

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ახალგაზრდა მკვლევართა ჟურნალი

№1, ივლისი

Journal of Young Researchers

No. 1, July

ელექტრონული სტუდენტური სამეცნიერო ჟურნალი

2015

ISSN: 2346-7754

ს ა რ ზ ე ვ ი

1. სოფიკო ალავერდაშვილი. ტერიტორიული კონფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტა: პოლიტიკური ელიტის მიზანი თუ საშუალება? ფოლკლენდის მაგალითი.....2
2. თემურ გუგუშვილი. განქორწინება ქართველ ახალგაზრდებში (18-დან 24 წლამდე ასაკობრივ ჯგუფში).....20
3. სალომე მინესაშვილი. Path Dependency in Foreign Policy: the Case of US-Georgia Relations in 2003-2012.....53
4. თამარ წარინდოშვილი. გენდერული სტერეოტიპები ქართულ სატელევიზიო რეკლამებში.....72
5. დავით ქუტიძე. უკრაინის კრიზისი ქართული სატელევიზიო მედიის ფოკუსში.....94
6. გიორგი ყალიჩავა. მცირე ქვეყნებისთვის ჰიბრიდული საბრძოლო მოქმედებების განხორციელების მიზანშეწონილობა.....121

ტერიტორიული კონფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტა: პოლიტიკური ელიტის მიზანი თუ საშუალება? ფოლკლენდის მაგალითი

სოფიკო ალავერდაშვილი*

დოქტორანტი, საერთაშორისო ურთიერთობების მიმართულება, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

რეზიუმე

არგენტინის 1982 წლის ინტერვენცია ფოლკლენდის კუნძულებზე უამრავ კითხვას ბადებს. ერთი მხრივ, გაუგებარია, რატომ განახორციელა არგენტინის ხუნტამ შეტევა დიდი ბრიტანეთის ტერიტორიაზე, როდესაც ამ უკანასკნელს არგენტინასთან შედარებით აშკარა უპირატესობა გააჩნდა და არგენტინა თავიდანვე წაგებისთვის იყო განწირული. მეორე მხრივ, უცნაურია, რატომ ჩაება დიდი ბრიტანეთი არგენტინის წინააღმდეგ ომში ისეთი შორეული და სტრატეგიულად უმნიშვნელო ტერიტორიის გამო, როგორც ფოლკლენდის კუნძულებია. წინამდებარე ნაშრომში შევეცდებით, აღნიშნული კონფლიქტი განვიხილოთ დივერსიული ომის თეორიის კრილიში, რაც კრიზისულ ვითარებაში ხელოვნურად შექმნილი სამხედრო დაპირისპირების გზით პოლიტიკური ელიტის მიერ ხელისუფლების პოპულარიზაციის ზრდას გულისხმობს და ავხსნათ, როგორ იყენებს პოლიტიკური ელიტა ტერიტორიულ კონფლიქტს საზოგადოებრივი აზრის ჩამოსაყალიბებლად, როგორ ახერხებს კონფლიქტში მიღწეული წარმატებით ხელისუფლების შენარჩუნებას ან როგორ კარგავს მას კონფლიქტში განცდილი კარხის გამო. ნაშრომში ჩვენ შევეცდებით, დავამტკიცოთ: ა) საზოგადოებრივი აზრი პოლიტიკური ელიტისთვის მნიშვნელოვანია; ბ) საზოგადოებრივი აზრი პოლიტიკური ელიტის მიერ კონტროლირებადი და მართვადია; გ) საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პოლიტიკური ელიტის მიერ საზოგადოებისთვის მიწოდებული აზრი ქვეყანაში არსებულ ძირითად ღირებულებებს შეესაბამება.

საკვანძო სიტყვები: ფოლკლენდის კონფლიქტი, პოლიტიკური ელიტა, დივერსიული ომი, საზოგადოებრივი აზრი

Abstract

The 1982 Falklands War raises numerous questions. On the one hand, it is not clear, why Argentina invaded the territory of Great Britain, while the latter was much stronger than the former and Argentina a priori was meant to lose. On the other hand, it is strange that Great Britain engaged in a war with Argentina over such a far off and strategically unimportant territory. In this article, I look at the issue in the context of Diversionary War Theory. Diversionary War Theory looks at the uses of war for increasing the popularity of governments during political crisis while engaged in military actions and explains how political elites use territorial conflicts in order to influence public opinion, how they manage to contain power through success in conflict or how they lose their power by losing in a conflict. We claim that a) on the one hand, public opinion does matter to political elites; b) on the other hand, public opinion is controlled and ruled by them; c) public opinion can be formed only in case the idea suggested by the government is in accordance with the dominant values of society.

Keywords: Falklands conflict, political elites, diversionary war, public opinion

*ელ. ფოსტა: tw_also@yahoo.com

1. შესავალი

1982 წელი მსოფლიო ისტორიაში უცნაური და მნიშვნელოვანი მოვლენებით დაიწყო. 10 იანვარს დიდ ბრიტანეთში ყველაზე დაბალი ტემპერატურა -27.2°C დაფიქსირდა. 26 იანვარს ასევე დიდ ბრიტანეთში უმუშევართა რაოდენობა ომის შემდგომ პერიოდში 129,918-დან 3,070,621-მდე გაიზარდა. 2 თებერვალს სირიაში ჰამას ხოცვა-ჟლეტა დაიწყო. 10 მარტს მოხდა სიზიჯი ანუ ცხრა პლანეტის მზის ერთ მხარეს განლაგება. 19 მარტს არგენტინელმა ვაჭარმა ფოლკლენდის კუნძულ სამხრეთ ჯორჯიაში არგენტინული დროშა აღმართა. 2 აპრილს არგენტინა ფოლკლენდის კუნძულებზე შეიჭრა. შეიძლება ითქვას, რომ უცნაურობის მხრივ ფოლკლენდის ომი სიზიჯის არაფრით ჩამოუვარდებოდა, რადგან არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის დაპირისპირება მკვლევარებში დღემდე მრავალ პასუხგაუცემელ კითხვას აჩენს.

პირველი საკითხი, რომელიც საერთაშორისო საზოგადოებაში აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს, კუნძულების გაურკვეველი სტატუსია. სხვა ტერიტორიული კონფლიქტებისგან განსხვავებით, ფოლკლენდის კუნძულების სტატუსი ძალზე ბუნდოვანი და კომპლექსურია. არგენტინელებს სკოლებში ასწავლიან, რომ ფოლკლენდის კუნძულები ყოველთვის არგენტინას ეკუთვნოდა და დიდმა ბრიტანეთმა 1833 წელს მათი ტერიტორია მიითვისა. მაგრამ სკოლებში არ ისწავლება ის, რომ დიდმა ბრიტანეთმა კუნძულები ესპანეთის თანხმობით ჯერ კიდევ 1760-იან წლებში დაიპყრო, მაშინ, როდესაც არგენტინა, როგორც სახელმწიფო არ არსებობდა (Lavier, 2001). შესაბამისად, არგენტინის მტკიცება, რომ დიდმა ბრიტანეთმა მისი სუვერენიტეტი დაარღვია, სიმართლეს არ შეესაბამება, რადგან იმ ქვეყნის სუვერენიტეტი, რომელიც ამ ამბიდან ნახევარი საუკუნის შემდეგ ჩამოყალიბდა, პრაქტიკულად ვერ შეიღწაებოდა. აქედან მოდის ფოლკლენდის კუნძულების სტატუსთან დაკავშირებული გაურკვევლობა. ერთი მხრივ, კუნძულები გეოგრაფიულად არგენტინას ეკუთვნის, მაგრამ, მეორე მხრივ, დიდმა ბრიტანეთმა ისინი მაშინ მიითვისა, როდესაც არგენტინა, როგორც სახელმწიფო ჩამოყალიბებული არ იყო. შესაბამისად, ძნელი სათქმელია, არის ეს არგენტინის კუნძულები, რომლებიც დიდმა ბრიტანეთმა უკანონოდ მიითვისა თუ დიდი ბრიტანეთის ტერიტორია, რომელზეც არგენტინა უსაფუძვლოდ აცხადებს პრეტენზიას.

მეორე საკითხი, რომელიც არანაკლებ პრობლემურია, ფოლკლენდის კუნძულებზე მცხოვრებლების თვითგამორკვევის უფლებას უკავშირდება. კუნძულის მცხოვრებლები თავს დიდი ბრიტანეთის ნაწილად მიიჩნევენ. 2013 წელს ჩატარებულ რეფერენდუმში, სადაც კუნძულების მოსახლეობას არგენტინასა და დიდ ბრიტანეთს შორის უნდა გაეკეთებინა არჩევანი, ამომრჩეველთა 99,8%-მა მხარი დიდ ბრიტანეთს დაუჭირა (Brindicci & Bustamante, 2013). არჩევნების ერთ-ერთი მონაწილის, რობ მაკჯილის, განცხადებით, მისთვის რეფერენდუმი ძალზე მნიშვნელოვანია, რადგან არ სურს, არგენტინის ნაწილი გახდეს (Bustamante, 2013). ხოლო ფოლკლენდის კუნძულების გაზეთ „პენგვინ ნიუსის“ რედაქტორის, ჯონ ფოულერის, თქმით, ფოლკლენდის კუნძულების მცხოვრებლებმა იციან, ვინ არიან, რა სურთ და ეს არგენტინის კოლონიად ყოფნა ნამდვილად არ არის (Gavaghan, 2013). მოსახლეობის მსგავსი დამოკიდებულება ბუნებრივია, რადგან დიდმა ბრიტანეთმა თავის დროზე კუნძულებზე მცხოვრები არგენტინელები გააძევა

და იქ ბრიტანელები ჩაასახლა. შესაბამისად, კუნძულების მცხოვრებლები ბრიტანელების შთამომავლები არიან და მათი იდენტობაც ბრიტანულია. და მაინც, საერთაშორისო საზოგადოება ვერ თანხმდება, უნდა დაკმაყოფილდეს თუ არა მათი მოთხოვნა. ერთი მხრივ, გაეროს ქარტიის პირველი თავის პირველი მუხლი (Charter of the United Nations, 1945) და ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის 21-ე მუხლი (The Universal Declaration of Human Rights, 1948) ყველა ერს თვითგამორკვევის უფლებას ანიჭებს; მეორე მხრივ, გაეროს გენერალური ასამბლეის №1514 რეზოლუცია დიდ ბრიტანეთს ფოლკლენდის კუნძულების დატოვების ვალდებულებას აკისრებს (1514 (XV). Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and People, 1960). იქმნება ვითარება, რომელშიც ერთი პრინციპის დაცვა ავტომატურად მეორის დარღვევას იწვევს, რაც საერთაშორისო საზოგადოებას რთული დილემის წინაშე აყენებს.

მესამე საკითხი, რომელსაც ბევრი მკვლევარი დღემდე ვერ ხსნის, დიდი ბრიტანეთის კუნძულებით უცნაური დაინტერესებაა. დიდი ბრიტანეთის მოსახლეობას არასდროს ესმოდა, რატომ ვერ თმობდა დიდი ბრიტანეთი ისეთ შორეულ და სტრატეგიულად უმნიშვნელო ტერიტორიას, როგორიც ფოლკლენდია. ტერიტორიისადმი ბრიტანელების დამოკიდებულება ნათლად არის გამოხატული ბრიტანელი მოგზაურის, სამუელ ჯონსონის, სიტყვებში, რომელიც 1771 წელს ფოლკლენდის კუნძულებს შემდეგნაირად ახასიათებს: „შიშველი და პირქუში სიმაღლე, ადამიანისთვის ყოვლად გამოუსადეგარი კუნძული, ზამთარში შტორმიანი და ზაფხულში მოუსავლიანი, კუნძული, რომელიც საცხოვრებლად ვარგისად სამხრეთელმა ვეღურებმაც არ ჩათვალეს“ (Freedman, 2005). ფოლკლენდის წყლებში ნავთობისა და გაზის აღმოჩენამ და 2015 წლიდან ნავთობის მოპოვების პირველი პროგრამის, „ზებიდის“, ამოქმედებამ (Ashcroft, 2015) კუნძულებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა, მაგრამ ბუნებრივი რესურსების აღმოჩენამდე დიდი ბრიტანეთის კუნძულებით დაინტერესება არანაირ ლოგიკაში არ ჯდება.

მიუხედავად იმისა, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი სამივე საკითხი საინტერესო საკვლევე თემა იქნებოდა, არც ერთი მათგანი ჩვენი კვლევის საგანი არაა და ისინი მხოლოდ კონფლიქტის შესახებ ზოგადი წარმოდგენის შესაქმნელად განვიხილეთ. ჩვენი მიზანი არ არის, გავარკვიოთ, ვის ეკუთვნის ფოლკლენდის კუნძულები, აქვთ თუ არა კუნძულების მცხოვრებლებს ერთა თვითგამორკვევის უფლება ან რატომ იყო დიდი ბრიტანეთი ასე ძლიერ დაინტერესებული ისეთი „პირქუში“ და „ადამიანისთვის ყოვლად გამოუსადეგარი“ ტერიტორიით, როგორიც ფოლკლენდის კუნძულებია. წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ ფოლკლენდის კონფლიქტის სულ სხვა ასპექტს, კერძოდ, კონფლიქტის მიმართ არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტის დამოკიდებულებას შევისწავლით. ჩვენი მიზანია, გავარკვიოთ, როგორ რეაგირებს არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტა ფოლკლენდის კონფლიქტთან დაკავშირებულ საკითხებზე, როგორ იყენებენ ისინი კონფლიქტს ხელისუფლების შესანარჩუნებლად ან როგორ კარგავენ მას ფოლკლენდში განცდილი კრახის გამო, როგორ მანიპულირებენ კონფლიქტის თემატიკით სასურველი საზოგადოებრივი აზრის შესაქმნელად და როგორ ქმნიან ამავე კონფლიქტის მეშვეობით სასურველ პოლიტიკურ გარემოს. ჩვენი მიზანია, გავარკვიოთ, რა არის პოლიტიკური ელიტისთვის ფოლკლენდის კონ-

ფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტა - მიზანი თუ საშუალება - და თუ ეს არის საშუალება, როგორ იყენებენ ისინი იმ პოლიტიკურ ბერკეტს, რომელსაც ფოლკლენდის კონფლიქტი ეწოდება.

როგორც საკვლევი კითხვიდანაც ჩანს, ჩვენ მივიჩნევთ, რომ არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტა ფოლკლენდის კონფლიქტს საკუთარი მიზნების მისაღწევად და სასურველი საზოგადოებრივი აზრის ჩამოსაყალიბებლად იყენებს. არგენტინის მხრიდან ფოლკლენდის დაბრუნების, ხოლო დიდი ბრიტანეთის მხრიდან მისი დაცვის რიტორიკას პატრიოტულ და პატერნალისტურ მოტივებს ნაკლებად ვუკავშირებთ და ვფიქრობთ, რომ ეს ყველაფერი მხოლოდ პოლიტიკური ელიტის პოპულარიზაციის მიზანს ემსახურება. არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის ლიდერები ცდილობენ, ფოლკლენდის კონფლიქტის გამოყენებით საზოგადოების მხარდაჭერა და კეთილგანწყობა მოიპოვონ, რაც, თავის მხრივ, საზოგადოებრივი აზრისადმი პოლიტიკური ელიტის მოწყვლადობაზე მეტყველებს.

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ შევეცდებით დავამტკიცოთ, რომ: ა) საზოგადოებრივი აზრი პოლიტიკური ელიტისთვის მნიშვნელოვანია; ბ) საზოგადოებრივი აზრი პოლიტიკური ელიტის მიერ კონტროლირებადი და მართვადია; გ) საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პოლიტიკური ელიტის მიერ საზოგადოებისთვის მიწოდებული აზრი ქვეყანაში არსებულ ძირითად ღირებულებებს შეესაბამება.

ჩვენი ჰიპოთეზის მესამე ნაწილი გულისხმობს შემდეგს: პოლიტიკურ ელიტას ჩამოყალიბებული საზოგადოებრივი აზრის ფუნდამენტურად შეცვლა არ შეუძლია და მისი შესაძლებლობები მხოლოდ არსებული პრობლემებიდან რომელიმეს აქტუალიზაციით, პრიორიტეტების ხელახალი განსაზღვრით და უკვე ჩამოყალიბებული იდეების გააქტიურებით ან მიჩქმალვით შემოიფარგლება. 1982 წელს პოლიტიკური ელიტის მხრიდან ფოლკლენდის ომით მანიპულირების მცდელობამ იმიტომ გაამართლა, რომ არგენტინელებს ფოლკლენდის კუნძულების დაბრუნება ყოველთვის სურდათ, ხოლო ბრიტანელებისთვის კუნძულზე მცხოვრები ბრიტანელების დაცვა პრინციპულად საჭირო და მისასალმებელი იყო. წინააღმდეგ შემთხვევაში მათი ქმედება სასურველ შედეგს ვერ გამოიღებდა.

ჩვენი ჰიპოთეზის დასამტკიცებლად მოვიშველიებთ აღნიშნულ საკითხზე ჩატარებულ რამდენიმე კვლევას. 1982 წელს არგენტინასა და დიდ ბრიტანეთში არსებული პოლიტიკური და ეკონომიკური გარემოს შესწავლა ცხადყოფს, რომ ამ პერიოდისთვის ორივე ქვეყნის ხელისუფლების პოპულარობა იკლებს და კონფლიქტის ხელოვნურად გამწვავება ორივე მათგანს საზოგადოების ყურადღების გასაფანტად ესაჭიროება. ომისდროინდელ მედიაზე დაკვირვება აჩვენებს, რომ პოლიტიკური ელიტა კონფლიქტის თემას ინფორმაციის სელექციისა და ფაქტების ინტერპრეტირების გზით სასურველი საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებისთვის მიმართავს. ორ ქვეყანაში ამჟამად მიმდინარე მოვლენებიდან კი ჩანს, რომ ფოლკლენდის საკითხი არგენტინაში ეკონომიკური პრობლემების გადასაფარად, ხოლო დიდ ბრიტანეთში თავდაცვის სფეროში არამიზნობრივად გაწეული ხარჯების გასამართლებლად გამოიყენება. ამ და სხვა საყურადღებო საკითხებს მოგვიანებით შევეხებით.

2. ლიტერატურა

ნაშრომში დავეყრდნობით ფოლკლენდის თემატიკაზე გამოქვეყნებულ სხვადასხვა სტატიას, განსაკუთრებული ყურადღებით შევისწავლით არგენტინულ და ბრიტანულ პრესას, რომელშიც ჩანს, როგორ აწვდიან ინფორმაციას ადგილობრივი მედიები საზოგადოებას, როგორ ხდება ფოლკლენდის კონფლიქტის კონსტრუირება ორი მხარის მიერ და როგორია მათი დამოკიდებულება ერთსა და იმავე საკითხზე. ამასთან, გარდა ადგილობრივი და საერთაშორისო პრესისა, აქტიურად მოვიშველიებთ ფოლკლენდის თემატიკაზე დაწერილ სხვადასხვა ლიტერატურას. არგენტინული მედიის მიერ საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესის შესწავლისას ვიხელმძღვანელებთ უილიამ ბენ ჰანტის წიგნით „გზა ომისკენ: საერთაშორისო კონფლიქტის განსაზღვრა მასობრივი მედიის ინდიკატორების მიერ“. წიგნში ავტორი არგენტინული მედიის მუშაობას შეისწავლის და აჩვენებს, როგორ იწყებს ეს უკანასკნელი ინტერვენციისთვის ნიადაგის მომზადებას ჯერ კიდევ ომის დაწყებამდე რამდენიმე თვით ადრე. მიუხედავად იმისა, რომ წიგნში მოყვანილი არგუმენტები ერთობ კომპლექსური და ზოგ შემთხვევაში ეზოთერულია, ავტორი ნათლად აყალიბებს ყველა იმ ინდიკატორს, რომლებიც ომის დაწყების ალბათობაზე მიანიშნებს. ბრიტანული მედიის მახასიათებლების შესწავლისას დავეყრდნობით ფილო ს. ვასბარნის წიგნს „საერთაშორისო სიახლეების სოციალური კონსტრუქცია: ჩვენ ვსაუბრობთ მათზე, ისინი საუბრობენ ჩვენზე“, რომელშიც ავტორი ფოლკლენდის ომის დროს ბრიტანეთის თავდაცვის სამინისტროს მიერ მედიამენეჯმენტის მიმართულებებს და იმდროინდელი მედიის თავისებურებებს მიმოიხილავს. ნიშანდობლივია ალინიშნოს, რომ წიგნში განხილული მოვლენები უმეტესად აშშ-ისა და დიდი ბრიტანეთის პოზიციებიდან არის გაშუქებული და შედარებით ნაკლები ყურადღება ეთმობა სახელწოდების მეორე ნაწილს, „ისინი საუბრობენ ჩვენზე“, მაგრამ დიდი ბრიტანეთის მიერ ფოლკლენდის ომის კონსტრუირების შესწავლის თვალსაზრისით წიგნი საკმაოდ ამომწურავი და ინფორმაციულია. ასევე გამოვიყენებთ ორ წიგნს: „ომი, კულტურა და მედია: მეოცე საუკუნის ბრიტანეთის სამხედრო გამოხატულებები“ და „ფოლკლენდის კონფლიქტი ოცი წლის შემდეგ: გაკვეთილები მომავლისთვის“. აღნიშნულ წიგნებში სტეფან ბედის ბრიტანეთის სამხედრო ოპერაციებში მედიის როლზე და მედიის როლთან დაკავშირებულ თეორიებზე საუბრობს. დაბოლოს, არგენტინის და ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტის მიერ ფოლკლენდის თემით მანიპულირების შესწავლისას დავეყრდნობით კრისტენ ეიჩენსერისა და მაიკლ რეისმანის წიგნს „ომის შეწყვეტა და მშვიდობის დამყარება: საერთაშორისო ინტერვენციების შესწავლა“, რომელშიც საუბარია 1982 წელს ორ ქვეყანაში არსებულ ვითარებაზე და იმდროინდელი პოლიტიკური ელიტის პრობლემებზე. წიგნში დაწვრილებით არის განხილული ფოლკლენდის კონფლიქტის თითოეული მხარის პოზიციები და ომის შეწყვეტის ტექნიკა. გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი წიგნებისა, ნაშრომში გამოვიყენებთ სხვადასხვა ავტორის მოსაზრებებსაც.

3. მეთოდოლოგია

ნაშრომის პირველ ნაწილში ჩვენ შევისწავლით 1982 წლისთვის არგენტინასა და დიდ ბრიტანეთში არსებულ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ გარემოს, საშინაო პოლიტიკური ფაქტორების მიმართებას საგარეო პოლიტიკასთან და არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტის რეალურ მოტივებს ფოლკლენდის კუნძულებთან დაკავშირებით. შევეცდებით, გავარკვიოთ, როგორი იყო პოლიტიკური ვითარება ორ ქვეყანაში, როგორ აღიქვამდა საზოგადოება ხელისუფლებას, რამდენად აძლევდა ხელს იმდროინდელ პოლიტიკურ ელიტას ფოლკლენდის საკითხზე დაპირისპირება და რატომ მიიღეს ის გადაწყვეტილება, რომელიც მიიღეს. აღნიშნული საკითხის შესწავლისას მოვიშველიებთ ეკონომიკურ სტატისტიკას, პოლიტიკური ფიგურების განცხადებებს და სხვა პირველად თუ მეორეულ წყაროებს.

მეორე ნაწილში ვისაუბრებთ საზოგადოებრივ აზრზე და, კერძოდ, მედიის როლზე საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესში. სიღრმისეულად შევისწავლით, ერთი მხრივ, მედიის გავლენას საზოგადოებრივ აზრზე და, მეორე მხრივ, პოლიტიკური ელიტის გავლენას მედიაზე, რომლის მეშვეობით ისინი ქვეყანაში სასურველ საზოგადოებრივ აზრს ქმნიან. ამისთვის მიმოვიხილავთ ომისდროინდელ არგენტინულ და ბრიტანულ პრესას, რაზე აკეთებენ აქცენტს, საით მიმართავენ მკითხველის ყურადღებას, რა ტერმინოლოგიას იყენებენ ამა თუ იმ მოვლენის გაშუქებისას, რა მექანიზმებით ცდილობს პოლიტიკური ელიტა მედიის გაკონტროლებას და რამდენად ეფექტიანია ყოველივე ეს. ამ საკითხის შესასწავლად მივმართავთ კონტენტანალიზის მეთოდს.

მესამე ნაწილში შევისწავლით არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტის განცხადებებს დღევანდელ პირობებში. ამ კუთხით ჩატარებული დისკურსანალიზი დაგვეხმარება, გავიგოთ, როდის, როგორ და რისთვის იყენებენ კონფლიქტის თემატიკას პოლიტიკური ლიდერები და რამდენად ამართლებს ან არ ამართლებს აღნიშნული საკითხით მანიპულირება დღეს.

დაბოლოს, ჩვენი ჰიპოთეზის დასამტკიცებლად მოვიშველიებთ „დომინანტური ღირებულებების“ თეორიას.

4. ტერიტორიული კონფლიქტი, პოლიტიკური ელიტა და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესი

4.1 ფოლკლენდის ომი და „დროშის ირგვლივ გაერთიანების“ ეფექტი

რა ურთიერთმიმართება არსებობს საშინაო და საგარეო პოლიტიკას შორის? საშინაო პოლიტიკა განაპირობებს საგარეო პოლიტიკას თუ, პირიქით, საგარეო პოლიტიკა ახდენს გავლენას საშინაო პოლიტიკაზე? ამ კითხვებზე ცალსახა პასუხი არ არსებობს, მაგრამ ერთი რამის თქმა დანამდვილებით შეიძლება: საშინაო და საგარეო პოლიტიკა იმდენად მჭიდროდ არის დაკავშირებული ერთმანეთთან, რომ მათი ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად განხილვა შეუძლებელია. საგარეო პოლიტიკის გასაგებად, პირველ რიგში, საჭიროა ქვეყნის შიგნით არსებულ ვითარებას ჩავუღრმავდეთ, ვინაიდან ხშირად სწორედ შიდა დეტერმინანტები განაპირობებენ იმას, თუ როგორ საგარეო პოლიტიკურ კურსს ატარებს სახელმწიფო.

ფოლკლენდის კონფლიქტთან დაკავშირებით ხშირად ისმის კითხვა, რატომ შეიჭრა არგენტინა

ფოლკლენდის კუნძულებზე 1982 წელს, როდესაც არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის შესაძლებლობებს შორის აშკარა ასიმეტრია არსებობდა და არგენტინა თავიდანვე მარცხისთვის იყო განწირული? მკვლევა--რთა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ეს ნაბიჯი არგენტინის მხრიდან არასწორმა გათვლამ განაპირობა და ფოლკლენდის კუნძულებზე შეჭრას არგენტინის პოლიტიკური ელიტის მცდარი მოლოდინით ხსნის. აღნიშნული მოსაზრება, ერთი მხრივ, ლოგიკურია. ვარაუდი, რომ არგენტინა დიდი ბრიტანეთის მხრიდან მსგავს წინააღმდეგობას არ ელოდა, ბუნებრივია, რადგან არავის ეგონა, რომ ისეთი უმნიშვნელო ტერიტორიისთვის, როგორიც ფოლკლენდის კუნძულები იყო, დიდი ბრიტანეთი არგენტინასთან ომში ჩაერთვებოდა. მაგრამ, მიუხედავად ამ არგუმენტისა, მსგავსი მტკიცება არგენტინის გადაწყვეტილებას არ ამართლებს და პასუხი კითხვაზე, თუ რატომ დაუპირისპირდა არგენტინა ბევრად უფრო ძლიერ სახელმწიფოს, კვლავ გაუგებარია.

საქმე ისაა, რომ სახელმწიფო, რომელსაც რეალიზმი უნიტარულ აქტორად განიხილავს, სინამდვილეში უნიტარული სულაც არ არის. ქვეყნებს შორის არსებული უთანხმოება და ამ უთანხმოების გადაწყვეტის გზები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საგარეო პოლიტიკის შიდა წყაროებზე, რომლებსაც ხშირ შემთხვევაში გადამწყვეტი მნიშვნელობაც ენიჭება.

დევიდ ჰიუმი ნაშრომში „მმართველობის პირველი პრინციპების შესახებ“ გაკვირვებას გამოთქვამს იმის გამო, როგორ ემორჩილება მართული უმრავლესობა მმართველ უმცირესობას მაშინ, როდესაც ძალა ყოველთვის უმრავლესობის ხელშია. მისივე განმარტებით, მმართველ უმცირესობას მართული უმრავლესობისთვის არაფრის შეთავაზება არ შეუძლია, გარდა აზრისა, და, ამდენად, მმართველობის ერთადერთ საფუძველს საზოგადოებრივი აზრი წარმოადგენს (Hume, 1994). შესაბამისად, საგარეო პოლიტიკის განმაპირობებელ შიდა წყაროებს შორის საზოგადოებრივ აზრს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება და ზოგჯერ მისი მნიშვნელობა იმდენად დიდია, რომ სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური კურსი სწორედ საზოგადოების სურვილებიდან გამომდინარეობს, რომელთა გათვალისწინება პოლიტიკურ ელიტას საზოგადოებრივი მხარდაჭერის შესანარჩუნებლად სჭირდება.

არგენტინისა და ფოლკლენდის კუნძულების ურთიერთობებს თუ გადავხედავთ, შევამჩნევთ, რომ არგენტინის კუნძულებით დაიტერესების ხარისხი პერიოდულად იცვლება. არის დრო, როდესაც ფოლკლენდის საკითხი ქვეყანაში არც ისე მნიშვნელოვანია და არის პერიოდები, როდესაც არგენტინის ხელისუფლება აღნიშნული თემის წამოწევას ხელოვნურად ცდილობს. მსგავს დაკვირვებას მორიგ კითხვასთან მივყავართ: რატომ ხდება ფოლკლენდის საკითხის აქტუალიზაცია მხოლოდ გარკვეულ პერიოდებში და რამდენად უკავშირდება ეს პროცესი პოლიტიკური ელიტის პატრიოტულ მოტივებს? არის ეს დაკარგული ტერიტორიის დაბრუნების გულწრფელი სურვილი თუ საქმე გვაქვს პოლიტიკური ვითარებით გამოწვეულ პრაგმატულ ნაბიჯთან, რომელიც ქვეყანაში შექმნილი ნეგატიური საზოგადოებრივი აზრის სხვა თემებზე გადატანის მიზანს ემსახურება?

ამერიკული გაზეთ „თაიმის“ ჟურნალისტი ჰარვი მორისი არგენტინის ქმედებებს შიდაპოლიტიკურ დეტერმინანტებს უკავშირებს და მიიჩნევს, რომ არგენტინისთვის სუვერენიტეტის საკითხი მხოლოდ საზო-

გადგომრივი აზრის გაერთიანების საშუალებაა. მისთვის „მალვინების ღილაკი“ არის ბერკეტი, რომელსაც არგენტინის სხვადასხვა დროის მთავრობა მზარდი საზოგადოებრივი უკმაყოფილების პერიოდში მოსახლეობის ყურადღების გასაფანტად მიმართავს. „არგენტინის მმართველი ხუნტა, რომელმაც 1982 წელს ფოლკლენდში შეჭრის ბრძანება გასცა, ეკონომიკურად ფართხალებდა და ექვსწლიანი მილიტარისტული მმართველობის წინააღმდეგ აგორებულ სამოქალაქო უკმაყოფილებას ებრძოდა. კუნძულების დაპყრობის ფაქტმა დიდი პოპულარობა დაიმსახურა და დროებით შიდაარეულობა ჩაახშო“ (Morris, 2015).

არგენტინის ფოლკლენდის კუნძულებზე შეჭრის გადაწყვეტილებას შიდა პრობლემებს უკავშირებს ასევე ჯილ ჰეჯი. „1980 წლისთვის კაპიტალის დაკარგვამ და ბანკების გაკოტრებამ უცხოური სესხის მკვეთრი ზრდა გამოიწვია. მისი ოდენობა 1975 წლისთვის არსებული 8 მლრდ. დოლარიდან 1981 წელს 40 მლრდ. დოლარამდე გაიზარდა, რაც მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 42%-ს შეადგენდა. 1980-იანი წლების დასაწყისში სახელმწიფომ უამრავი კერძო უცხოური სესხი მიითვისა. [...] ახირებულმა საგარეო პოლიტიკამ, გაუარესებულმა ეკონომიკურმა მდგომარეობამ და მზარდმა საზოგადოებრივმა ზეწოლამ არგენტინის ხელისუფლება ისეთ დამანგრეველ გადაწყვეტილებამდე მიიყვანა, როგორიც 1982 წლის აპრილში ფოლკლენდის/მალვინის კუნძულების ინტერვენცია იყო“ (Hedges, 2011).

ამდენად, ორივე ავტორი არგენტინის ირაციონალურ და გაუმართლებელ გადაწყვეტილებას საზოგადოებაში არსებულ უკმაყოფილებას უკავშირებს. 1982 წელს მემარცხენე ძალების წინააღმდეგ მიმართულმა „ბინძურმა ომმა“ და ამ ომით გამოწვეულმა ადამიანის უფლებების ხუთწლიანმა რღვევამ რეჟიმის ლეგიტიმურობა და პოპულარობა შეარყია. ამას დაემატა ეკონომიკური პრობლემები. თუ 1980 წელს არგენტინის მთლიანი შიდა პროდუქტის (GDP) ოდენობა 249 941 დოლარს შეადგენდა, 1981 წელს ეს მაჩვენებელი 202 996 დოლარამდე დაეცა, ხოლო 1982 წელს თითქმის განახევრდა და 100 801 დოლარს გაუტოლდა. რაც შეეხება ეკონომიკური ზრდის დინამიკას, 1980 წელს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი 0.7%-მდე მერყეობდა, 1981 წელს ეს მაჩვენებელი -5.744%-მდე შემცირდა, ხოლო 1982 წელს -3.149% გახდა, რაც წინა წელთან შედარებით უკეთესი იყო, თუმცა მაინც ქვეყანაში არსებულ საავალალო მდგომარეობაზე მეტყველებდა (Econ Stats: The Economic Statistics and Indicators Database, 2015). ასეთ ვითარებაში ხუნტის წევრები ერთადერთ გამოსავალს ფოლკლენდის კონფლიქტის ხელოვნურად გამწვავებაში ხედავდნენ. ისინი თვლიდნენ, რომ ფოლკლენდის ომში ჩართვა „ბინძური ომის“ მეომრებს გმირებად და პატრიოტებად აქცევდა და საზოგადოების კეთილგანწყობას დაუბრუნებდა. არგენტინის ყოველდღიური გაზეთი „ლა პრენსა“ 1982 წლის თებერვალში გონივრულად შენიშნავს: „ერთადერთი რამ, რასაც შეუძლია ეს ხელისუფლება გადაარჩინოს, ომია“ (Eichensehr & Reisman, 2009).

მსგავსი ვითარება არსებობდა დიდ ბრიტანეთშიც. მიუხედავად იმისა, რომ არგენტინის გამოწვევის წინაშე უკან დახევა დიდი ბრიტანეთის პრესტიჟს შელახავდა, ეს უკანასკნელი არგენტინის გამოწვევას მხოლოდ პრესტიჟის გამო არ დასთანხმებია. მას შემდეგ, რაც მარგარეტ ტეტჩერმა უმუშევრობის და მზარდი ინფლაციის წინააღმდეგ მიმართული მკაცრი ეკონომიკური რეფორმები გაატარა, კონსერვატორების პოპულარობა უკიდურესად დაეცა და ტეტჩერი „ომის შემდგომ პერიოდში ყველაზე არაპოპულარულ

პრემიერ-მინისტრად" იქცა, რომელსაც საზოგადოების ყურადღების სხვა საკითხზე გადატანა არანაკლებ სჭირდებოდა. შესაბამისად, არგენტინის ფოლკლენდის კუნძულებზე ინტერვენცია „კონსერვატორების მხრიდან აღქმულ იქნა არა როგორც პრობლემა, არამედ შესაძლებლობა, რომ იდეოლოგიური პროექტი უფრო მისაღები ფორმით შეეფუთათ" (Eichensehr & Reisman, 2009).

ამდენად, პოლიტიკურმა ელიტამ არგენტინაშიც და დიდ ბრიტანეთშიც კონფლიქტი საკუთარი მიზნებისთვის გამოიყენა. არგენტინის ხუნტამ ხელისუფლების შესანარჩუნებლად ომი დაიწყო ქვეყანასთან, რომლის სამხედრო პოტენციალი არგენტინის შესაძლებლობებს აღემატებოდა. ხოლო დიდი ბრიტანეთი იმავე მოტივით არგენტინას დაუპირისპირდა იმ ტერიტორიისთვის, რომელიც მის სტრატეგიულ ინტერესებში არ შედიოდა. საერთაშორისო ურთიერთობებში მსგავს პრაქტიკას დივერსიული ომი ეწოდება. დივერსიული ომის თეორიის თანახმად, ქვეყნის მთავრობები დივერსიულ ომს თვითგადარჩენის მიზნით მიმართავენ და კრიზისულ პერიოდში „საგარეო პოლიტიკის ავანტიურაში" გამიზნულად ერთვებიან, რათა ხალხის ყურადღება ქვეყანაში არსებული სირთულეებიდან სხვა პრობლემაზე გადაიტანონ (Eichensehr & Reisman, 2009). ამ დროს წინა პლანზე გადმოდის არა ხელისუფლების უნიათობა და შეცდომები, არამედ ის, თუ როგორ ცდილობს ეს უკანასკნელი ქვეყნის ეროვნული ინტერესების გატარებას, რაც მათ რეიტინგს მნიშვნელოვნად ზრდის. დივერსიული ომის თეორიის ამოსავალ წერტილს „დროშის ირგვლივ გაერთიანების" ეფექტი წარმოადგენს, რომლის თანახმად, პრეზიდენტის მხრიდან საგარეო პოლიტიკის გატარებისას სამხედრო საშუალებების გამოყენება მის პოპულარობაზე დადებითად აისახება (Eichensehr & Reisman, 2009). ამდენად, შეიძლება ითქვას, რომ 1982 წლის არგენტინა და დიდი ბრიტანეთი „დროშის ირგვლივ გაერთიანების" კლასიკური მაგალითებია.

4.2 საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესი არგენტინასა და დიდ ბრიტანეთში

ყოველივე ზემოაღნიშნული საშუალებას გვაძლევს, ვიფიქროთ, რომ ორივე მხარეს კონფლიქტი ქვეყანაში არსებული პრობლემების მისაჩქმალად და ხელისუფლების შესანარჩუნებლად სჭირდებოდა. ის, რაც არგენტინის და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკურ ელიტას რეალურად სურდა, იყო არა მშვიდობა, არამედ ომი, რომლის შეწყვეტისკენ მიმართული თითოეული ნაბიჯი ქვეყნის შიგნით მათ დიდ პოპულარობას უქადავებდა. ამრიგად, ფოლკლენდის 1982 წლის ომი, რომელსაც შორიდან ჰეროიკული და იდეალისტური ელფერი დაჰკრავს, სინამდვილეში სრულიად პრაგმატულ და რეალისტურ გათვლებს ემყარებოდა და ორივე მხარის ერთადერთი მიზანი ომის იმგვარი კონსტრუირება იყო, რომ პოლიტიკური ელიტისთვის ხალხის კეთილგანწყობა მოეტანა.

მიიღო რა ფოლკლენდის კუნძულებზე შეჭრის გადაწყვეტილება, არგენტინის ხუნტა აღმოჩნდა ინფორმაციის მენეჯმენტის საგარეო პოლიტიკური პარადოქსის წინაშე. ერთი მხრივ, მას უნდა შეემუშავებინა საბრძოლო სტრატეგია, რომლითაც ფოლკლენდის კუნძულების ჯერ დაპყრობას და შემდეგ შენარჩუნებას შეძლებდა. მეორე მხრივ, უნდა მოეხდინა საზოგადოების მობილიზება და მომზადება ისეთი ომისთვის, რომელშიც არგენტინა თავიდანვე წაგებისთვის იყო განწირული (Eichensehr & Reisman, 2009).

რთული დილემის გადასაჭრელად არგენტინის ხუნტამ მედიას მიმართა, რომელიც ომისთვის ნიადაგის შემზადებას ჯერ კიდევ რამდენიმე თვით ადრე შეუდგა. 1982 წლის იანვრიდან არგენტინულ პრესაში გამოქვეყნებული ყველა სტატია და კომენტარი ფოლკლენდის კუნძულების დასაპყრობად დიდი ბრიტანეთის წინააღმდეგ პირდაპირი სამხედრო მოქმედების აუცილებლობაზე საუბრობს. 24 იანვარს „ლა პრენსას“ ჟურნალისტი ხ. იგლესიას რუოკო წერს: „თუ ლონდონთან ურთიერთობების „გარკვევისკენ“ მიმართული არგენტინის მორიგი ნაბიჯი არ გაამართლებს, ბუენოს აირესი კუნძულებს ძალის გამოყენებით აიღებს“ (Hunt, 1997). „კონვიქსიონი“ თებერვლის შუა რიცხვებში იუწყება, რომ თუ მოლაპარაკებების პროცესი დაუყოვნებლივ არ გაუმჯობესდება, ხელისუფლება „მოქმედების სხვა ფორმებს, მათ შორის კუნძულების სამხედრო გზით დაბრუნების შესაძლებლობას განიხილავს“ (Hunt, 1997). ხოლო როდესაც არგენტინელმა დიპლომატმა და ფოლკლენდის საკითხებზე მთავარმა მომლაპარაკებელმა, გუსტავო ფიგეროამ, განაცხადა, „თუ პრობლემის გადაწყვეტა ვერ მოხერხდება, არგენტინა უფლებას იტოვებს, [მოლაპარაკებების] სისტემა დაასრულოს და ის გზა აირჩიოს, რომელიც საკუთარი ინტერესების დასაცავად ყველაზე შესაფერისად მიაჩნიაო“, არგენტინელმა გაზეთმა „კლარინმა“ მეორე დღესვე გამოაქვეყნა, რომ განცხადება „კუნძულების სამხედრო ოკუპაციის შესაძლებლობას არ გამორიცხავს“ (Hunt, 1997).

ჯეიმს ლ. რეი და ჯულიეტ კაარბო საზოგადოებრივ აზრთან დაკავშირებით საინტერესო ტენდენციას შენიშნავენ. მაშინაც კი, როდესაც ხელისუფლების პოლიტიკა თითქმის საზოგადოებრივი აზრიდან გამომდინარეობს, ძნელი სათქმელია, ვინ ვისზე ახდენს გავლენას. დიპლომატები და საგარეო პოლიტიკის შემქმნელები საგარეო პოლიტიკაზე საუბრისას ხშირად იყენებენ ფრაზას „საზოგადოებრივი აზრის მოთხოვნით“, რაც თითქმის გადაწყვეტილების მიღების პროცესში საზოგადოების აზრის მნიშვნელობას უსვამს ხაზს. მაგრამ საკითხავია, საზოგადოებრივი აზრი ახდენს გავლენას გადაწყვეტილებაზე თუ ხელისუფლება მანიპულირებს საზოგადოებრივი აზრით ისე, რომ საზოგადოების სახელით ამართლებს იმ გადაწყვეტილებას, რომელიც დიდი ხნის წინ თავად მიიღო (Ray & Kaarbo, 2002)? მკვლევართა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ რეალურად ელიტა უფრო ახდენს გავლენას საზოგადოებრივ აზრზე, ვიდრე პირიქით. იგივე მოხდა არგენტინის შემთხვევაშიც.

არგენტინის პოლიტიკურმა ელიტამ მედიის საშუალებით ისეთი საზოგადოებრივი აზრი შექმნა, რომ 1982 წლის 2 აპრილს, როდესაც არგენტინა ფოლკლენდის კუნძულებზე შეიჭრა, ამ ნაბიჯმა ქვეყანაში დიდი მოწონება დაიმსახურა. ფოლკლენდზე განხორციელებულმა ინტერვენციამ ხუნტის მოლოდინი გაამართლა და „ბინძური ომის“ მეომრები პატრიოტებად და გმირებად აქცია. მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მსგავს „საგარეო პოლიტიკურ ავანტიურაზე“ აგებული პოპულარობა არამყარია და პოლიტიკური ელიტის მიერ ხელოვნურად მოპოვებული კეთილგანწყობა შესაძლოა, საგარეო ასპარეზზე გაცდილი კრახისთანავე სრულიად საპირისპირო დამოკიდებულებაში გადაიზარდოს. მას შემდეგ, რაც არგენტინის ხელისუფლება ფოლკლენდის ომში დამარცხდა, მისი პოპულარობა იმდენად შეირყა, რომ „დროშის ირგვლივ გაერთიანებულმა“ საზოგადოებამ თავისი ძალაუფლება არაპოპულარული ხელისუფლებისკენ მიმართა და ფოლკლენდის ომის დასრულებიდან ერთ წელში არგენტინის ხუნტა დაემხო.

ბევრად უფრო წარმატებული გამოდგა მედიამენეჯმენტი დიდ ბრიტანეთში, რომელმაც მედიის კონტროლი ისეთ სიმაღლეზე აიყვანა, რომ მოგვიანებით ფილიპ ნაითლმა ბრიტანეთის თავდაცვის სამინისტროს მიერ მედიის „ბრწყინვალე“ მანიპულაციას „საუკუნის მოდელი“ უწოდა (Knightley, 2000). ამ უკანასკნელმა გაატარა პოლიტიკა, რომელსაც ლოურენს ფრიდმენმა „სიმბოლური უსაფრთხოების პოლიტიკა“ უწოდა (Badsey, 1996) და რომელმაც ფოლკლენდში განხორციელებული მოქმედებები საზოგადოებრივ შოუდ აქცია (Wasburn, 2002). ბრიტანული მედია, რომელიც თეორიულად დამოუკიდებლობას ინარჩუნებდა, თავდაცვის სამინისტროს მანიპულაციისა და კონტროლის საგანი გახდა. შეიქმნა ხელოვნური ბარიერები, რათა მედიას საზოგადოების ჯეროვნად ინფორმირება ვერ მოეხერხებინა. გაძლიერდა ცენზურა. დაწესდა მკაცრი კონტროლი იმაზე, თუ რომელი ფაქტის გაშუქება შეეძლო მედიას და რომლის - არა. ამ მხრივ საყურადღებოა 25 მაისის განვითარებული მოვლენები, როდესაც „ქოვენტონის“ ჩაძირვამ თავდაცვის სამინისტრო მომხდარის გაშუქებასთან დაკავშირებით „ძალიან რთული, მაგრამ არა უჩვეულო დილემის“ წინაშე დააყენა (Badsey, The Falklands Conflict as a Media War, 2005). შემოღებულ იქნა ფიზიკური წინაღობები. ოპერატიულ ჯგუფთან ერთად წასვლის უფლება მიეცათ მხოლოდ ბრიტანელ ჟურნალისტებს. კონფლიქტის ტერიტორიაზე არ დაიშვებოდა არც ერთი ტელევიზიის გადამღები ჯგუფი, გარდა თავად სამხედრო ძალების ოპერატორებისა. რეპორტიორებს არ გააჩნდათ ფოტომასალის გასაგზავნი აღჭურვილობა და მასალა, რომელიც ფოლკლენდიდან იგზავნებოდა, გადიოდა ორმაგ ცენზურას ჯერ ფოლკლენდში მყოფ თავდაცვის სამინისტროს თანამშრომლებთან და შემდეგ ლონდონის სამინისტროს საზოგადოებასთან ურთიერთობის დეპარტამენტში. მსგავსი შეზღუდვების დაწესებაში ბრიტანეთის ხელისუფლებას ხელს უწყობდა ბრიტანეთის ოფიციალური საიდუმლოების აქტი, რომლის თანახმად ყველა სამთავრობო ინფორმაცია საიდუმლოა, სანამ მასთან დაკავშირებით ოფიციალური განცხადება არ გაკეთდება (Wasburn, 2002). ამას ემატებოდა ხელისუფლების მიერ ჩამოყალიბებული სტერეოტიპი, რომ მათი მხარდაჭერა ჟურნალისტების პატრიოტული მოვალეობაა. აღნიშნული სტერეოტიპის გავლენა ნათლად გამოიკვეთა 4 მაისს, როდესაც „გენერალ ბელგრანოს“ ჩაძირვასთან დაკავშირებით „სანში“ გამოქვეყნებულ სტატიას „ბიბისის“ სარედაქციო პოლიტიკასთან დაკავშირებით დიდი ვნებათაღელვა მოჰყვა. დიდ ბრიტანეთში ეს შერაცხულ იქნა არაპატრიოტულ ქმედებად, რომელიც ძირს უთხრიდა ქვეყნის ინტერესებს (Badsey, The Falklands Conflict as a Media War, 2005). დაბოლოს, ბრიტანეთის ხელისუფლებამ გააჭიანურა ინფორმაციის გავრცელება. „შეფილდის“ ცოცხლად დარჩენილ მგზავრებთან 4 მაისს ჩაწერილი ინტერვიუები ბრიტანულ ტელევიზიაში 26 მაისს გაშუქდა, ხოლო „ბიბისის“ ოპერატორის, ბრაიან ჰესკეტის, მიერ მიტოვებული გამანადგურებლის შესახებ 7 მაისს გადაღებული ფილმი ბრიტანულმა საზოგადოებამ მხოლოდ 28 მაისს იხილა, მაშინ, როდესაც ხალხის ყურადღება მთლიანად გუზ-გრინის ბრძოლისკენ იყო მიმართული (Wasburn, 2002).

დიდი ბრიტანეთის მედიამენეჯმენტზე საუბრისას საყურადღებოა აგრეთვე ის ენა და ტერმინოლოგია, რომელსაც ბრიტანული მედია ომის პერიოდში იყენებს. „გენერალ ბელგრანოს“ ჩაძირვის გაშუქებისას ბრიტანული ტელევიზიის მთავარ საზრუნავს მომხდარი ფაქტის გამართლება წარმოადგენს. აღნიშ-

ნულთან დაკავშირებით არსებულ დისკურსში აქტიურად ფიგურირებს ფრაზები „საფრთხე“ და „თავდაცვა“. ბრიტანულ პრესაში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ კრუიზერის ჩაძირვა ბრიტანელების უსაფრთხოების დაცვამ განაპირობა და ბრიტანეთი მინიმალური ძალის გამოყენებით დიპლომატიისთვის ზურგის გამაგრებას ცდილობს (Wasburn, 2002). საინტერესოა აგრეთვე ის აქცენტები, რომელთაც ბრიტანული მედია აკეთებს. „გენერალ ბელგრანოს“ შემთხვევაში ბრიტანული მედია საუბრობს არა დაღუპული არგენტინელების რაოდენობაზე, არამედ ბრიტანეთის მცდელობაზე, გადაარჩინოს ადამიანები. ხოლო არგენტინის მიერ „შეფილდზე“ განხორციელებული თავდასხმის შემთხვევაში წინა პლანზე სწევს გარდაცვლილი ბრიტანელების რაოდენობას და მომხდარს არგენტინისგან მტრის ხატის შესაქმნელად იყენებს (Wasburn, 2002). იგივე მეორდება სამშვიდობო მოლაპარაკებების შემთხვევაშიც. 2 აპრილიდან 15 ივნისის ჩათვლით „ბიბისისა“ და „აითიენის“ ტელევიზიების მიერ გაშუქებულ სიახლეებზე ჩატარებული კონტენტანალიზი აჩვენებს, რომ ამ პერიოდში ომის თემაზე გამოქვეყნებულ სიახლეებში 65% დიპლომატიას ეთმობა, რომელშიც ბრიტანული მედია ბრიტანული ხელისუფლების პოზიციის გამამყარებელ ტერმინოლოგიას მიმართავს. არგენტინა დახასიათებულია, როგორც „უდრეკი“ და „უკომპრომისო“, რომელიც მოლაპარაკებებში არის „ობსტრუქციული“ და „დროის გამწვლავი“; ხოლო ბრიტანეთი წარმოჩენილია, როგორც „მოქნილი“ და „სწრაფად მოქმედი“, რომელიც კონფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტის საკითხზე გაეროსთან მოლაპარაკებებს „კონსტრუქციულად“ უდგება (Wasburn, 2002).

არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის მედიაენეჯმენტის შესწავლიდან ჩანს, რომ დივერსიული ომი მხოლოდ საომარ მოქმედებებში ჩართვას არ გულისხმობს და მთავარია, როგორ მოხდება ამ ომის კონსტრუირება მედიასაშუალებების მიერ. არგენტინის შემთხვევაში დივერსიულმა ომმა ვერ გაამართლა, რადგან მედიის მიერ მიწოდებული ფაქტები არგენტინის გამარჯვებით არ იყო გამყარებული. თუმცა ბრიტანულმა მედიამ იმდენი მოახერხა, რომ, ბრიტანეთის მიერ გაცდილი დანაკარგების მიუხედავად, საზოგადოების მხარდაჭერა არა თუ არ შემცირებულა, არამედ გაიზარდა კიდევ. „ფაბლიქ ოფინიონში“ 1982 წელს გამოქვეყნებულ სტატიაში ვკითხულობთ: „როდესაც ბრიტანეთის ჩართულობისა და დანაკარგის მაჩვენებელმა იმატა, დამკვირვებლებს გაუჩნდათ მოლოდინი, რომ საზოგადოების მხარდაჭერა მნიშვნელოვნად შემცირდებოდა. მაგრამ სრულიად საპირისპირო რამ მოხდა. მაშინ, როდესაც „შეფილდი“ დაკარგეს, „სი ქინგის“ ვერტმფრენები განადგურდა, „ჰარიერის“ დაკარგეს, „ანტელოპი“ ჩაიძირა და უამრავი ადამიანი სიცოცხლეს გამოესაღმა, 23 მაისს ჩატარებულ გამოკითხვაში გამოკითხულთა 80% მიიჩნევდა, რომ ხელისუფლება სწორად იქცეოდა, როდესაც ფოლკლენდში მოქმედებას განაგრძობდა“ (Worcester & Jenkins, 1982).

4.3 ფოლკლენდის კონფლიქტი და პოლიტიკური ელიტა დღეს

ფოლკლენდის თემატიკას არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტა დღესაც აქტიურად მიმართავს. არგენტინის ამჟამინდელი პრეზიდენტი, კრისტიანა კირჩნერი, ფოლკლენდის შესახებ პროპაგანდას წლების განმავლობაში პერიოდულად ააქტიურებს. „ჩვენ გვსურს, დაცულ იქნას

გაეროს რეზოლუცია და ორივე ქვეყანა მოლაპარაკების მაგიდას მიუჯდეს" (Wilson, 2013), - ამბობს კრისტინა კირჩნერი 1965 წლის გაეროს რეზოლუციასთან დაკავშირებით, რომელიც არგენტინას და დიდ ბრიტანეთს კუნძულების სუვერენიტეტის შესახებ მოლაპარაკებებისკენ მოუწოდებს (2065 (XX). Question of the Falklands Islands (Malvinas), 1965). „ტელეგრაფის“ ჟურნალისტ ჯონათან გილბერტის აზრით, კირჩნერი ამ გზით ქვეყანაში არსებული ეკონომიკური ჩავარდნების გადაფარვას ცდილობს. ჯერ კიდევ 2012 წლისთვის არგენტინაში არსებულმა ინფლაციის დონემ 24%-ს მიაღწია, რაც სამხრეთ ამერიკის რეგიონში ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი იყო. ამავე წლის ოქტომბერში გილბერტი წერს: „არგენტინის პრეზიდენტის წინააღმდეგ გამართულ ბოლოდროინდელ გამოსვლებში არგენტინის ქუჩებში 200 000 ადამიანი გამოვიდა, რომლებიც ინფლაციას, ქვეყანაში შექმნილ საგანგაშო მდგომარეობას და კორუფციას აპროტესტებდნენ. ეკონომიკა მკვეთრად დაეცა. თუ 2011 წელს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი 9%-ს აღემატებოდა, წელს 3,4%-ს შეადგენს. დამოუკიდებელი ანალიტიკოსები, რომლებიც ამბობენ, რომ ხელისუფლება მონაცემებით მანიპულირებს, ვარაუდობენ, ეს მაჩვენებელი 1,5%-მდე შემცირდება“ (Gilbert, 2012).

არგენტინის მთავრობა ფოლკლენდის თემას განსაკუთრებით ააქტიურებს წინასაარჩევნო პერიოდში. „კუნძულის მცხოვრებლები პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოიყენებიან,“ - ამბობს არგენტინელი გენერალი, მარიო მენენდესი და, როგორც ჩანს, მის აზრს ბევრი არგენტინელიც იზიარებს. „ვის ანალღვლებს ფოლკლენდი?! ჩვენ კირჩნერი იმისთვის გვჭირდება, რომ არგენტინას მიხედოს,“ - აცხადებს პრეზიდენტის სასახლესთან გამართული პროტესტის ერთ-ერთი მონაწილე (Gilbert, 2012). არგენტინის ხელისუფლებას ამომრჩეველთა ყურადღების გასაფანტად ფოლკლენდის კონფლიქტით მანიპულირებაში ადანაშაულებს თავად ბრიტანეთი, რომლის ფინანსთა მინისტრმა, მარკ საიმონდსმა, საპარლამენტო კომიტეტთან საუბრისას განაცხადა, რომ არგენტინის ხელისუფლება ფოლკლენდთან დაკავშირებულ უთანხმოებას შიდა ეკონომიკური მიზნებისთვის იყენებს. „დარწმუნებული ვარ, კირჩნერის მთავრობა თავისი რიტორიკით ცდილობს, ყურადღება გადაიტანოს იმ უზარმაზარი ეკონომიკური პრობლემებისგან, რომელიც არგენტინას აქვს“ (UK says Argentina using Falklands row to distract from economic woes, 2013). უნდა აღინიშნოს, რომ საიმონდსის მტკიცება უსაფუძვლო სულაც არ არის. დაკვირვება აჩვენებს, როდესაც კირჩნერი ფოლკლენდის თემას უბრუნდება, მისი პოპულარობა მნიშვნელოვნად იზრდება.

დაბოლოს, არგენტინის ხელისუფლება ფოლკლენდის საკითხს ეროვნული იდენტობის ჩამოსაყალიბებლად და ნაციონალიზმის გასაღვივებლად იყენებს. „კუნძულების სუვერენიტეტთან დაკავშირებული დებატები მხოლოდ პოლიტიკური ხასიათის არ არის. ეს არის დისკურსი არგენტინის ეროვნული იდენტობის შესახებ, რისთვისაც კუნძულები ერთგვარ მეტაფორად იქცა“ (Monella, 2012). ფედერიკო ლორენცისთვის „მალვინები არის საშუალება, ვკითხოთ საკუთარ თავს, როგორია სახელმწიფო, რომელსაც კუნძულების დაბრუნება და მისი მცხოვრებლების მიღება სურს.“ მისთვის მალვინის კონფლიქტი „არის მშვენიერი გზა იმისთვის, რომ ბანალურმა პატრიოტულმა დისკურსმა იმუშაოს“ (Monella, 2012). არგენტინელი პოლიტოლოგი და სამეცნიერო და ტექნიკური კვლევის ეროვნული საბჭოს (CONICET) წევრი, ვისენტე პალერმო, ფოლკლენდის საკითხს ნაციონალიზმის ლოგიკურ ასპექტად განიხილავს, რომელიც

თავის თავში „წარსულის ნარატივს, აწმყოს ინტერპრეტაციას და მომავლის მანდატს“ მოიცავს და ეროვნული იდენტობის ფორმირებას უწყობს ხელს (Monella, 2012). ეს არის მიზეზი იმისა, რომ, პრეზიდენტ კირჩნერის აგრესიული რიტორიკის მიუხედავად, ისტორიკოსი ლოურენს ფრიდმენი მორიგი ომის ალბათობას გამოირიცხავს და მიიჩნევს, რომ „პრეზიდენტი კირჩნერი უბრალოდ ნაციონალისტურ კარტს ათამაშებს“ (Morris, 2015).

ფოლკლენდის თემატიკას სათავისოდ იყენებს ასევე დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტა. „ბიბისისთვის“ მიცემულ ინტერვიუში ბრიტანეთის თავდაცვის მინისტრი, მაიკლ ფალონი, აცხადებს, რომ არგენტინისგან მომდინარე საფრთხე „ძალიან რეალურია“ და ბრიტანეთის მთავრობა ვალდებულია, კუნძულის მცხოვრებლების უსაფრთხოება უზრუნველყოს. ფალონი დიდ ბრიტანეთს მესიანისტურ როლს ანიჭებს და აცხადებს: „ჩვენ დავიცავთ კუნძულის მცხოვრებლების უფლებას, თავად გადაწყვიტონ საკუთარი მომავალი და დაიცვან საკუთარი ცხოვრების გზა ნებისმიერი მომავალი საფრთხისგან.“ ინტერვიუში ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ დიდ ბრიტანეთს კვლავ ექნება საჭირო აღჭურვილობა და ინფრასტრუქტურა იმისთვის, რომ ეს პირობა მომავალშიც შეასრულოს (Britain to boost Falklands Islands defences, 2015). მაიკლ ფალონმა 23 მარტს თემთა პალატას განუცხადა, რომ ბრიტანეთი თავდაცვის მოდერნიზების მიზნით 10 წლის განმავლობაში 260 მლნ. დოლარის ინვესტირებას და ფოლკლენდის კუნძულებზე არსებული 1200 კაციანი პერსონალის შენარჩუნებას გეგმავს (Argentina Slams UK for Using Falklands As Pretext to Boost Defense Budget, 2015). მისივე განცხადებით, ბრიტანეთი ფოლკლენდის კუნძულებზე ორი RAF Chinook ტიპის სატრანსპორტო თვითმფრინავის გაგზავნას აპირებს, რათა კუნძულის მცხოვრებლებმა ნებისმიერ შექმნილ ინცინდენტზე „სწრაფი და გადაწყვეტი რეაგირების“ მოხდენა შეძლონ (Britain to boost Falklands Islands defences, 2015).

ბრიტანულ მედიაში მსგავს გადაწყვეტილებას კრისტინა კირჩნერისა და ვლადიმერ პუტინის თანამშრომლობას უკავშირებენ, რომლის მიხედვით რუსეთი არგენტინისთვის ხორობლის და ხორცის სანაცვლოდ თორმეტი საბრძოლო თვითმფრინავის გადაცემას აპირებს. „რუსეთის შესაძლო შეთანხმება არგენტინისთვის თორმეტი Su-24 ტიპის ბომბდამშენის მიწოდების შესახებ ბრიტანეთს ფოლკლენდის თავდაცვის გადახედვისკენ უბიძგებს“, - წერს ბრიტანული „ტელეგრაფი“ (Alexander, 2015). მაგრამ როდესაც ფალონი ამ საკითხზე კომენტარის გაკეთებას სთხოვენ, ის აცხადებს, რომ ორ ქვეყანას შორის მსგავსი ხელშეკრულების არსებობა დადასტურებული არ არის, თუმცა ბრიტანეთმა, ამის მიუხედავად, კუნძულებზე ჩართულობა უნდა გაზარდოს.

საქმე ისაა, რომ კირჩნერსა და პუტინს შორის მსგავსი შეთანხმება რომც შემდგარიყო, ეს დიდი ბრიტანეთისთვის საფრთხის შემცველი მაინც არ იქნებოდა, რადგან კირჩნერის აგრესიული რიტორიკა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მხოლოდ არგენტინელ ამომრჩეველზეა გათვლილი და არგენტინა რეალურად ბრიტანეთთან დაპირისპირებას არ აპირებს. „ჩვენ პრობლემები საკუთარ ქვეყანაში გვყავდა. ინტერვენციის შესაძლებლობა არ არსებობს,“ - აცხადებს არგენტინარუსეთის ვაჭრობისა და ინდუსტრიის პალატის კოორდინატორი მათიას გარსია ტუნიონი (Gov't to denounce UK's Malvinas rearmament at

UN, 2015); ხოლო ფოლკლენდის საკითხებში არგენტინის საგარეო საქმეთა სამინისტროს უმაღლესი მოხელე, დანიელ ფილმუსი, დიდი ბრიტანეთის მტკიცებას აბსურდულს უწოდებს და სვამს კითხვას: „ჩვენ-გან თავდასხმას არავინ აპირებს და ვისგან იცავენ ისინი თავს?“ (Lough, 2015).

ბრიტანეთის მხრიდან სამხედრო ძალების გაძლიერების მცდელობას თავისებურად ხსნის არგენტინული მხარე. ფილმუსის განცხადებით, „სამწუხარო და არასწორია“, რომ ფოლკლენდის საკითხი დიდ ბრიტანეთში საარჩევნო კამპანიისთვის გამოიყენება. მისი აზრით, კონფლიქტის ფაქტორით სახელმწიფო-ში საზოგადოებრივი აზრის შესაქმნელად მანიპულირებენ. „ისინი ახდენენ არგენტინის პროვოცირებას იმ იმედით, რომ ქვეყანა ნაციონალისტური გრძნობების გასამძაფრებლად რეაგირებას მოახდენს, რაც არჩევნებში მათ სასარგებლოდ იმოქმედებს“ (Lough, 2015).

ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ 1982 წლის ომი დიდი ხანია დასრულდა და კონფლიქტის თემა აქტუალობა დაკარგა, არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკური ელიტა აღნიშნული თემით მანიპულირებას კვლავ განაგრძობს. არგენტინა კონფლიქტის თემატიკას ეკონომიკური პრობლემების დასაძა-ლად და ნაციონალიზმის გასაღვივებლად იყენებს. ხოლო დიდი ბრიტანეთი ფოლკლენდის ფაქტორით წინასაარჩევნო პერიოდში თავდაცვაზე გაწეული ხარჯების გამართლებას ცდილობს. შესაბამისად, პასუხი კითხვაზე, თუ რა არის პოლიტიკური ელიტისთვის ფოლკლენდის კონფლიქტის მშვიდობიანი გადაწყვეტა, ნათელია. არგენტინაშიც და დიდ ბრიტანეთშიც ეს ყოველთვის იყო, არის და იქნება არა მიზანი, არამედ შიდა პოლიტიკური მიზნების მისაღწევი საშუალება.

5. დასკვნა

არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკურ ელიტაზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ ორივე მათ-განი ხელისუფლების შესანარჩუნებლად ჯერ ხელოვნურად წამოწყებულ ომში ჩაერთო, ხოლო შემდეგ კონფლიქტით მანიპულირების გზით პოზიტიური საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებას შეეცადა. ჩვენ ვიზიარებთ დევიდ ჰიუმის მოსაზრებას, რომ ერთადერთი საფუძველი, რომლითაც მმართველი უმცირესობა მართულ უმრავლესობას იმორჩილებს, საზოგადოებრივი აზრია. ჩვენ ასევე ვეთანხმებით ჯეიმს ლ. რეისა და ჯულიეტ კაარბოს მტკიცებას, რომ ხშირად პოლიტიკური ელიტა თავად ქმნის ისეთ საზოგადოებრივ აზრს, რომლის მეშვეობით საკუთარ გადაწყვეტილებას „საზოგადოების სახელით“ ამართლებს. მაგრამ ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ, როგორც დასაწყისში აღვნიშნეთ, პოლიტიკური ელიტის მხრიდან საზოგადოებრივი აზრის ფორმირება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მათ მიერ მიწოდებული აზრი საზოგადოე-ბის ძირითად ღირებულებებს ემთხვევა. ამავსე მოწმობს საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესში მედიის როლის შესწავლა.

აღნიშნული კვლევის შედეგად 1950-იან წლებში „სტიმული/რეაქციის“ (Stimulus/Response), იგივე „ინექციის“ (Injection), მოდელი ყალიბდება, რომელიც საზოგადოებას მედიის მიერ მიწოდებული გზავნილის პასიურ მიმღებად განიხილავს. აღნიშნული მოდელის თანახმად, მედიის მიერ გავრცელებული

იდუა ნარკოტიკის ინექციას ჰგავს, რომლის მეშვეობით მედია ხალხის შეხედულებებს აყალიბებს (Badsey, 1996).

1960-იანი წლებიდან „სტიმული/რეაქციის“ მოდელი დაღმასვლას განიცდის და ჩნდება ვარაუდი, რომ მედიის გავლენა ინდივიდზე არც ისე ძლიერია. მზარდი ფსიქოლოგიური და სოციალური კვლევების შედეგად ყალიბდება „ორი ნაბიჯის“ თეორია (Two Step Theory), რომელიც გულისხმობს, რომ ინდივიდის მიერ პირველ ეტაპზე მიღებული ინფორმაცია მეორე ეტაპზე მისი ხედვისა და ღირებულებების შესაბამისად გარდაიქმნება (Badsey, 1996). შესაბამისად, მედია ახდენს არა იდეის ინექციას, არამედ უბრალოდ წარადგენს აზრს, რომელსაც ინდივიდი საკუთარი რწმენიდან გამომდინარე მიიღებს, უარყოფს ან გადააკეთებს.

დაბოლოს, მესამე თეორია, რომელიც არგენტინისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკურ ელიტას ყველაზე მეტად ესადაგება, 1970-იან წლებში ჩამოყალიბებული მარქსისტული პერსპექტივაა. აღნიშნული ტრადიცია მონაცემთა რეინტერპრეტაციას ახდენს და „დომინანტური ღირებულებების“ მოდელს აყალიბებს, რომელშიც მედია სოციალური და ეკონომიკური წნეხის პირობებში მუშაობს. თეორიის მიხედვით, მედიის ქმედება საზოგადოებაში დამკვიდრებული იდეოლოგიის განმტკიცებისკენ არის მიმართული და რაც უფრო შეესაბამება მის მიერ მიწოდებული აზრი საზოგადოების „დომინანტურ ღირებულებებს“, მით უფრო ძლიერია მისი გავლენა (Badsey, 1996). შესაბამისად, ჩვენს საკვლევ თემას რომ დავუბრუნდეთ, „დომინანტური ღირებულებების“ თეორიის თანახმად, პოლიტიკური ელიტის მიერ ფოლკლენდის თემით მანიპულირების წარმატება განპირობებულია არა მხოლოდ დივერსიული ომით და ქვეყანაში არსებული პრობლემებიდან საზოგადოების ყურადღების გადატანით, არამედ იმ ფაქტით, რომ არგენტინასა და დიდ ბრიტანეთში ფოლკლენდის დაცვა დომინანტურ ღირებულებას წარმოადგენს.

ბიბლიოგრაფია

1514 (XV). Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and People. (1960 year 14 December). Retrieved 2015 year 6 April from United Nations: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement>

2065 (XX). Question of the Falklands Islands (Malvinas). (1965 year 11 December). Retrieved 2015 year 26 April from United Nations: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0218/28/IMG/NR021828.pdf?OpenElement>

Alexander, H. (2015 year 24 March). Falklands defence: Why is Argentina considering an aircraft deal with the Russians? Retrieved 2015 year 23 April from The Telegraph: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/argentina/11491467/Falklands-defence-Why-is-Argentina-considering-an-aircraft-deal-with-the-Russians.html>

Argentina Slams UK for Using Falklands As Pretext to Boost Defense Budget. (2015 year 25 March). Retrieved 2015 year 18 April from Sputnik: <http://sputniknews.com/politics/20150325/1019995562.html>

Ashcroft, J. (2015 year 6 March). Falkland oil drilling kicks off with Zebedee spudding. Retrieved 2015 year 24 April from Proactive Investors United Kingdom: <http://www.proactiveinvestors.co.uk/companies/news/77998/falkland-oil-drilling-kicks-off-with-zebedee-spudding-77998.html>

Badsey, S. (2005). The Falklands Conflict as a Media War. In S. Badsey, R. P. Whittick Havers, & M. J. Grove, The Falklands Conflict Twenty Years on: Lessons for the Future (pp. 39-56). USA: Frank Cass.

Badsey, S. (1996). The Influence of the Media on Recent British Military Operations. In I. S. Carruthers, War, Culture and the Media: Representations of the Military in 20th Century Britain (pp. 5-21). England: Flicks Books.

Brindicci, M., & Bustamante, J. (2013 year 12 March). Falkland Islanders vote overwhelmingly to keep British rule. Retrieved 2015 year 26 April from Reuters: <http://www.reuters.com/article/2013/03/12/us-falklands-referendum-idUSBRE92B02T20130312>

Britain to boost Falklands Islands defences. (2015 year 24 March). Retrieved 2015 year 23 April from BBC: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32031342>

Bustamante, J. (2013 year 03 September). Falklands Sovereignty Referendum Moves Forward, Argentina Rejects Validity Of Malvinas Plebiscite. Retrieved 2015 year 10 April from Huffington Post: http://www.huffingtonpost.com/2013/03/11/falklands-sovereignty-referendum-malvinas-plebiscite_n_2846342.html

Charter of the United Nations. (1945 year 26 June). Retrieved 2015 year 24 April from United

Nations: <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

Econ Stats: The Economic Statistics and Indicators Database. (2015 year 17 March). Retrieved 2015 year 25 April from Economy Watch: <http://www.economywatch.com/economic-statistics/>

Eichensehr, K. E., & Reisman, W. M. (2009). Disputants' Domestic Constraints. In K. E. Eichensehr, & W. M. Reisman, Stopping Wars and Making Peace: Studies in International Intervention (pp. 20-23). The Netherlands: Koninklijke Brill.

Freedman, L. (2005). Origins of the Dispute. In L. Freedman, The Official History of the Falklands Campaign, Volume 1: The Origins of the Falklands War (p. 1). USA: Routledge.

Gavaghan, J. (2013 year 7 March). Falklands referendum: The view from the island. Retrieved 2015 year 10 April from Yahoo News: <https://uk.news.yahoo.com/falkland-islands-referendum-vote-on-sovereignty-amid-tension-between-britain-and-argentina-172502829.html#0zZe1SM>

Gilbert, J. (2012 year 7 October). Cristina Kirchner 'using Falkland Islands as a smokescreen' to hide failing economy. Retrieved 2015 year 18 April from The Telegraph: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/argentina/9592424/Cristina-Kirchner-using-Falkland-Islands-as-a-smokescreen-to-hide-failing-economy.html>

Gov't to denounce UK's Malvinas rearmament at UN. (2015 year 26 March). Retrieved 2015 year 27 April from Buenos Aires Herald: <http://www.buenosairesherald.com/article/185260/gov%E2%80%99t-to-denounce-uk%E2%80%99s-malvinas-rearmament-at-un>

Hedges, J. (2011). Descent into Chaos. In J. Hedges, Argentina: A Modern History (pp. 217-218). London: I.B. Tauris.

Hume, D. (1994). Of the First Principles of Government. In D. Hume, & K. Haakonssen, Hume: Political Essays (pp. 16-19). United Kingdom: Cambridge University Press.

Hunt, W. B. (1997). The Dilemma of Getting to War. In W. B. Hunt, Getting to War: Predicting International Conflict with Mass Media Indicators (pp. 1-26). USA: The University of Michigan Press.

Knightley, P. (2000). In P. Knightley, The First Casualty: The War Correspondent as Hero and Myth-Maker from the Crimea to Kosovo (pp. 478-482). London: Prion.

Lavier, R. C. (2001). Historical Background. In R. C. Lavier, The Falklands/Malvinas Case: Breaking the Deadlock in the Anglo-Argentine Sovereignty Dispute (p. 19). Kluwer Law International: Netherlands.

Lough, R. (2015 year 25 March). British government using Falklands for election gains: Argentina. Retrieved 2015 year 27 April from Reuters: <http://www.reuters.com/article/2015/03/25/us-argentina-falklands-idUSKBN0ML2GJ20150325>

Monella, L. M. (2012 year 4 April). 'Las Malvinas Son Argentinas': Who Taught You That? Retrieved 2015 year 17 April from The Argentina Independent:

<http://www.argentinaindependent.com/currentaffairs/newsfromargentina/las-malvinas-son-argentinas-who-taught-you-that/>

Morris, H. (2015 year 4 March). Here's Why U.K.-Argentina Tensions are Rising Again Over the Falklands. Retrieved 2015 year 18 April from Time: <http://time.com/3756057/britain-argentina-falklands-threat/>

Ray, J. L., & Kaarbo, J. (2002). Inside States: The Making of Foreign Policy. In J. L. Ray, & J. Kaarbo, Global Politics (p. 129). USA: Charles Hartford.

The Universal Declaration of Human Rights. (1948 year 10 December). Retrieved 2015 year 24 April from United Nations: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>

UK says Argentina using Falklands row to distract from economic woes. (2013 year 17 December). Retrieved 2015 year 18 April from Reuters: <http://www.reuters.com/article/2013/12/17/britain-argentina-falklands-idUSL6N0JW48220131217>

Wasburn, P. C. (2002). British Media Reports the Falklands War. In P. C. Wasburn, The Social Construction of International News: We're Talking about Them, They're Talking about Us (pp. 26-31). USA: Praeger Publishers.

Wilson, S. (2013 year 07 August). Argentina President Cristina Kirchner renews Falkland Islands claim at UN meeting. Retrieved 2015 year 26 April from The Telegraph: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/falklandislands/10227319/Argentina-President-Cristina-Kirchner-renews-Falkland-Islands-claim-at-UN-meeting.html>

Worcester, R., & Jenkins, S. (1982 year June/July). Britain Rallies 'Round the Prime Minister'. Public Opinion, p. 54.

განქორწინება ქართველ ახალგაზრდებში (18-დან 24 წლამდე ასაკობრივ ჯგუფში)

თემურ გუგუშვილი*

მაგისტრანტი, სოციოლოგიის მიმართულება, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

რეზიუმე

კვლევა სახელწოდებით განქორწინება ქართველ ახალგაზრდებში (18-დან 24 წლამდე ასაკობრივ ჯგუფში) განხორციელდა თვისებრივი მეთოდის, კერძოდ, ბიოგრაფიულ-ნარატიული ინტერვიუს გამოყენებით 2013-2014 წლებში. კვლევის მიზანს წარმოადგენდა ახალგაზრდებში განქორწინების განმაპირობებელი ფაქტორების იდენტიფიცირება. კვლევითი პროექტის ფარგლებში მიზნის მისაღწევად გამოყენებულია როგორც თვისებრივი კვლევა, ასევე მეორეული მონაცემების ანალიზი.

კვლევაში მეორეული მონაცემებისთვის გამოყენებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემთა ბაზები, მათ შორის 2002 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგები. იმის დასადგენად, რა დამოკიდებულება აქვს მოსახლეობას განქორწინებისადმი, გამოვიყენეთ საქართველოს ბარომეტრის 2013 წლის შედეგები სამხრეთი კავკასიის მასშტაბით (სომხეთი, საქართველო, აზერბაიჯანი). მონაცემების გაანალიზების შედეგად შესაძლებელი გახდა პრობლემის მასშტაბურობისა და საზოგადოების პერსპექტივის ჩვენება.

სტატიაში განხილულია განქორწინება კანონიკური სამართლის მიხედვით და განქორწინების ისტორიული განვითარების პროცესი საქართველოში. აღნიშნული წყაროების განხილვის მიზანია განქორწინებაზე ისტორიული და რელიგიური გავლენების ჩვენება. თვისებრივი კვლევის მეშვეობით გაანალიზდა ახალგაზრდების (18-24 წელი) განქორწინების პიოთეტური ფაქტორები: წყვილის ქორწინებამდელი და შემდგომი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, პირველადი და ოჯახური გარემო, ახალგაზრდების ოჯახური თანაცხოვრებისთვის მზაობა, განათლება და კარიერა. შეფასდა თითოეული მათგანის რეალური როლის მნიშვნელობა საკვლევ საკითხთან მიმართებით.

საკვანძო სიტყვები: განქორწინება ახალგაზრდებში, ბიოგრაფიულ-ნარატიული ინტერვიუ, განქორწინების ფაქტორები.

Abstract

Fieldwork for the "Divorce at a Young Age (18-24)" project was conducted in 2013-2014. Biographic-narrative interview was used as a qualitative method. The object of study was to identify factors which cause divorce at a young age. During the research project, primary and secondary data were analyzed.

I used the databases of the National Statistical Office of Georgia and Georgia Barometer 2013 as secondary sources to identify social attitudes towards divorce and the scale and extent of divorce in the South Caucasus (Armenia, Azerbaijan, and Georgia).

The article discusses the historical development of divorce in Georgia, and the canonical justice approach to divorce. All mentioned subjects elucidate the historical and religious perspective of public opinion toward divorce.

The qualitative research analyzed hypothetical factors leading to youth divorce (18-24) including the couple's socio-economic status before and after marriage, primary and family environment, readiness for living together, education and career. The study identifies factors, which cause divorce at young ages.

Keywords: Divorce at a young age, Biographic-Narrative interview, factors which cause divorce

*ელ. ფოსტა: t.gugushvili@hotmail.com

1. შესავალი

საქართველოში განქორწინების რაოდენობამ 1990 წლის მაჩვენებელს პირველად 2013 წელს გადაჭარბა. ამასთან, 2005 წლის შემდეგ განქორწინების მაჩვენებელი ახალგაზრდებში (18–24) იზრდება და შეადგენს 2%-ს, როცა დაქორწინების მაჩვენებელია 36%, ხოლო სხვა ასაკობრივი ჯგუფის განქორწინების მაჩვენებელი არის 3% და დაქორწინების - 71%. მოყვანილი მაჩვენებლები ქვეყანაში პრობლემის აქტუალობას ადასტურებს. განქორწინების ასაკობრივ ჭრილში განხილვისას 18–24 წლის ახალგაზრდებში, სხვა ასაკობრივ ჯგუფებთან შედარებით, ზრდის ტენდენცია იკვეთება.

მსოფლიოში ჩატარებული კვლევები განქორწინების დუალისტურ შედეგებს აჩვენებს. ჯუდით ვალერნშტაინმა და მისმა კოლეგებმა ჩრდილოეთ კალიფორნიაში ჩატარეს კვლევა, რომელიც დაიწყო 1971 წელს, სულ შეირჩა 3-დან 18 წლამდე ასაკის 131 ბავშვი. კვლევის მიზანი იყო დაედგინათ, რა გავლენას ახდენს განქორწინების შემდგომი ეტაპი ბავშვის განვითარებაზე, თავდაჯერებულობაზე, იდენტობის ჩამოყალიბებაზე, ქცევაზე. რადგან კვლევა მიმდინარეობდა თითქმის 30 წელი, მკვლევრებს სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფთან ინტერვიუების ჩატარების საშუალება ჰქონდათ (Child-hood; Adolescence; Young adulthood; Adulthood).

განქორწინების შემდგომი წლები ძირითადად ხასიათდება ახალ ადგილთან შეგუებით, მეგობრების დაკარგვით, ბავშვებისთვის ახალი სკოლით, ახალი ადამიანების გაცნობით, განქორწინებული მშობლებისთვის ახალი ცხოვრების დაწყებით. აღნიშნული ფაქტორები მთლიანობაში პრობლემურ გარემოს ქმნის ბავშვებისთვის. მშობლების განქორწინებიდან დაახლოებით 25 წლის შემდეგ ჩატარებულ ინტერვიუებში ბავშვების უმრავლესობას არ ახსენდებოდა მშობლებს შორის მომხდარი კონფლიქტის ფაქტები. თუმცა განქორწინების შემდგომ პერიოდს ისინი უარყოფითად აფასებდნენ და აღნიშნავდნენ, რომ იმ პერიოდში ყველა-სა და ყველაფრის მიმართ აგრესიულად იყვნენ განწყობილნი და თავს მარტოსულად გრძნობდნენ (Wallerstein & Lewis, 2004).

ჩვენი აზრით, განქორწინების პრობლემას კიდევ უფრო აქტუალურს ხდის მისი უარყოფითი გავლენა შობადობაზე. საქართველო არ გამოირჩევა შობადობის მაღალი დონით. ქვეყნის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის 1979 და 1989 წლების მონაცემების მიხედვით განქორწინება ნეგატიურად მოქმედებს შობადობაზე (მელაძე, 2002).

2010 წელს საქართველოში ჩატარდა კვლევა ოჯახში ქალებზე ძალადობის საკითხებზე. ოჯახში ემოციური ძალადობა (შეურაცხყოფა, დამცირება სხვების თანდასწრებით, დაშინება ან დამუქრება) აღიარა ქალების 14%-მა, ასევე 35%-ის მეუღლეს ახასიათებს მაკონტროლებელი ქმედებები (ქალს არ აქვს უფლება კომუნიკაცია ჰქონდეს საკუთარ ოჯახთან ან მეგობრებთან, სჭირდება ნებართვა ექიმთან წასასვლელად და ა.შ.).

კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ იმ ქალთა შორის, რომლებიც ერთხელ მაინც ყოფილან დაქორწინებულები, 14% არის ოჯახში ფიზიკური ძალადობის მსხვერპლი, ხოლო მათგან 35%-ს მიუღია სხეულის დაზიანება. ფიზიკური დაზიანების ფორმებს შორის ფიგურირებს - ტვინის შერყევა, სისხლჩაქცევები და

დაქვეილობები (ჩიტაშვილი, ჯავახიშვილი, არუთინოვი, წულაძე, ჩაჩანიძე, 2010). იმ ქალბატონებისთვის, რომლებიც განიცდიან ფიზიკურ ძალადობას ან ექვემდებარებიან მეუღლეების მაკონტროლებელ ქმედებას, განქორწინება შეიძლება დადებით მოვლენად ჩაითვალოს.

2. საქართველოში განქორწინების ისტორიული მიმოხილვა

საზოგადოებაში არ არსებობს ერთმნიშვნელოვანი დამოკიდებულება განქორწინებისადმი. მას სხვადასხვა ეპოქაში განსხვავებული შეფასება ჰქონდა. ასევე სხვადასხვანაირად აფასებენ მას თანამედროვე ეპოქაში განსხვავებული ჯგუფების წარმომადგენლები ("Caucasus Barometer 2013 Georgia | Always justified/never justified," n.d.).

ქორწინების ისტორიული მიმოხილვა საშუალებას გვაძლევს, გავაანალიზოთ საზოგადოების დამოკიდებულება ამ სოციალური მოვლენის მიმართ ისტორიულ კონტექსტში. ამ დროს თვალსაჩინო ხდება ის წესები, რომელთა მიხედვითაც ხდებოდა დაქორწინება/განქორწინება და მათი წინა თუ შემდგომი ეტაპები. საქართველოში ქრისტიანობის დამკვიდრების შემდგომ ქორწინების წესების ჩამოყალიბებაში დიდი როლი შეასრულა მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ. ვალერიან მეტრეველი „ქართული სამართლის ისტორიაში“ აღნიშნავს, რომ ძველი ქართული საოჯახო სამართლის პრინციპები სრულ თანაფარდობაში იყო შუასაუკუნეობრივ მართლმადიდებლურ თუ, საერთოდ, ქრისტიანული ქვეყნების საჯარო სამართლის პრინციპებთან (მეტრეველი, 2004).

მთლიანი პროცესის პირველი საფეხური იყო ნიშნობის წინა პერიოდი, რაც გულისხმობდა დასანიშნი გოგოს შერჩევას. ამ საფეხურის წარმატებით დასრულების შემთხვევაში იწყებოდა ნიშნობის პროცესი. ნიშნობის პროცესისთვის არსებობდა სხვადასხვა სახის რიტუალი, რაც გულისხმობდა ერთგვარ შეთანხმებას იმაზე, რომ ქალი და კაცი მომავალში დაქორწინდებოდნენ. ვალერიან მეტრეველი სხვადასხვა წყაროზე დაყრდნობით აღნიშნავს, რომ ნიშნობას ჰქონდა სამართლებრივი ფორმა, რაც გამოიხატებოდა იმით, რომ, თუ რომელიმე მხარე გარიგებას დაარღვევდა, ის უპირობოდ დაისჯებოდა. ნიშნობის დასრულების შემდგომ უკვე ხდებოდა საპატარძლოსა და სასიძოს დაქორწინება.

დაქორწინების განხილვისას მნიშვნელოვანი საკითხია ქორწინების ასაკი, ის მინიმალური ზღვარი, რის შემდეგაც შეუძლია ადამიანს დაქორწინება. რუის-ურბნისის საეკლესიო კრება ბევრი მიზეზის გამოა მნიშვნელოვანი. მათგან ერთ-ერთია ის ფაქტი, რომ კრებაზე შეთანხმების საფუძველზე აიკრძალა ჩვილთა ქორწინება.

„საქართველოში ქორწინების არსი და დანიშნულება ქრისტიანული მოძღვრებით იყო განსაზღვრული“ (მეტრეველი, 2004). ჩვენში ყველა ის პირობა არსებობდა, რაც პანაიოტის ჰქონდა წარმოდგენილი თავის წიგნში (ბუმისი, 2013): ნათესაობის არარსებობა, ნებაყოფლობითი ქორწინება, კაცსა და ქალს შორის ქორწინება და სხვ. ამ დაბრკოლებების გარდა, საქართველოში არსებობდა შემდეგი სახის შეზღუდვები: ერთ სოფელში ცხოვრება, ერთი და იმავე ეკლესიის მრევლობა, მოგვარეობა და ასევე ყველა სხვა წესი, რომლებიც ოჯახების დაახლოებას იწვევდა.

აღსანიშნავია, რომ, როგორც დაქორწინების პირობებში, ისე განქორწინების მიზეზებშიც, ბევრია ისეთი,

რაც პანაიოტის აქვს განხილული. მრუშობა საქართველოშიც ითვლებოდა განქორწინების მიზეზად, მაგრამ ამ შემთხვევაში ვალერიან მეტრეველი ასეთ განმარტებას აკეთებს: თუ ქალი ქმარს სხვა მამაკაცთან უღალატებდა, ქმარს განქორწინების უფლება ჰქონდა. ქალის მრუშობა კაცისთვის დამამცირებელ ქმედებად ითვლებოდა, ქართული სამართალი ნებას აძლევდა ქმარს, მოღალატე ცოლი ადგილზე მოეკლა, თუ იგი წაასწრებდა სხვასთან და ამისთვის პასუხისმგებლობისგან თავისუფალი იყო (მეტრეველი, 2004). ქმრის მხრიდან ცოლის ღალატი კი მხოლოდ იმ შემთხვევაში გახდებოდა განქორწინების მიზეზი, თუ ქალი ქმრიანი აღმოჩნდებოდა. ჩამოთვლილი მიზეზები, რა თქმა უნდა, ქალისა და კაცის გენდერულ უთანასწორობაზე მიგვანიშნებს. ვახტანგ მეექვსის „სამართლის წიგნის“ მიხედვით, უშვილობა არ ითვლებოდა განქორწინების მიზეზად, ასევე ქალის შეურაცხყოფა. ამ უკანასკნელისათვის არსებობდა გარკვეული სახის სასჯელი. წიგნში ასევე ნათლადაა წარმოჩენილი, რომ ავტორი ღალატს („ბოზობა“) განქორწინების მთავარ და უპირობო მიზეზად მიიჩნევდა. ამ შემთხვევაშიც განქორწინების ინიციატორი მამაკაცი იყო.

3. განქორწინება კანონიკური სამართლის მიხედვით

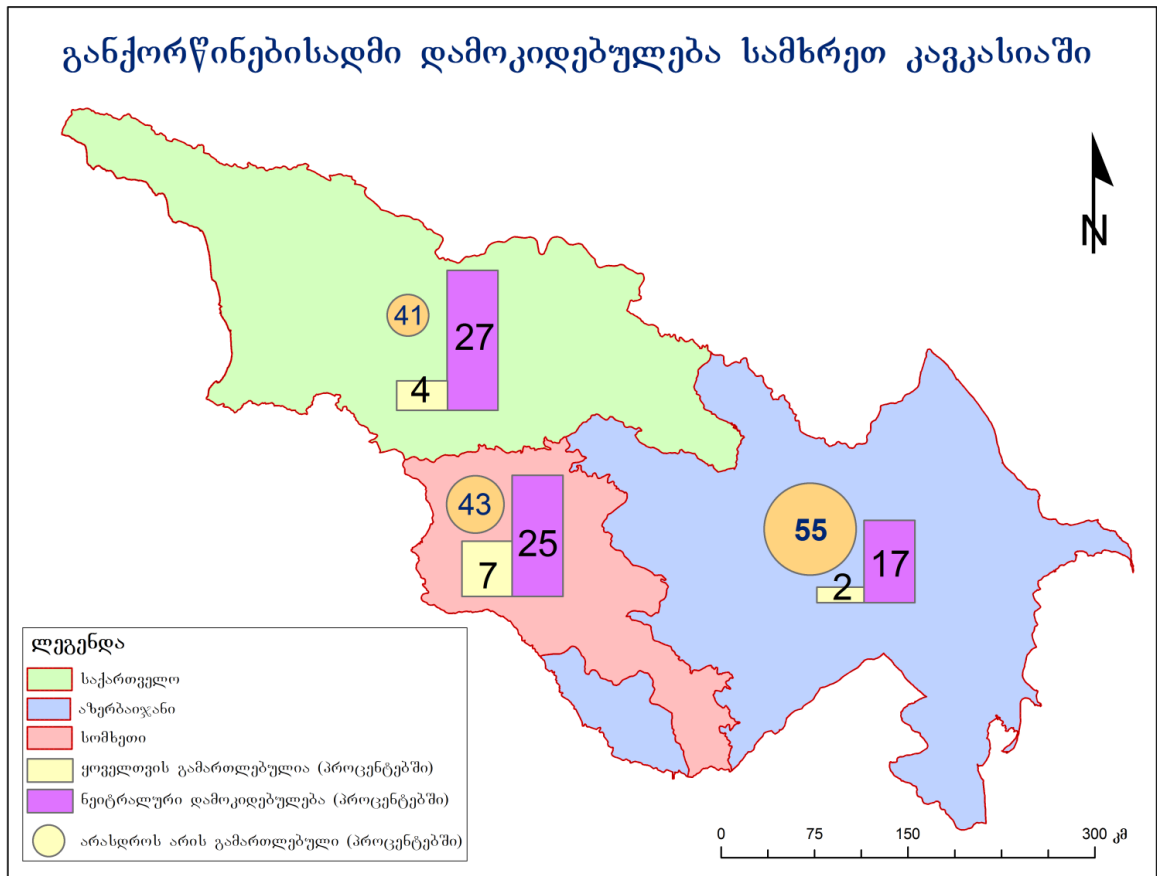
საზოგადოებაში, რომლის უდიდესი ნაწილი (72%) („Caucasus Barometer 2013 Georgia | Level of trust in Georgian Orthodox church | Online Data Analysis,” n.d.) ენდობა ეკლესიას, საინტერესოა, განვიხილოთ კანონიკური სამართლის დამოკიდებულება განქორწინების მიმართ.

პანაიოტის ბუმისი გამოყოფს პირობებს განქორწინებისთვის, რომლებიც საეკლესიო წესებიდან გამომდინარეობს. ეს პირობები გულისხმობს გარკვეული რეალობის არსებობას, როცა ჯვრის აყრა ლეგიტიმურია.

თუკი კანონიკური წესით დაქორწინებულ წყვილს გარკვეული პერიოდის შემდგომ ჯვრის აყრის (აღსრულებული წესის გაუქმების) სურვილი გაუჩნდება, ამისათვის საჭიროა გარკვეული პირობების დაკმაყოფილება. ეკლესიის პოზიცია ასეთია: „განქორწინების ყოველი ცალკეული შემთხვევისთვის ეკლესია ეძიებს გამოსავალს „მოთმინებითა და იკონომიით (შეწყალებით). ეკლესია არასდროს აწყენარებს ამა სოფლის ცოდვილ აზრსა და ჩვევას“ (ბუმისი, 2013). გამონაკლისები არსებობს კანონიკური სამართლისათვის, რაც შეიძლება განქორწინების მიზეზებად ჩაითვალოს. მრუშობად ითვლება ქმედება, როდესაც ერთ-ერთ მეუღლეს სხვასთან სქესობრივი ურთიერთობა აქვს. ასეთ დროს განქორწინება შეუძლია მოითხოვოს როგორც მამაკაცი, ისე ქალი. მიზეზად ითვლება აგრეთვე ის ფაქტი, როცა მეუღლე პარტნიორზე ძალადობს. ეს შეიძლება იყოს როგორც ფსიქოლოგიური, ასევე ფიზიკური. განქორწინება დაშვებულია, როდესაც თანაცხოვრებას აზრი ეკარგება, ინტერესს კარგავენ ერთმანეთის მიმართ და ერთად ცხოვრება შეუძლებელი ხდება. შესაძლოა, განქორწინების საფუძვლად ჩაითვალოს დაავადება ან აზროვნების დაქვეითება, რაც ხელს უშლის თანაცხოვრებას.

4. ზოგადი სიტუაცია სამხრეთი კავკასიის რეგიონის მასშტაბით

ზოგადი მონაცემების მიხედვით სამხრეთი კავკასიის მოსახლეობის დაახლოებით ნახევარი განქორწინებას, როგორც მოვლენას, ყოველთვის გაუმართლებლად თვლის.

რუკა #1. განქორწინებისადმი დამოკიდებულება სამხრეთ კავკასიაში, წყარო: ("Caucasus Barometer 2013 regional dataset | Always justified/never justified," n.d.) <http://www.diva-gis.org/gdata>.

შენიშვნა: რუკა შექმნილია სტატისტიკის ავტორის მიერ.

კავკასიის 2013 წლის ბარომეტრის მიხედვით, სამხრეთი კავკასიის რეგიონის მასშტაბით აზერბაიჯანის მოსახლეობაში პროცენტულად ყველაზე მეტი მიიჩნევს, რომ განქორწინება „არასდროს არის გამართლებული“. საქართველოში, როგორც რუკაზე ჩანს, ეს მაჩვენებელი შედარებით დაბალია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ქართველების 27%-მა ნეიტრალური დამოკიდებულება დააფიქსირა. საქართველოში პროცენტულად ყველაზე მეტია იმ ადამიანების ხვედრითი წილი, რომელთა აზრითაც განქორწინება უნდა შეფასდეს სიტუაციურად. რუკაზე ნათლად ჩანს, რომ რეგიონის სხვა ქვეყნების მოსახლეობასთან შედარებით, ყველაზე მეტად სომხეთში მცხოვრები ადამიანები თვლიან განქორწინებას ყოველთვის გამართლებულად.

5. ლიტერატურის მიმოხილვა

ქვემოთ განხილულ თვისებრივ კვლევაში *განქორწინება ქართველ ახალგაზრდებში (18-24)* გამოყოფილია სოციალურ-ეკონომიკური, პირველადი ჯგუფის, ქორწინების მზაობის არარსებობის, მშობლების როლის, განათლების, კარიერისა და რელიგიურობის გავლენის დამოკიდებულება განქორწინებაზე.

განქორწინების ფაქტორები ამბივალენტურია. ქალის განათლება შეიძლება ჩაითვალოს როგორც განქორწინების გამომწვევ ფაქტორად, ასევე ოჯახის სტაბილურობის საფუძვლად.

ქალის განათლება, როგორც განქორწინების გამომწვევი ფაქტორი, ბეკერის მიხედვით, აქტუალურია იმის გამო, რომ განათლებულ ქალს დასაქმების მეტი შანსი აქვს შრომის ბაზარზე. გარდა ამისა, განათლებულ ქალს აქვს ლიბერალური ღირებულებები, რაც განქორწინების გადაწყვეტილების მიღებას ამარტივებს (Humphries & Becker, 1982).

საწინააღმდეგო პოზიციის მკვლევრები განათლებას მიიჩნევენ, როგორც ოჯახის შენარჩუნების ფაქტორს. ისინი შემდეგ მიზეზებს გამოყოფენ: განათლება იძლევა ეკონომიკურ, სოციალურ და კოგნიტურ უნარებს, რომლებიც ოჯახს (წყვილს) სტაბილურობის შენარჩუნებაში ეხმარება (Härkönen & Dronkers, 2006).

საინტერესოა, რომ ქალი რესპონდენტების მხრიდან ყურადღება ძირითადად გამახვილდა არა განათლებაზე, როგორც უკვე არსებულ შედეგზე, არამედ განათლების მიღებისკენ სწრაფვაზე, როგორც განქორწინების ერთ-ერთ მიზეზზე; გამოიკვეთა, რომ ისინი ორიენტირებულნი იყვნენ განათლების მიღებაზე კარიერული წინსვლის მიზნით, ამასთან მათი იმჟამინდელი ეკონომიკური მდგომარეობა არ იყო მყარი და ეკონომიკური მდგომარეობის გარანტიის როლს გოგონას მშობლები ასრულებდნენ. ამ ფონზე განათლების მიღებისკენ სწრაფვა აღმოჩნდა განქორწინების ფაქტორი. ასეთი შედეგი საკვლევი ჯგუფის მცირე ასაკით შეიძლება აიხსნას და იმის მაჩვენებელია, რომ ამ ასაკობრივი ჯგუფის წარმომადგენლებში ოჯახის მდგომარეობასთან დაკავშირებული საკითხების შესწავლა სპეციფიკურ მიდგომას საჭიროებს.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში ქალთა ლიბერალური მოძრაობის გააქტიურებამ, სექსუალურმა რევოლუციამ, ქალების წილის გაზრდამ შრომის ბაზარზე და, აგრეთვე, ამ მიმართულებით კანონების ლიბერალიზაციამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა განქორწინების რიცხვის გაზრდაში. განქორწინებათა რაოდენობა მეოცე საუკუნის სამოცდაათიან წლებში სამოცდაათიან წლებთან შედარებით დაახლოებით ორჯერ გაიზარდა (Stevenson & Wolfers, 2007).

ბეკერი ოჯახის სტაბილურობის ეკონომიკური ანალიზის თეორიული მიმოხილვის დასკვნით ნაწილში ყურადღებას ამახვილებს ასაკსა და მასთან დაკავშირებულ ფაქტორებზე - რაც უფრო ახალგაზრდაა წყვილი, მით ნაკლებია მათი ინფორმირებულობა არა მხოლოდ მეწყვილის, არამედ საკუთარი თავის შესახებაც. ამ მოსაზრების სასარგებლოდ ის ფაქტი მეტყველებს, რომ წყვილის ასაკის მატებასთან ერთად განქორწინებათა რაოდენობა მცირდება (Becker, Landes, & Michael, 1977). ანალოგიური შედეგი მივიღეთ ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგადაც: განქორწინების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი აღმოჩნდა ქორწინებისთვის მზაობის დაბალი ხარისხი. ამასთან, კონკრეტულად გამოიკვეთა ის მახასიათებლები, რომლებიც ქორწინებისთვის მოუზადებლობას განაპირობებს: 1) წყვილი ვერ ახერხებს პრობლემებთან გამკლავებას (ასეთის წარმოქმნის შემთხვევაში); 2) ინფორმირებულობის ნაკლებობა განაპირობებს მოულოდნელი და

არასასიამოვნო შემთხვევების რაოდენობის ზრდას; 3) წყვილს არ გააჩნია ოჯახის სრულფასოვნად ფუნქციონირების მყარი სოციალურ-ეკონომიკური საფუძველი.

6. მეთოდოლოგია

კვლევის მიზანია ახალგაზრდებში განქორწინების განმაპირობებელი ფაქტორების იდენტიფიცირება. მიზნის მისაღწევად გამოიყო შემდეგი საკვლევი ამოცანები: წყვილის ქორწინებამდელი და შემდგომი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის პირველადი, ოჯახური გარემო, ახალგაზრდების ოჯახური თანაცხოვრებისთვის მზაობის შეფასება, განათლება და კარიერა, ახალგაზრდა წყვილის რელიგიურობა და სოციალური ინსტიტუტები, რომლებშიც ჩართულნი არიან კვლევის ობიექტები - სკოლა, უნივერსიტეტი, სამსახური.

თვისებრივი კვლევის ერთ-ერთი მეთოდის, ბიოგრაფიულ-ნარატიული ინტერვიუს, შერჩევა განაპირობა, ერთი მხრივ, თავად მეთოდის მახასიათებლებმა, მეორე მხრივ, კვლევის მიზანმა და სოციალურმა პრობლემამ, რომელსაც ჩვენ ვიკვლევთ. სიღრმისეული ინტერვიუს გამოყენებით შესაძლებელია ადამიანების მონათხრობზე დაყრდნობით კანონზომიერების გამოვლენა. აღნიშნული მეთოდის გამოყენებამ მოგვცა შესაძლებლობა, საფუძვლიანად შეგვესწავლა საკვლევი საკითხი; გაგვეანალიზებინა, თუ რა გავლენას ახდენს ცხოვრებისეული გამოცდილება, სოციალიზაცია, პიროვნული თუ არაპიროვნული მახასიათებლები განქორწინებაზე ახალგაზრდებში.

ბიოგრაფიულ-ნარატიული ინტერვიუს გამოყენების ერთ-ერთ ძირითად მოტივს წარმოადგენს სოციალური ფენომენის სიღრმისეული შესწავლა არსებული სტატისტიკური ინფორმაციის ინტერპრეტაციის, ახსნისა და გამდიდრების მიზნით.

რესპონდენტთა შერჩევის კრიტერიუმებად განისაზღვრა: დაქორწინების ასაკი - 18-დან 24 წლამდე; ქორწინების ხანგრძლივობა - მინიმუმ ერთი წელი; ინტერვალი განქორწინებიდან ინტერვიუმდე - არაუმეტეს ხუთი წლისა; ოჯახის ტიპი განქორწინებამდე - ნუკლეარული. სულ ჩატარდა 10 ინტერვიუ. რესპონდენტთაგან 6 იყო ქალი და 4 მამაკაცი.

მეორეული მონაცემების გასაანალიზებლად სტატისტიკური ანალიზის მეთოდი, წარმოებული მაჩვენებლები, გამოვიყვანეთ, რათა საკვლევი საკითხი განგვეხილა სხვადასხვა ჭრილში. მონაცემები მოპოვებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემთა ბაზებიდან.

7. შედეგები

განქორწინების ანალიზი დემოგრაფიული მაჩვენებლების მიხედვით

განქორწინების, როგორც აქტუალური სოციალური პრობლემის შესწავლა კომპლექსურ მიდგომას საჭიროებს, ვინაიდან თანაბრად მნიშვნელოვანია, როგორც საკითხის სიღრმისეული შინაარსობრივი გაანალიზება, ისე მისი სოციალური მასშტაბისა და სამომავლო ტენდენციების შეფასება.

განქორწინების სტატისტიკური ანალიზისათვის გამოვიყენეთ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მოსახლეობის აღწერისა და დემოგრაფიის სამმართველოს მონაცემთა ბაზები.

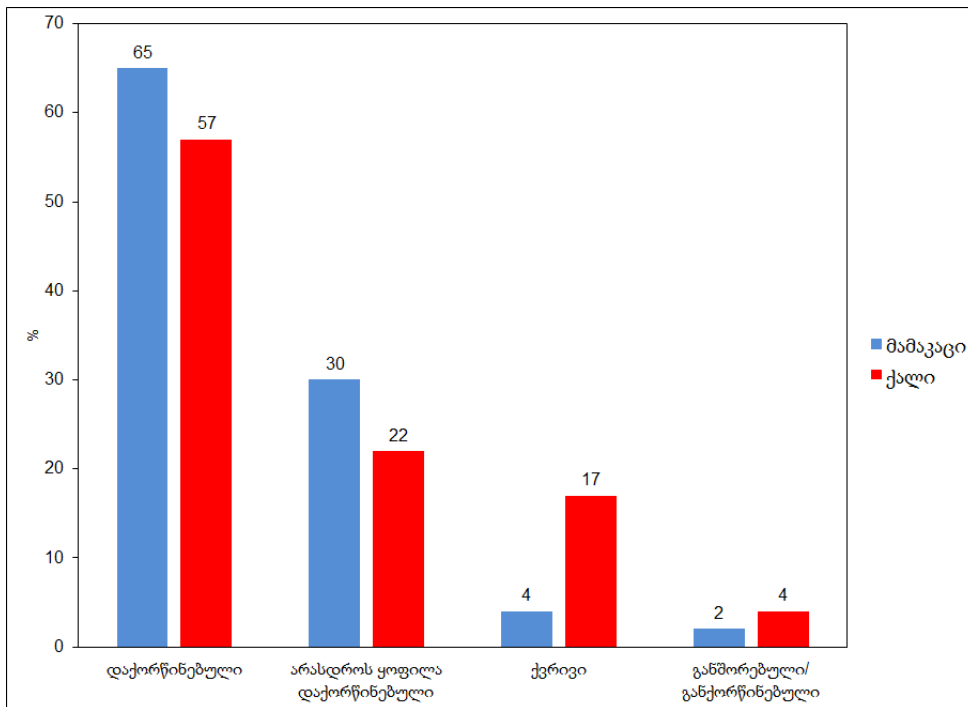
საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის საყოველთაო აღწერის სააღწერო ფურცელში[†] მეცამეტე კითხვის მიხედვით რესპონდენტმა საკუთარი ქორწინების სტატუსი უნდა დაასახელოს. კატეგორიებში შედის: „დაქორწინებული“, „არასდროს დაქორწინებული“, „ქვრივი“ და „განქორწინებული/განშორებული“ (ერთად). აღსანიშნავია, რომ ჩვენი კვლევისთვის საინტერესო ორი კატეგორიის - „დაქორწინებული“ და „განქორწინებული/განშორებული“ - შესაბამისი ინფორმაცია გარკვეულ ხარვეზს შეიცავს, თითოეულ მათგანში ორი განსხვავებული ტიპის ინფორმაციაა ინტეგრირებული და არ იძლევა დიფერენცირების საშუალებას: დაქორწინებული ადამიანი შეიძლება იმყოფებოდეს სამოქალაქო წესით რეგისტრირებულ ქორწინებაში ან მხოლოდ თანაცხოვრებაში (არ იყოს სამოქალაქო წესით რეგისტრირებული); ანალოგიურად, რესპონდენტი ავსებს გრაფას, რომელშიც ერთდროულად არის მითითებული განშორებული/განქორწინებული და არა აქვს საშუალება, ერთმნიშვნელოვნად მიუთითოს, განქორწინებულია სამოქალაქო წესით თუ განშორებულია (სამოქალაქო წესის გარეშე). იქიდან გამომდინარე, რომ ყოველწლიური მონაცემები, რომელთაც ოუსტიციის სახლი აწვდის საქართველოს სტატისტიკის ეროვნულ სამსახურს, მოიცავს მხოლოდ სამოქალაქო წესით დაქორწინების ან განქორწინების შემთხვევებს, შეუძლებელია შეფასდეს ქორწინებისა და განქორწინების სრულყოფილი დინამიკა.

საინტერესოა, რა სიტუაციაა სხვა ქვეყნებში ამ მხრივ. მაგალითისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ რამდენიმე ქვეყნის საყოველთაო აღწერის სააღწერო ფურცელი. სომხეთში 2011 წელს ჩატარებული საყოველთაო აღწერის მიხედვით ქორწინების კატეგორიებში შესაძლებელი იყო რესპონდენტს მიეთითებინა შემდეგი სახის ინფორმაცია: დაქორწინდა სამოქალაქო ქორწინებით (Married-registered), სამოქალაქო ქორწინების გარეშე (Married-Not registered), მხოლოდ ეკლესიის კანონიკური რიტუალით (Married carried out only with church canonical ritual)[‡]. საქართველოში ჩატარებული აღწერისაგან განსხვავებით, სომხეთში ცალ-ცალკე ცვლადებად იყო განქორწინება (Divorced-registered) და განშორება (Separated-Not registered). ავსტრალიის[§] 2011 წლის საყოველთაო აღწერაში, სომხეთის მსგავსად, განქორწინება და განშორება ცალ-ცალკე არის გამოყოფილი. ჩვენი აზრით, სომხეთის მიერ გამოყენებული სააღწერო ფურცლის ქორწინების კატეგორიების ფორმატი მეტ შესაძლებლობას იძლევა სტატისტიკური ანალიზის დროს და რეალური ტენდენციების დადგენაშიც გვეხმარება. მნიშვნელოვანია, აღვნიშნოთ, რომ არც საქართველოს საპატრიარქო აწარმოებს ჯვრისწერისა და ჯვრის აყრის სტატისტიკას. შესაბამისად, არ არსებობს ზუსტი ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რამდენი ადამიანი იწყებს/ამთავრებს თანაცხოვრებას ამ წესით.

[†]<http://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/GEO2002enIn.pdf>

[‡]<http://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/ARM2011enT.pdf>

[§]<http://unstats.un.org/unsd/demographic/sources/census/quest/AUS2011en.pdf>

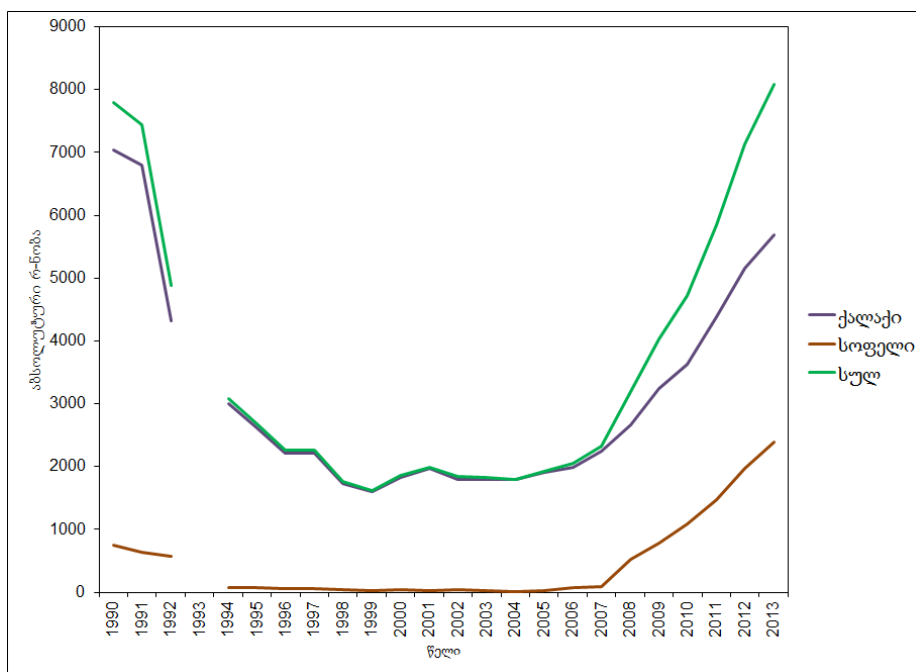

გრაფიკი #1. ქორწინების კატეგორიები (წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური; საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა, 2002 წელი)

2002 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით, როგორც გრაფიკზე (იხ. გრაფიკი #1) ჩანს, იმ ქალების პროცენტული მაჩვენებელი, რომლებიც არასდროს დაქორწინებულან, ემთხვევა კაცებისას. მკვეთრად განსხვავებულია ქვრივების პროცენტული წილი, რაც 17%-ს შეადგენს, ხოლო განქორწინებულთა/განშორებულთა რაოდენობა ქალებში, კაცებისგან განსხვავებით, 2%-დან 4%-მდე იზრდება. ეს განსხვავება გარკვეულწილად, ასიმეტრიული გენდერული ტრადიციებით შეიძლება აიხსნას: განქორწინებულ ან ქვრივ მამაკაცს ახალი ოჯახის შექმნის მეტი პერსპექტივა აქვს, ვიდრე - ქალს. 2011 წლის მონაცემებით განმეორებით დაქორწინებულთა რაოდენობა სქესის ნიშნით შემდეგნაირად გადანაწილდა: 44% ქალები და 66% კაცები. აღსანიშნავია, რომ 1990 წელს ქალების პროცენტული მაჩვენებელი უფრო დაბალი იყო (39%).

საქსტატის მონაცემთა ბაზა საშუალებას გვაძლევს, გავაანალიზოთ განქორწინების ტენდენციები წლებისა და საცხოვრებელი ადგილის (სოფელი, ქალაქი) მიხედვით.

წლების მიხედვით ტენდენციების გასაანალიზებლად გამოვიყენე 1990-2013 წლების მონაცემთა ბაზა, რომლის გრაფიკული (იხ. გრაფიკი #2) გამოსახულებაცაა წარმოდგენილი. 1990 წლიდან მოყოლებული 2000 წლამდე საქართველოში განქორწინების კლების ტენდენცია შეინიშნება. 1999 წელს დაფიქსირდა ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი - 1 622. 2005-2006 წლების შემდეგ განქორწინებულთა რიცხვი ყოველწლიურად მატულობს. 2013 წელს გადაჭარბა 1990 წლის მაჩვენებელს და განქორწინების კოეფიციენტი ყოველ 1000 მოსახლეზე შეადგენს 1.8%-ს.

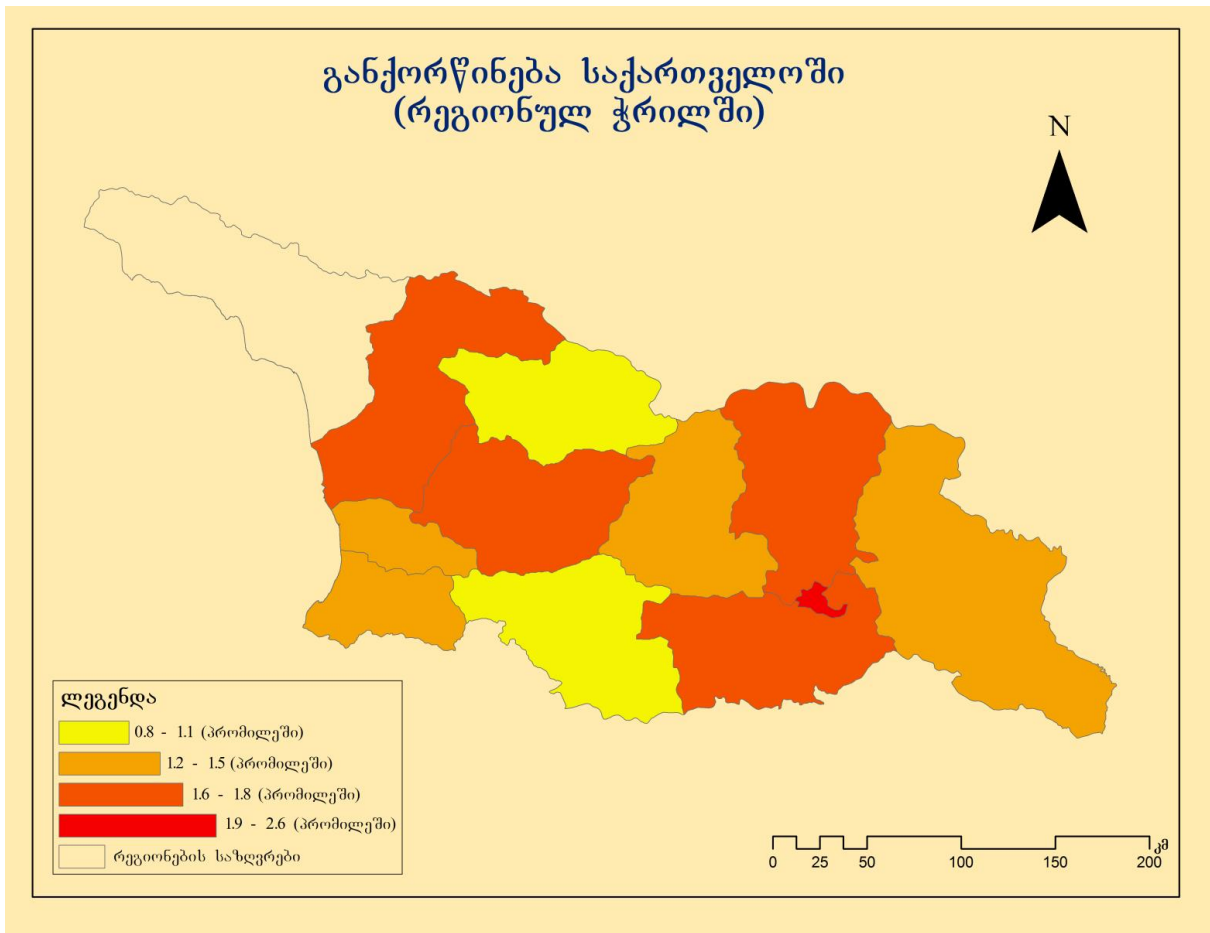
გრაფიკი #2. განქორწინების რაოდენობა წლების მიხედვით (წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური)

შენიშვნა: 1993 წლის დეტალური მონაცემთა ბაზა არ არსებობს, ტექნიკური მიზეზის გამო წაეშალა საქსტატს.

დღეს საქართველოში ქალაქსა და სოფელში მოსახლეობა შემდეგნაირად არის გადანაწილებული: სოფლად ცხოვრობს 46% და ქალაქში 54%*. ასეთ პირობებში განქორწინების რიცხვი საცხოვრებლის მიხედვით ასე გადანაწილდა: ქალაქში განქორწინებულთა პროცენტული წილი არის 70%, ხოლო სოფლად - 30%. შესაძლებელია ერთდროულად საცხოვრებლის ტიპისა და წლების მიხედვით ტენდენციების შეფასებაც. იმის მიუხედავად, რომ ბოლო წლებში ურბანიზაციის დონე საქართველოში მატულობს, 2012 წლის მონაცემებით სოფლად განქორწინებათა რაოდენობა 2.5-ჯერ მეტია დღეს, ვიდრე 22 წლის წინ იყო. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ქალაქში განქორწინებულთა რაოდენობამ მხოლოდ 2013 წელს გადააჭარბა 1990 წლის მაჩვენებელს. თუ დაქორწინებას წლების მიხედვით განვიხილავთ, 1991 წლის შემდეგ მან უმაღლეს ნიშნულს 2010 წელს მიაღწია - 34 675, 2011 და 2012 წლებში შედარებით დაბალი მაჩვენებელი იყო, ხოლო 2013 წელს ისევ მოიმატა. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ბოლო წლებში ქორწინებათა რაოდენობა სტაბილურია და არ იცვლება, მაშინ როდესაც განქორწინებათა რაოდენობა იზრდება.

*საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (2013)

რეგიონების მიხედვით არსებული მონაცემების განხილვა საშუალებას გვაძლევს, გავიგოთ, თუ რა მდგომარეობაა კონკრეტულად რეგიონებში და არა მხოლოდ ზოგადად ქვეყნის მასშტაბით. საქართველოში მოსახლეობის რაოდენობა რეგიონების მიხედვით მთელი ქვეყნის მასშტაბით არათანაბრად არის გადანაწილებული, ამიტომ, ვფიქრობ, რომ რეალური სურათის აღსაწერად, უმჯობესია განვიხილოთ განქორწინების კოეფიციენტი ყოველ 1000 მოსახლეზე.

რუკა #2. განქორწინება საქართველოში (რეგიონულ ჭრილში) (წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (2013წ.), <http://www.diva-gis.org/gdata>).

შენიშვნა: აფხაზეთის შესახებ ინფორმაცია არ გააჩნია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნულ სამსახურს;

შენიშვნა: რუკა შექმნილია სტატიის ავტორის მიერ.

როგორც რუკაზე (იხ. რუკა #2) ჩანს, ყოველ 1000 მოსახლეზე განქორწინების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი თბილისში, ხოლო ყველაზე დაბალი სამცხე-ჯავახეთში დაფიქსირდა.

8. განქორწინება ქართველ ახალგაზრდებში (18–24)/თვისებრივი კვლევა

8.1 სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა

რესპონდენტები და მათი მეუღლეები იზრდებოდნენ ან გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ცხოვრებდნენ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში; ამავდროულად, ისინი არ იზრდებოდნენ ერთსა და იმავე ქალაქში-/სოფელში (სოციალურ გარემოში), შესაბამისად, მათი მენტალობაც (სოციალიზაცია) განსხვავებული იყო. ამ ფაქტორთან ერთად უნდა განვიხილოთ ის მომენტიც, რომ გოგონების ოჯახებს, მათი მეუღლეების ოჯახებთან შედარებით, თანაბარი ან უმეტეს შემთხვევაში უკეთესი ფინანსური მდგომარეობა ჰქონდათ. კარგი შემოსავლის მქონე მშობლები შვილებს ათამამებდნენ: „*ხშირად მათამამებდნენ, ტუტუცი ბავშვი ვიყავი, ეხლა რო ვუყურებ ჩემ ბავშვობას*” (გოგონა-29 წლის). დაქორწინების შემდეგ მათ მიერ შექმნილ ოჯახში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა გასხვავდებოდა იმ გარემოსგან, რომელშიც ისინი ცხოვრობდნენ. შექმნილი სიტუაციის მიმართ გაცილებით მძაფრი ნეგატიური დამოკიდებულება აღინიშნა მდედრობითი სქესის რესპონდენტებში. ისინი აღნიშნავენ, რომ აღმოჩნდნენ გარემოში, რომელიც რადიკალურად განსხვავდებოდა მათი ღირებულებებისა და ჩვეული გარემოსგან: „*მეორე დღესვე რო შევხედე.. სად აღმოვჩნდი, ... ვინანე ძალიან*” (გოგონა-24 წლის).

საყურადღებოა, რომ მდედრობითი სქესის რესპონდენტების მშობლებს ჰქონდათ სტაბილური ფინანსური მდგომარეობა და უმეტესწილად შვილების ოჯახის ძირითადი ან ერთადერთი დამფინანსებელი იყვნენ, რადგან ახლადშექმნილი ოჯახები ფინანსურად საკუთარ თავს ვერ უზრუნველყოფდნენ. გამოვლინდა ფაქტები, როდესაც სწორედ სიღღერი უზრუნველყოფდა სიძეს ტანსაცმლით ან სხვა ნივთებით. შესაბამისად, არ არის გასაკვირი, რომ სიძე ცოლის მშობლების კეთილგანწყობას არ იმსახურებდა. თუმცა, რესპონდენტების განმარტებით, მშობლების მხრიდან ეს იყო ჟესტი მათ დასახმარებლად და არანაირად არ წარმოადგენდა რაიმე ნაბიჯს, რომლითაც შვილებს განქორწინებისკენ უბიძგებდნენ. ამ ყველაფერს ემატებოდა ის, რომ ქმრები ცოლებსა და შექმნილ ეკონომიკურ პრობლემებს ყურადღებას არ აქცევდნენ და არანაირად არ ცდილობდნენ, გამოესწორებინათ ოჯახის ფინანსური მდგომარეობა: „*რამდენიმე გასაუბრებაზეც კი ჩავწერე მე თვითონ... მაგრამ უშედეგოდ, თვითონ არ მოწონდა, როგორც წესი*” (გოგონა-24 წლის).

ზემოთ განხილულმა ფაქტორებმა შემდეგი სურათი დაგვიხატა: განსხვავებული სოციალური ფონი, არასახარბიელო ეკონომიკური მდგომარეობა, შესაბამისად არასტაბილური შემოსავალი და საკუთარი, მუდმივი საცხოვრებელი ადგილის არქონა იყო მნიშვნელოვანი მიზეზი, რის გამოც უთანხმოება ჰქონდათ მეუღლეებს ერთმანეთთან. ქმრები, რომლებიც არ მუშაობდნენ, ამჟღავნებდნენ უყურადღებობას მეუღლისადმი (და შექმნილი ეკონომიკური პრობლემისადმი), რაც ცოლების ძალიან დიდ უკმაყოფილებასა და გაღიზიანებას იწვევდა.

8.2 პირველადი, ოჯახური გარემო

რესპონდენტების უმრავლესობა დაიბადა ოჯახში, სადაც მშობლები ერთად ცხოვრობდნენ მხოლოდ გარკვეული დროის განმავლობაში, შემდეგ კი რესპონდენტების ნაწილს მოუწია ერთმშობლიან ოჯახში ცხოვრება-დაობლების ან მშობლების დამოშორების გამო. შესაბამისად, მათ ჰქონდათ როგორც ორმშობლიან, ასევე

მონომოზიანი ოჯახში ცხოვრების გამოცდილება. აქედან გამომდინარე, რესპონდენტებს შეეძლოთ, თავი წარმოედგინათ საკუთარი შვილების ადგილას, როდესაც გამოცდილების გადაწყვეტილებას იღებდნენ, ბავშვების გადმოსახედიდან შეეფასებინათ ეს ნაბიჯი. ამ ტიპის ცხოვრებისეული გამოცდილება არ შეფასდა ახალგაზრდებში განქორწინების შემთხვევებზე ფაქტორად. ამასთან, აუცილებელია აღვნიშნოთ, რომ გოგონებისთვის მაგალითი იყო მათი მშობლების მარტოხელად ცხოვრება. მათი ცხოვრების ისტორიაში იყო განქორწინებისა და მარტო ცხოვრების გამოცდილება.

რაც შეეხება რესპონდენტების მშობლების დაოჯახებას, მათი წინაპირობები განსხვავებული იყო: ზოგიერთი დაქორწინდა გარიგებით, ზოგი - მესამე პირის ჩარევის გარეშე. ამავდროულად, მშობლების დაოჯახების ასაკი განსხვავებული იყო. ყველაფერი ეს რესპონდენტებისთვის არ წარმოადგენდა ნიმუშს, როგორც ან როდის შეექმნათ ოჯახი.

კვლევის დროს გამოვლინდა შემდეგი საინტერესო ფაქტი: დაოჯახებამდე იმ რესპონდენტებს, რომლებიც იზრდებოდნენ ორმშობლიან ოჯახში, ჰქონდათ დედ-მამასთან კარგი ურთიერთობა. ხოლო, იმ რესპონდენტებს, რომლებსაც გარკვეული პერიოდის შემდეგ მოუწიათ ერთმშობლიან ოჯახში ცხოვრება, არ ჰქონდათ დედასთან/მამასთან ახლო ურთიერთობა, არ მოიხსენიებდნენ მშობელს მეგობრად ან ახლობელ ადამიანად. ამასთან, რესპონდენტები, რომლებსაც არ ჰქონდათ მშობლებთან სრულფასოვანი ურთიერთობა (მშობლების გამოცდილების, გარდაცვალების ან თუნდაც იმ მიზეზით, რომ ერთ-ერთი მშობელი მუშაობდა და ხშირად ვერ ნახულობდა მათ), ამბობდნენ, რომ ეს მათთვის დიდი დანაკლისი იყო. ამ ფაქტს განიცდიდნენ ორივე სქესის წარმომადგენლები. ეს იყო ერთი იმ მიზეზთაგანი, რის გამოც რესპონდენტები გათხოვებამდე/დაქორწინებამდე თავს მარტო გრძნობდნენ. ისინი ფიქრობდნენ, რომ დაქორწინება ხელს შეუწყობდა და გაამართლებდა მათ წინაშე წამოჭრილი პრობლემების გადაწყვეტას. იყო შემთხვევაც, როდესაც მომავალი მეუღლე რესპონდენტისთვის წარმატების მისაღწევად „აუცილებლობას“ წარმოადგენდა: *„ქოსი შეიქმნა უცებ რა. ანუ აქ დედა გარდაიცვალა, იქ ვიღაცეები გარდაიცვალნენ, სტრესი, მამის გინდა, რომ შენით გაქაჩო, ვიღაცა გჭირდება გვერდში და, ალბათ, მეგონა ის ვიღაცა ის იქნებოდა“ (ბიჭი-24 წლის).*

რესპონდენტების ოჯახებში შვილების აღზრდის დროს და ოჯახური საქმიანობების გაძლიერების უფრო აქტიურობით გამოირჩეოდნენ დედები. ამიტომ განქორწინების გადაწყვეტილების მიღებისას მნიშვნელოვანი როლი შეიძლება ითამაშა აღნიშნულმა ფაქტმა. ასევე გასათვალისწინებელია ისიც, რომ გოგონების ოჯახები უფრო ეხმარებოდნენ შვილების ოჯახებს, ვიდრე ვაჟებისა. აქედან გამომდინარე, გოგონებისთვის უფრო მარტივი იქნებოდა განქორწინების გადაწყვეტილების მიღება, რადგან ისინი ამ პირობებში არ დარჩებოდნენ საარსებო მინიმუმის გარეშე.

8.3 ქორწინებისთვის მზაობის არარსებობა

ოჯახის შექმნამდე, თანაცხოვრების დაწყებამდე სასურველია, ბიჭს/გოგონას ჰქონდეს ინფორმაცია: უსაფრთხო სექსის, რეპროდუქციული ჯანმრთელობის, ოჯახური დაგეგმარებისა და იმ საკითხების შესახებ, რომლებიც აღნიშნულ სიტუაციაში სჭირდებათ. სამწუხაროდ, მშობლების მცირე ნაწილი ესაუბრება მათ მსგავს

საკითხებზე, ამიტომაც განათლების დონე ამ კუთხით შესამჩნევად დაბალია. ჩვენს კვლევაში ეს ფაქტი სხვადასხვა სიტუაციაში გამოვლინდა.

ზოგ შემთხვევაში, დაქორწინების შემდეგ, თვითონაც იაზრებდნენ წყვილები, რომ მზად არ იყვნენ თანაცხოვრებისთვის. ხვდებოდნენ, რომ წარმოქმნილ პრობლემებთან (არაეკონომიკურთან) გამკლავებას ვერ ახერხებდნენ. უჩინდებოდათ კითხვები და სურვილი პრობლემის გადაჭრისა, მაგრამ ვერ პოულობდნენ გადაწყვეტის გზებს. ასეთ შემთხვევაში არცერთ მათგანს არ მიუძღოდა ფსიქოლოგისთვის, სოციალური მუშაკისთვის ან მღვდლისთვის. ერთი რესპონდენტის ისტორიის მიხედვით, მის მეუღლეს ავარიის შემდეგ სენსები ჰქონდა ფსიქოლოგთან. მიუხედავად ამისა, წყვილს ერთობლივად არ ჰქონია საუბრები ფსიქოლოგთან. არც უფიქრიათ იმის შესახებ, რომ წარმოქმნილი პრობლემების გადაწყვეტაში დამხმარე როლი გაეწია მესამე პირს, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, ფსიქოლოგს.

რესპონდენტები დაქორწინდნენ გაუაზრებლად. არცერთი მათგანი არ გეგმავდა ოჯახის შექმნას უახლოეს მომავალში, თუმცა სიტუაციურმა ფაქტებმა დააჩქარა დაქორწინება. ეს იყო მნიშვნელოვანი ფაქტორი ოჯახის არამდგრადობისა, რადგან მომავალი მეუღლეები ოჯახის შექმნის დროს საფუძვლიანად არ იცნობდნენ ერთმანეთს, ერთმანეთის ყოველდღიურ გარემოსა და ცხოვრების სტილს, არ ჰქონდათ მომზადებული სოციალურ-ეკონომიკური პირობები. ამასთანავე, ქორწინებამდე არცერთ მათგანს არ ჰქონია მომავალ მეუღლესთან თანაცხოვრებისა და სქესობრივი ურთიერთობის გამოცდილება, მათი თქმით, ქართული ტრადიციებისა და რელიგიური ღირებულებების გამო: *“არა, არა რას ლაპარაკობ, საქართველოში ხარ, არა ერთად არ ვცხოვრობდით” (ბიჭი-24 წლის)*. ახალგაზრდებში დაქორწინება, ამ მხრივ, სექსის ლეგიტიმაცია ემსგავსება.

წყვილები მზად არ იყვნენ ოჯახის შესაქმნელად სხვადასხვა მიზეზის გამო. მაგრამ არის ერთი, გამორჩეული ფაქტორი, რომელიც ყველა რესპონდენტის ნარატივში ჩანდა - „ურთიერთობით“ და „ცხოვრებით“ მიღებული სიამოვნების უკმარისობის განცდა. განსხვავებული სქესის რესპონდენტები ამას სხვადასხვაგვარად გამოხატავდნენ. ბიჭი რესპონდენტი აღნიშნავს, რომ დაქორწინების შემდგომ მისი ცხოვრება ერთფეროვანი გახდა: *„არ უნდა იჩქარო... ჯერ რაღაც ნახო ცხოვრებაში“, „სტანდარტულად ვცხოვრობდით, ჩვენი ცხოვრება „завод — крават-ს“ დაემსგავსა“ (ბიჭი-24 წლის)*. გოგონა რესპონდენტები თანაცხოვრებაში წარმოქმნილ ვალდებულებებზე ამახვილებენ ყურადღებას. დიდი „სიცარიელეა“ ქორწინებამდე და ქორწინების შემდგომ ცხოვრებაში. მათ უძნელდებოდა ადაპტაცია, თავისუფალი „შეყვარებულობის“ მდგომარეობიდან პირდაპირ ვალდებულებებით სავსე თანაცხოვრებაში გადასვლა: *„ჯერ იყო შეყვარებულობა, მერე პირდაპირ დედობა, ძალიან ცუდია“ (გოგონა-29 წლის)*.

8.4 მშობლის/მშობლების როლი

მშობლების, როგორც ფაქტორის განხილვისას აუცილებელია, გამოვყოთ მათი ჩარევა წყვილის ურთიერთობაში და ასევე როლი განქორწინებაში. კვლევის დროს გამოვლინდა, რომ მშობლები არ ერეოდნენ მათი შვილების პირად ურთიერთობაში; არც წყვილის ურთიერთობაში შექმნილ პრობლემებს ამძაფრებდნენ, პი-

რიკით, ცდილობდნენ, ეკონომიკურად დახმარებოდნენ და წარმოქმნილი პრობლემების გადაჭრაშიც თავიანთი როლი შეესრულებინათ. მათი პოზიციის მიხედვით, რადგან შვილებმა აირჩიეს ეს გზა, ისინი თავს ვალდებული არ თვლიდნენ, გვერდით დადგომოდნენ მათ. რესპონდენტები ამბობენ, რომ მათი მშობლების განწყობა არ იყო დადებითი, როდესაც შვილების დაოჯახების შესახებ გაიგეს, რადგან მიიჩნევდნენ, რომ ეს გადაწყვეტილება ნაადრევი იყო მათი ასაკიდან გამომდინარე.

ძირითადად, მხარდაჭერას ახლადშექმნილი ოჯახის მიმართ გოგოს მშობლები ავლენდნენ: „დედაჩემმა უყიდა ერთი მანქანა, მერე მეორე... ნადირობა უყვარდა და თოფიც დედაჩემმა უყიდა“ (გოგონა-24 წლის). ამ კუთხით არ შეიძლება, მშობლების როლი ჩაითვალოს განქორწინების ფაქტორად.

მდებარებითი სქესის წარმომადგენლებს ჰქონდათ მშობლების ფსიქოლოგიური და ეკონომიკური მხარდაჭერის იმედი. ეს კი შეიძლება განქორწინების ფაქტორად ჩაითვალოს, რადგან ახალგაზრდა გოგონასთვის განქორწინების გადაწყვეტილების მიღებისას ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია ეკონომიკური შესაძლებლობა, თუ როგორ შეძლებს იგი მარტო ცხოვრების გაგრძელებას; ამასთანავე მნიშვნელოვანია, როგორ შეაფასებს საზოგადოება, პირველადი ჯგუფი მის გადაწყვეტილებას. ჩვენ მიერ გამოკითხულ გოგონა რესპონდენტებს მშობლებისგან ჰქონდათ როგორც ეკონომიკური, ისე ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა, შესაბამისად, განქორწინების გადაწყვეტილების მიღებისას ეს შემაფერხებელი ფაქტორი მოხსნილი იყო.

8.5 განათლება და კარიერა

გოგონები დაოჯახების პერიოდში იყვნენ სტუდენტები და დაქორწინების შემდეგ გააგრძელეს სწავლა. რაც შეეხება მათ მეუღლეებს, ისინი უფრო არასერიოზულად ეკიდებოდნენ უმაღლეს განათლებას. ზოგიერთს საერთოდ არ ჩაუბარებია უნივერსიტეტში ან არ დაუმთავრებია უმაღლესი სასწავლებელი.

გოგონებისთვის პრიორიტეტული იყო განათლება და კარიერა (ოჯახის შექმნა მათ გეგმაში არ შედიოდა და იმედოვნებდნენ კარგი კარიერის შექმნას). ეს პრიორიტეტი არც შემდეგ შეცვლილა. ქმრები არ იყვნენ წინააღმდეგნი, მათ ცოლებს განათლება მიეღოთ. თუმცა, იყო შემთხვევა, როდესაც მეუღლე არ აძლევდა ერთ-ერთ გოგონას საშუალებას, ჩაებარებინა უმაღლეს სასწავლებელში მაშინ, როდესაც თვითონ არც სამსახური და არც განათლება არ ჰქონდა და მატერიალურად სხვაზე იყო დამოკიდებული. რესპონდენტებისთვის ეს საკითხი მნიშვნელოვანია, რადგან განათლებას ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად მიიჩნევენ, თუნდაც პირადი ურთიერთობების სწორად წარმართვაში: „შემდეგ, აი, როგორ ვთქვა, სკოლის შემდეგ ერთი საფეხური მაინც... სულ სხვანაირი ხედვა აქვს ცხოვრებაზე, ვიდრე იმას, ვისაც სკოლის განათლება აქვს“ (გოგონა-24 წლის). ზოგიერთი რესპონდენტი, რომელიც მეუღლის განათლებით უკმაყოფილო იყო, აღნიშნავს: ეს ფაქტი დიდ როლს თამაშობდა მათ ურთიერთობაში, რადგან განათლებული ადამიანი პრობლემებს/სიტუაციას უფრო ჯანსაღად აფასებს და მათ მოგვარებას ცდილობს; მათ შემთხვევაში კი ასე არ ხდებოდა. ამ ფაქტს უკავშირებენ სხვადასხვა წამოჭრილ პრობლემას, რის შემდგომაც მათი ურთიერთობები გაცივდა.

როგორც აღვნიშნე, ცოლები ცდილობდნენ, მათი მეუღლეებისთვის ეპოვათ სამსახური, რათა მათ უქმად არ

გაეტარებინათ დრო. შეიძლება ითქვას, რომ მდებდრობითი სქესის წარმომადგენლები ოჯახური ცხოვრებისადმი უფრო მეტი მზაობით გამოირჩეოდნენ და მეტს ფიქრობდნენ ოჯახის მომავალ პერსპექტივებზე, განსხვავებით მეუღლეებისგან.

რელიგიურობა

რესპონდენტები საკუთარ თავს არ მიიჩნევენ ღრმად მორწმუნე ადამიანებად, მიუხედავად იმისა, რომ თითოეულ მათგანს აქვს რელიგიური რიტუალების შესრულების გამოცდილება (აღსარება, ზიარება). ასევე თითქმის ყველა მათგანს ჰქონდა ან აპირებდა ჯვრისწერას. მათი ოჯახებიც ჩართულნი იყვნენ რელიგიურ რიტუალებში შედარებით უფრო აქტიურად, ვიდრე შვილები. ყოველივე ამის მიუხედავად, რწმენა ვერ იქცა განქორწინების შემთხვევებზე ფაქტორად, რაც გამოიხატა შემდეგში: პრობლემის წარმოქმნის შემთხვევაში და განქორწინების გადაწყვეტილების მიღებისას არ ფიგურირებდა ეკლესია. ამასთან ფაქტორები, რომელთა გამოც მოხდა წყვილის განქორწინება, არ იყო განპირობებული ეკლესიის მიერ დადგენილი „განქორწინების მიზეზებით“^{††}. რესპონდენტების განცხადებით, რელიგიურობას არ მოუხდენია გავლენა მათი ოჯახური ცხოვრების სტილზე და არც მათი ოჯახის დაშლა/არდაშლაში შეუტანია გარკვეული წვლილი. როგორც ისინი აღნიშნავენ, მათი მშობლები უფრო მორწმუნეები არიან, მაგრამ მათი მხრიდანაც არ იყო არანაირი წინააღმდეგობა განქორწინების დროს ამ ფაქტორით.

8.6 ძირითადი მიგნებები (დასკვნა/დისკუსია)

- ახალგაზრდებში დაქორწინების მიზეზი ხშირ შემთხვევაში არის მარტოობისგან გაქცევის, ასევე ოჯახური (იგულისხმება მშობლების ოჯახი) ურთიერთობების გაუცხოების შედეგად წარმოქმნილი ცარიელი ადგილის შევსების მცდელობა და არა საკუთარი ოჯახის შექმნის გაცნობიერებული სურვილი და მზაობა ამისათვის. ადრეულ ასაკში ახალგაზრდები ნაკლებად აცნობიერებენ იმ პასუხისმგებლობას, რომელიც ოჯახს ახლავს თან. ამასთან, მათი წარმოდგენები დაოჯახების შემდგომი თანაცხოვრებისა და ოჯახის ფუნქციონირების შესახებ ნაკლებად ეფუძნება რეალისტურ ფაქტორებს, რაც იწვევს სინამდვილესა და წარმოდგენებს შორის შეუსაბამობას.
- საკვლევი ასაკის ახალგაზრდებში განქორწინების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ქორწინებამდელი ურთიერთობების ხანგრძლივობა, რაც საქართველოს რეალობაში ძირითადად ხანმოკლე პერიოდია. ურთიერთობის შეწყვეტიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ რესპონდენტები უარყოფითად აფასებენ იმ ფაქტს, რომ დაოჯახებამდე საფუძვლიანად არ იცნობდნენ მომავალ მეუღლეს, მის ყოველდღიურ გარემოს (ოჯახს, მეგობრებს, მისი ცხოვრების სტილს).
- ასაკობრივი ჯგუფი 18-დან 24 წლამდე ხასიათდება მომავალ მეუღლესთან თანაცხოვრებისა და სქესობრივი ურთიერთობის გამოცდილების არქონით, რაც გამოწვეულია ქართული ტრადიციებითა

^{††}განქორწინების მიზეზები იხ. თავში „განქორწინება კანონიკური სამართლის მიხედვით“

და რელიგიური ღირებულებებით. ახალგაზრდებში დაქორწინება ამ მხრივ სექსის ლეგიტიმაციას ემსგავსება.

- საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ ახალგაზრდები ოჯახის შექმნამდე ორიენტირებულნი არიან კარიერაზე და სურთ, კარგი სამსახური ჰქონდეთ. სამომავლო გეგმაში არ შედის დაოჯახება - ამ გადაწყვეტილების მიღებას უფრო სპონტანური ხასიათი აქვს და მათი გეგმების საპირისპიროდ მოქმედებს. დაქორწინების გადაწყვეტილება ყველა შემთხვევაში მიიღეს დაუგეგმავად, სპონტანურად. განქორწინების შემდეგ კი ისინი ცალსახად ამბობენ, რომ ეს ნაბიჯი ნაადრევია იყო მათ ცხოვრებაში. ოჯახის ფორმირების ეკონომიკური მიდგომის მიხედვით, წყვილი ერთად ცხოვრებას აგრძელებს მაშინ, როცა მათთვის ერთად ყოფნა უფრო მომგებიანია ეკონომიკურად, ვიდრე ცალცალკე (Stevenson & Wolfers, 2007). ჩვენს კვლევაში განქორწინების მიზეზი გოგონებში შეიძლება ამ მიდგომით აიხსნას, მაგრამ დაქორწინების პროცესში არ ხდებოდა რაციონალური (ეკონომიკური ბენეფიტების) გააზრება.
- დაოჯახების შემდეგ მეუღლესთან ურთიერთობები, რესპონდენტების სიტყვებით რომ ვთქვათ, „завод — кравот-ად“ იქცევა; მათივე შეფასებით, წყვილი განიცდის საერთო ინტერესების ნაკლებობას, ოჯახური ცხოვრება იღებს იძულებითი ვალდებულების სახეს. „завод — кравот“-ის ფენომენი კარგად გამოხატავს ოჯახური ბედნიერებისადმი ნეგატიურ დამოკიდებულებას.
- სტაბილური შემოსავლისა და საკუთარი მუდმივი საცხოვრებელი ადგილის არქონა წყვილში კონფლიქტის წარმოქმნის მნიშვნელოვანი მიზეზია. უმუშევარი ქმრები ამჟღავნებდნენ უყურადღებობას მეუღლისადმი (წარმოქმნილი პრობლემების მიმართ), რაც იწვევდა ცოლების უკმაყოფილებასა და გაღიზიანებას; იმაზე მეტ უკმაყოფილებასაც კი, ვიდრე მეუღლის უმუშევრობა და ოჯახის ელემენტარული საჭიროებებით დაუკმაყოფილებლობა.
- რაც შეეხება მშობლების ჩარევას ახლადშექმნილ ოჯახში, არსებულ ნარატივებზე დაყრდნობით შეუძლებელია მათი მიჩნევა განქორწინების მამოტივირებელ მიზეზად. მიუხედავად იმისა, რომ გარკვეულ შემთხვევებში მშობლები შვილების ურთიერთობებში ერეოდნენ, ისინი ყველანაირად ცდილობდნენ მხარდაჭერას მათთვის რთულ მომენტებში და არ უბიძგებდნენ განქორწინებისაკენ. აგრეთვე კვლევამ არ დაადასტურა რელიგიის ფაქტორის გავლენა განქორწინებაზე.

ბიბლიოგრაფია

- Becker, G. S., Landes, E. M., & Michael, R. T. (1977). An Economic Analysis of Marital Instability. *Journal of Political Economy*, 85(6), 1141–1187.
- Booth, A., Johnson, D. R., White, L. K., & Edwards, J. N. (1986). Divorce and marital instability over the life course. *Journal of Family Issues*, 7(4), 421–442.
- Caucasus Barometer 2013 Georgia | Always justified/never justified: Getting a divorce by Age group | Online Data Analysis. (n.d.). Retrieved May 31, 2015, from <http://caucasusbarometer.org/en/cb2013ge/JUSDVRS-by-AGEGROUP/>
- Caucasus Barometer 2013 Georgia | Level of trust in Georgian Orthodox church | Online Data Analysis. (n.d.). Retrieved April 26, 2015, from <http://caucasusbarometer.org/en/cb2013ge/TRUGOCH/>
- Caucasus Barometer 2013 regional dataset | Always justified/never justified: Getting a divorce | Online Data Analysis. (n.d.). Retrieved April 18, 2015, from <http://caucasusbarometer.org/en/cb2013/JUSDVRS/>
- Härkönen, J., & Dronkers, J. (2006). Stability and change in the educational gradient of divorce. A comparison of seventeen countries. *European Sociological Review*, 22(5), 501–517.
- Humphries, J., & Becker, G. S. (1982). A Treatise on the Family. *The Economic Journal*, 92(367), 739. <http://doi.org/10.2307/2232577>
- Stevenson, B., & Wolfers, J. (2007). *Marriage and divorce: Changes and their driving forces*. National Bureau of Economic Research. Retrieved from <http://www.nber.org/papers/w12944>
- Wallerstein, J. S., & Lewis, J. M. (2004). The unexpected legacy of divorce. *Psychoanalytic Psychology*, 21(3), 353–370.
- ბუმისი პანაიოტის. (2013). კანონიკური სამართალი. თბილისი: ალილო.
- მელაძე გიორგი. (2002). განქორწინებათა გავლენა შობადობის ასაკობრივი კოეფიციენტების დინამიკაზე. *დემოგრაფია*, 1(5), 84–87.
- მეტრეველი ვალერიან. (2004). ქართული სამართლის ისტორია. თბილისი: მერიდიანი.
- ჩიტაშვილი მარინე, ჯავახიშვილი ნინო, არუთინოვი ლუიზა, წულაძე ლია, & ჩაჩანიძე სოფო. (2010). ქალთა მიმართ ოჯახში ძალადობის საკითხების ეროვნული კვლევა საქართველოში (pp. 12–14). თბილისი.
- წულაძე გიორგი. (2012). დემოგრაფიის მოკლე ენციკლოპედიური ლექსიკონი (3rd ed.). თბილისი.

Path Dependency in Foreign Policy: the Case of US-Georgia Relations in 2003-2012

სალომე მინესაშვილი*

დოქტორანტი, პოლიტიკის მეცნიერებათა მიმართულება, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

რეზიუმე

ვარდების რევოლუცია დასავლეთის და განსაკუთრებით აშშ-ს მიერ აღქმული იქნა, როგორც დემოკრატიული გარდატეხა და სამოქალაქო საზოგადოების გამარჯვება ყოფილ საბჭოთა კავშირში, რამაც შესაბამისად განაპირობა მათი მხრიდან საქართველოს მიმართ მხარდამჭერი პოლიტიკა ამ უკანასკნელის მკვეთრად განსაზღვრული პროდასავლური კურსის პარალელურად. თუმცა ქართული პოლიტიკა 2003 წლიდან მოყოლებული ნაკლებად თუ დახასიათდება, როგორც თანმიმდევრულად დემოკრატიული. მიუხედავად მნიშვნელოვანი მიღწევებისა, დემოკრატიის კუთხით გადამწყვეტ პროგრესს ადგილი არ ჰქონია და პირიქით, ზოგიერთი დემოკრატიული ფაქტორი გაუარესდა კიდევ. თუმცა ამას ამერიკის მიერ საქართველოსთვის გამოყოფილ დახმარებაზე გავლენა არ მოუხდენია, უფრო მეტიც აშშ-ს ოფიციალურ დისკურსში გამუდმებით გაისმოდა საქართველოს, როგორც დემოკრატიული წარმატების მაგალითად დახასიათება.

ქვემოთ მოცემული კვლევის მიზანია აშშ-სა და საქართველოს შორის 2003-2012 წლებში აღნიშნული ურთიერთობის სიღრმისეული შესწავლა. თემის მიზანია წარმოადგინოს 2003 წლიდან საქართველოში დემოკრატიზაციის და ამერიკის დემოკრატიაზე ორიენტირებული პოლიტიკის ემპირიული კვლევა. კვლევის არგუმენტი მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველოს მიმართ აშშ-ს პოლიტიკის განგრძობაობის გაგება შესაძლებელია აშშ-საქართველოს ურთიერთობების ისტორიული პროცესის კრილიში განხილვით, რომლის მიხედვითაც ამერიკულ დისკურსში მტკიცედ ფესვგადგმული იდეები გადავიდა ე.წ. ინსტიტუციურ დამოკიდებულებაში (path dependency), რასაც ქართულ რიტორიკაში დემოკრატიული მისწრაფებები ამტკიცებდა.

საკვანძო სიტყვები: ფოლკლენდის კონფლიქტი, პოლიტიკური ელიტა, დივერსიული ომი, საზოგადოებრივი აზრი

Abstract

The Rose Revolution was perceived by the West and especially by the U.S. as a democratic breakthrough and a victory of civil society in the former Soviet Union which in turn shaped its highly supportive policy towards Georgia. This policy was consistently reinforced by Georgia's clearly defined western agenda. But Georgia's policy can hardly be considered as a steady path towards democracy. Despite some achievements, Georgia did not manage to make decisive progress towards democracy and even performed poorly on some key democracy indices. Nevertheless the U.S. continued to provide ample assistance to the country throughout this period and hailed democratization in Georgia as a success.

This enquiry seeks to explore this peculiar correlation between the U.S. and Georgia in 2003-2012. It aims to offer on the one hand, a comprehensive empirical examination of the performance of democratization in Georgia and on the other hand, democracy-oriented US policy. Consequently it is argued that a reasonable understanding of US policy consistency in Georgia stems from firmly embedded ideas which resulted in path dependence as they were constantly reinforced by democratic aspirations in Georgian rhetoric. The article looks at US-Georgia relations in historical time sequence.

Keywords: Foreign Policy, Historical Institutionalism, US Foreign Policy, Georgia, Democratization

* ელ. ფოსტა: sminesashvili@gmail.com

1. Introduction

Since Georgia regained its independence in 1991, it maintained positive relations with the US, but its foreign policy path can hardly be considered consistent. Affected by a multitude of factors in the ambiguous transition process, Georgian foreign policy evolved with reactive features, but the last decade has seen a revision in this trend as a result of dramatic, historical events.

After the Rose Revolution, Georgian foreign policy was defined clearly as pro-Western. In Europe and even more so in the United States, the revolution was immediately accepted as a harbinger of democratization that defined the country's distinguished relations with the US. These relations, following the "democratic breakthrough" were mutually reinforced; Georgia set its Western agenda and constantly expressed its aspirations for democracy and pledged reforms, while Washington provided continual democracy assistance. Despite this democratic euphoria, Georgia's dedication to democracy was inconsistent, and consequently, its democratic image started to fade. Although the country could brag about some achievements such as reducing bureaucracy and corruption, and improving public services and infrastructure, there was not consistent success in terms of democratic progress. Nevertheless, US assistance aimed at Georgia's democratic consolidation and transition toward a free market economy not only remained ample, but even increased at some points. This peculiar linkage has characterized US-Georgia relations since the Rose Revolution in 2003.

This enquiry attempts to undertake an in-depth study of US-Georgia relations in 2003-2012 and to substantively analyse it in time sequence as a process rather than an ad hoc event in the specific context. More specifically it is an attempt to further explore the consistency of US policy in Georgia, follow its development and a number of its characteristics along with the democratic performance of Georgia since the Rose Revolution. Rather than examining the foreign policies of the US and Georgia as ad hoc events, they will be discussed as an evolving stream of interactions analysed in historical sequence and continuity. The paper argues that these interactions led to path dependency at the policy level, which explains US foreign policy stickiness which is exemplified by the US adhering to its initial plan from 2003 throughout this period.

The first section of the article explores the respective literature on foreign policy decision-making, scrutinizes mainstream theories and discusses the flaws they encompass when referring to this specific case. Correspondingly, a more pertinent theoretical framework of historical institutionalism is presented which is capable of overcoming the shortcomings of the other approaches. The next section is devoted to identifying indicators of democratic reform and empirically examining the consistency of democratic progress in Georgia. The primary section of the paper is devoted to examining US foreign policy on two levels: financial assistance for democratization in Georgia and official rhetoric related to democratization. These are discussed together with Georgian democratic performance between 2004 and

2012. The last section attempts to develop a reasonable explanation of different characteristics of US policy including consistency, for which I base the analysis on historical institutionalism arguing that the Georgia-US relationship should be assessed in the historical context as a long-term process, with continuity in both official Georgian and American discourses. In conclusion, it is argued that along with inconsistent democratic performance by the Georgian state, US policy has maintained consistency by embracing democratization as a long-term goal, which was eased by the rhetorical democratic aspirations of Georgia. This development is better understood by the notion of path dependency, and hence constrained by past trajectories.

2. Alternative Explanations of US Foreign Policy Behaviour

Foreign policy analysis is generally dominated by mainstream, rationalist approaches. Both realism and liberalism portray states as self-interested, rational actors striving to achieve their interests. While realists characterize states as power maximisers, liberals see them as constantly aiming at enhancing economic prosperity (Kurki and Wight, 2007, p.20).

A realist explanation of US interests and involvement in Georgia has a geopolitical character related to dominating in the region, balancing Russia and reducing its influence (Macfarlane, 1999, p.19). Influence in the region can provide the US with a transit route and new resources. Georgia's geographic location can explain its importance for the US, with it perceiving the country as a security partner or an "energy corridor" (which has an economic as well as security purpose) to Central Asia and the region's resources (Mitchell and Cooley, 2010, p.21).

However, this argument has some shortcomings. There are dozens of countries that border oil-producing states located near the Middle East, but they receive less attention from the US (Mitchell, 2006, p.670). Furthermore, security issues are hardly the focus of US relations with Georgia. In terms of security, US-Georgia relations were defined by the Charter on Strategic Partnership signed in January 2009 in Tbilisi. Similar charters have been signed by the US with Afghanistan, Australia, Brazil, India, Indonesia, Israel, Pakistan, and Ukraine (Mitchell and Cooley, 2010, p.17). After closely examining the Charter and its outcomes, it can hardly be evaluated as the basis of a security agreement. Its main emphasis falls on underscoring democratic achievements and setting further goals, rather than providing any security guarantees. For instance, similar charters with the Baltic states in 1998 included a chapter on integration with NATO, the EU and OSCE which is absent in the Georgian case and replaced by a chapter on democracy (Mitchell and Cooley, 2010, p.19).

From the liberal perspective, some claim that opening markets for US goods and services directly serves US economic interests. Others emphasize the importance of Georgia's location to serve as an energy corridor. But, as evidence shows, US investment in the region is highest in Azerbaijan for which it provides the least assistance in the region (Nichol, 2013, p.48). Thus relating economic interests with

democracy assistance hardly makes sense.

Another explanation rests upon the ideological unity between the states with Georgia's western identity (Kakachia, 2012, p.4) and the US ideological perception of Georgia's importance based on its democratic credentials (Mitchell and Cooley, 2010, p.14, p.18). Although this approach overcomes the downfall of others by emphasizing the socialization process, it also fails to explain the immense change in 2003.

Although these theoretical approaches present a reasonable understanding of US-Georgia relations, they still hold some shortcomings that lead to only a partial explanation. More specifically these approaches take specific foreign policy decisions as ad hoc events (Kuperman and Ozkececi, 2006, p.538). This tendency is further characterized by fixed preferences for actors as defined by the rationalist theories and misses the point that foreign policy decision-making is an ongoing process rather than a one-time act and later behaviour is a subsequent element of the previous.

Claiming that states have fixed preferences, rationalist approaches miss the element of socialization and discussion of foreign policy decision making in context. Although constructivism captures the element of socialization whilst emphasizing ideas and shared norms and reasonably explains the continuity of policy, it is not very helpful for understanding change, which has to come as an exogenous shock (Thelen, 1999, p.387). Identities and ideas evolve over time, but the particular relations between the US and Georgia had its founding moment which is best explained by a historical institutionalist framework.

3. Theoretical Framework and Methodology

For mainstream international relations theories, history is used only in case studies and for empirical evidence. Historical institutionalism, which is not a theory but more a theoretical tradition, fills this gap by moving "toward theorizing conditions under which temporal processes matter". It is not only that history matters, but the question of how and when it matters in terms of influence on political behaviour (Fioretos, 2011, p.369). The basic assumption of historical institutionalism is that timing and sequence of events shape political developments and earlier events shape later ones (ibid p.371).

Historical institutionalism is a tradition, which is part of comparative politics and is a blend of two intellectual developments: political sociology and the approach that ascribes significance to institutions (Peters, 2005, p.1279). Despite the attention it pays to institutions, historical institutionalism is distinguished from sociological and rational choice institutionalism mainly by its analysis of preferences. Rational choice institutionalists "start with individuals and ask where institutions came from, whereas historical institutionalists start with institutions and ask how they affect individuals' behavior" (Thelen, 1999, p.379). Whereas rational choice theorists emphasize endpoint comparisons, historical institutionalists' preferences are guided by "point-to-point comparisons". Individuals generally evaluate alternatives by

assessing costs and benefits to new circumstances. Thus they always consider the costs of losing their investments in the past. Shaping preferences depends on the degree of change in history. So, change takes place when the benefits of adaption outweigh the costs of change (Fiateros, 2011, p.373). Hence, historical institutionalism pays attention to the sunk costs. Therefore, investments in the past and the perception of the costs of their change are central to historical institutionalism (p. 376).

Historical institutionalism does not break history down into pieces for evidence or cases. It focuses on the time sequence and long-term processes instead, and thus is very useful in explaining the continuous policy of the US towards Georgia or consistent democracy aid in the context of inconsistent democratic development in the country. Historical institutionalism claims that the policymaking system is conservative and aims to preserve existing patterns. Institutions are resistant to change via self-reinforcing processes. An extended time period of stability is referred to as "path dependency" and is changed only by "formative moments" or so-called "critical junctures" (Pierson, 2000, p.252). So, path dependence explains the stickiness characterizing many political developments, and the change is related to a critical juncture or a breakthrough in history. Consistency in US foreign policy towards Georgia and its start at the beginning of the Rose Revolution is discussed here. Consequently, the theory is considered useful for the Georgian case.

The primary focus of this article is the study of the correlation between Georgia's democratization process and respective US policy targeted at democracy promotion. Both quantitative as well as qualitative data is analysed for this purpose. To evaluate Georgia's democracy performance, two Freedom House reports are used: Freedom in the World and Nations in Transit. US policy is evaluated on two levels: first, assistance is assessed based on US financial aid to Georgia directly stemming from the state budget expressed in U.S. Government (USG) programs and Millennium Challenge Corporation (MCC) funds. Second, it is examined on the rhetorical level. The path dependency argument, besides consistent financial support, is also shown by content analysis of Georgian and American discourses. Twenty two official U.S. statements and speeches on Georgia in 2009-2012 were analysed. In order to go beyond only diplomatic statements, domestic discussions and speeches are also examined. These include the discussions of the US Senate Committee on Foreign Relations, and statements made by Georgia W. Bush, the US Secretary of Defence and the US Secretary of State. To analyse Georgian rhetoric, Georgian officials' speeches and statements at meetings with US representatives and official state documents such as the Foreign Policy Strategy and National Security Concept are examined.

4. Georgia's Western Agenda

The Rose Revolution in 2003 was appraised as a democratic breakthrough for Georgia and already in 2005 Georgia was labelled as “a beacon of liberty” in the region by George W. Bush. In the West, the revolution was taken as a harbinger of a thriving democratization process not only because Shevardnadze’s corrupt regime was peacefully overthrown, but also because the new government pledged to turn Georgia into a Western and democratic country (Mitchell, 2010, p.34). Generally there is a lack of clarity in the definition of the West, and what it really refers to, which makes it hard to define a western agenda. However, there are some consistent ideas related to the concept that stem from liberal values (Macfarlane, 1999, p.3), which could be broadly grouped as democratization.

The term democratization refers to both “transition” and “consolidation”. Therefore it includes both regime change – from authoritarian to democratic – and adjusting behaviours to democratic structures and norms (Pridham and Vanhanen, 1994, p.2). Democracy criteria identified by various scholars can provide a comprehensive set of factors that can be used to evaluate the democratization process. The basis of democracy or the minimal criteria lies in electoral procedures – how free and fair elections are, if the opposition has a chance of winning and most importantly if it is more than just a façade democracy (Schmitter and Karl, 1991; Cheibub et al., 1996; Fish, 2002). It is essential to evaluate the performance of the government after elections as relates to accountability, concentration of power, checks and balances, independence of judiciary, the situation in terms of party polarization and the role of the opposition, the level of corruption, civil society, media independence, political rights and civil liberties (Carothers, 2002; Jones, 2012; Przeworski, 2000; Jawad, 2005; Diskin, 2005). Correspondingly this enquiry will address the above listed factors for a comprehensive analysis of the democratic condition in Georgia. Two reports that incorporate most of the criteria above are written by Freedom House: *Freedom in the World* and *Nations in Transit*.

5. Democratization performance

Two Freedom House reports provide an analysis of a pertinent blend of factors related to both individual rights as well as government performance, which are useful for evaluating democratization processes.

Table 1. Freedom in the World- Georgia. Source: Freedom House

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Status					Partly free	Partly free	Partly free	Partly free	Partly free	Partly free
Freedom rating	4	4	3.5	3	3	4	4	4	3.5	3.5
Civil liberties	4	4	4	3	3	4	4	4	3	3
Political rights	4	4	3	3	3	4	4	4	4	4

The *Freedom in the World* report mainly refers to the individual rights expressed in civil liberties

and political rights. Georgia remained 'Partly Free' in 2003-2012, but the overall freedom rating fluctuated. The score improved in 2005-2007 and declined between 2008 and 2010. In 2011, it improved slightly (by 0.5 points). Similar changes took place in civil rights, but the political rights ranking remained static since 2003, with the exception of the years between 2005 and 2007. Overall, although the civil liberties score looks more impressive in 2012 compared to 2003 (without a constant positive trend though), political rights remained unchanged.

Table 2. Nations in Transit Ratings and Averaged Scores. Source: Freedom House

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Electoral process	5.25	5.25	4.75	4.75	4.5	4.5	5.25	5.25	5	5
Civil society	4	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.75	3.75	3.75	3.75
Independent media	4	4	4.25	4.25	4.25	4	4.25	4.25	4.25	4.25
Governance	5.5	5.75	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
National democratic governance	N/A	N/A	5.5	5.5	5.5	5.5	6	6	5.75	5.75
Local democratic governance	N/A	N/A	5	5.75	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5
Judicial framework and independence	4.5	4.5	5	4.75	4.75	4.75	4.75	4.75	5	5
Corruption	5.75	6	5.75	5.5	5	5	5	5	4.75	4.5
Democracy score	4.83	4.83	4.96	4.86	4.86	4.68	4.79	4.93	4.86	4.82

As for the Nations in Transit criteria, there were some improvements in electoral process, civil society, local democratic government and corruption, but scores worsened for independent media, national democratic government, judicial framework and independence. When all the factors are considered, compared to 2003 there were practically no changes in the overall democracy score by 2012 (from 4.83 to 4.82). With this score, Georgia belongs to electoral democracies with minimal standards for the selection of national leaders. At this level "democratic institutions are fragile and substantial challenges to the protection of political rights and civil liberties exist. The potential for sustainable, liberal democracy is unclear" (Freedom in the World, methodology).

Now we can go to each indicator in detail and assess the overall democratization of Georgia using both reports and scholarly works.

In 2012, Freedom House did not consider Georgia an electoral democracy, because of the number of abuses in 2008 presidential and parliamentary elections and 2010 local elections as reported in OSCE reports. In the 2010 elections, there was progress in terms of meeting international election standards, but still some misconduct was mentioned (Freedom in the World 2012 report).

The main concern about Georgia since 2003 was the concentration of power in the executive branch. As Jones notes, Georgia has, "retreated from 'feckless pluralism' and was getting closer to 'dominant power politics' in which state merges with the ruling party" (2012, p.118). As Fairbanks (2004) reports, Georgia's

leader had turned the country from a superpresidential into a hyperpresidential one. Constitutional reform in 2004 weakened the role of the parliament and "allowed for a rule by presidential decree," that removed checks and balances in the political system (Cornell and Nilsson, 2009, p.253). As a result of the reform, the president had the right to appoint the Prime Minister and the cabinet, mayors and other low-ranking officials. He could also dissolve parliament if it rejected the budget twice (Mitchell, 2006, p.672). If before, the president had the right to appoint only three of nine constitutional Court judges, now the president had the right to name all of them (Kalandadze and Orenstein, 2009, p.1410). Before the revolution, about 99% of profit taxes were under the supervision of local budgets, but after the revolution 100% of revenue was left for the central budget that allocated it to local ones. These changes made local governments dependent on the central government (Papava, 2006, p.663, Nations in Transit 2012).

The United National Movement was the dominant party from 2004 until 2012 and the opposition, although filled with some ex-allies of Saakashvili, did not manage to form a considerable force (Freedom in the World 2012). Parties in Georgia remained "weak, unstable and focused on individuals rather than on political ideas and programs" (Jawad, 2005, p.20).

Although the legal framework for Georgian media met international standards, the main concern was the lack of transparency of ownership and the pro-governmental bias in some of the leading channels (Freedom House). As Freedom House reported, the judiciary suffered from "significant corruption and pressure from the executive branch" (Freedom in the World). Some changes were introduced such as pay increase for judges and jury trials, but some major concerns still remained. The court was considered relatively independent in civil law, but many of the criminal cases were influenced by the Prosecutor's Office (Nations in Transit).

After the Rose Revolution, there was a mass migration from the NGO sector to the public service, which resulted in the weakening of the former. NGOs no longer played a watchdog role (Mitchell, 2006, p.673), and their influence on the government was weak (Nations in Transit). Although their registration process was easy, they could operate without restrictions and their number was considerably high. The unwillingness of the administration to consider their positions limited their influence (Freedom in the World).

To merge the results in both economic and political developments, the Georgian government has demonstrated some impressive developments in macro economy such as the struggle against corruption as well as in electoral processes. Nevertheless, these positive changes were accompanied by some considerable downfalls. Economic growth did not bring improvements in unemployment, poverty and inequality. Some indicators of democracy such as media freedom, judicial independence, and systems of checks and balances in fact declined. Reforms after the Rose Revolution mainly envisaged state-building activities, and this focus on the modernization process was not necessarily compatible with democracy building in the Georgian case (Cornell and Nilsson, 2009, p.254).

6. US Financial Assistance to Georgia

Although most of the reforms were not necessarily consistent with the Western agenda or democratization and economic reform, but rather with state-building (Mitchell, 2009), western assistance remained ample after the revolution. Besides the U.S., western actors included the EU (and its financial institute the European Bank for Reconstruction and Development) and NATO that are without a doubt western due to their composition. International financial institutions such as the International Monetary Fund and the World Bank are often considered as western as western states maintain the majority of the power in these organizations, and they reflect western models of market economy (Macfarlane, 1999, pp.6-7). Their assistance to Georgia was considerable.

For instance, after Ukraine and Moldova, Georgia was the largest recipient of EU funding with €300 million overall in 2007-2013. In 2007-2010 Georgia received €120 million and €180 million in 2011-2013 (Table 3). The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) supports Georgia's transition towards market economy. By March 2012, the institute had 146 investment projects in the country equalling €1.6 billion. By 2012, Georgia's loans from the World Bank totalled approximately \$408 million, while credits totalled \$1,300 million, and funding equalled \$1.5 million (Tables 4, 5, 6).

Although, the aforementioned actors provided very generous aid packages for Georgia, the United States proved to be an exceptional donor for Georgia starting in 2003. The US is the largest donor to Georgia, and the country received some of the most aid from the United States, per capita, in the world (Nichol, 2012, p.16). The fact that US assistance came in the form of grants, not loans like other organizations gives it a different significance for Georgia (Mitchell and Cooley, 2010, p.47). After 2004, US assistance for Georgia not only increased, but the country became eligible for special funds from the Millennium Challenge Corporation (MCC, Mitchell and Cooley, 2010, p.43). Moreover, and what is most interesting, is that the trend did not change much despite negative changes in democratic performance, in a context where the main US goal was focused on democratization: "the consolidation of Georgia's democracy, its eventual integration into Euro-Atlantic institutions, progress toward a peacefully unified nation, secure in its borders and further development of its free market economy" (US Department of State, 2013, p.419).

US assistance was received through United States Government (USG) programs such as the Freedom Support Act (FSA) and other programs that covered areas such as peace and security, governing justly and democratically, investing in people, economic growth and humanitarian assistance. The programs aimed "to promote consolidation and advancement of the democratic reforms and to assist Georgia's integration into the Euro-Atlantic community through the implementation of free-market reforms" (U.S. Department of State, 2011).

As demonstrated from the tables (7-10), FSA and others programs provided a considerable amount of assistance to Georgia. In 2004, in addition to the former funds, congress introduced a major

new global assistance program, the Millennium Challenge Corporation (MCC). Georgia was deemed eligible for assistance as a democratizing country even though it did not meet the criteria on anti-corruption efforts (Nichol, 2013, p.40). Georgia appeared in a program for countries that were considered by Washington to be especially deserving of US aid (Mitchell and Cooley, 2010, p.43). Georgia received \$395 million through the program in 2006-2011, and in 2012, it was announced that Georgia was eligible for the next round of the program as well (Nichol, 2012, p.16). In addition to FSA and MCC funds, in September 2008, after the August War, Secretary Rice announced a multi-year, USD 1 billion aid package for Georgia, to help the country repair the damage after war (Nichol, 2013, p.28). One significant change was the altered direction of US aid. If before 2004, the major recipient of aid was civil society, after the revolution it was received by the Georgian government (Mitchell and Cooley, 2010, p.14).

7. US-Georgia Relations in a Historical Institutional Framework

The critical juncture or original moment that shaped subsequent US-Georgia relations was the Rose Revolution. The event was a "turning point" in US-Georgia relations and viewed as the source for their "enduring alliance" (Mitchell and Cooley, 2010, p.14). The revolution was taken as a democratic breakthrough for Georgia. These developments coincided with an increasing emphasis on freedom and democracy on the part of the Bush administration. President Bush's second inaugural address marked the promotion of democracy in the wider Middle East as an important element of official US foreign policy (Cornell and Nicolsson, 2009, p.8).

After 2004, US assistance not only increased but changed direction and instead of aiding civil society in Georgia, funding went directly to the government (Mitchell and Cooley, 2010, p.14). This pattern was maintained, and played the role of self-reinforcement in the process of path dependence. Once Georgia was defined as a "beacon of democracy" and a harbinger of the democratization process in the region, this attitude was maintained as it was demonstrated in US officials' speeches. This attitude was compatible with the US policy of spreading democracy in the world.

The Rose Revolution was immediately recognized in the West as a significant democratic success. It was perceived as a "triumph of civil society, a victory of freedom and democracy and the grand finale of the 'third wave' democratization" (Lutsevych, 2013, p.2). Since then, the US constantly hailed democratization in Georgia as part of Bush's foreign policy agenda with the goal of promoting democracy (Mitchell, 2006, p.670, p.674). But despite Georgia's significant shortcomings in the consolidation process, the US not only continued its support but promoted Georgia as a democratic success (Mitchell and Cooley, 2010, p.30). For instance, during his visit to Georgia in 2005, Bush only made favorable comments (Mitchell, p.676). In 2007 after the violent crackdown on protests, the US refused to criticize Georgia publicly and pushed for its NATO membership (Cooley and Mitchell, 2009, p.30).

The attitudes and positions of US officials are demonstrated in their visits and meetings with

Georgian politicians, during which US officials consistently underlined the democratic achievements by Georgia and promised further support. In the 22 official statements and speeches by US officials during meetings with Georgian officials in 2009-2012 (obtained from the US Embassy archive in Tbilisi), one noticeable trend from US officials' speeches about Georgia is their constant emphasis on the democratic achievement of the country. Although most also mention the need for further developments and some of them even underline specific areas to be improved, their expression of unanimous support from the US based on Georgia's role played in democracy in the world is obvious. No conditionality is even hinted at. In fact, since 2007, democracy indicators for Georgia had worsened. However, this had no significant effect on the US representatives' attitude, at least officially.

However, it is also true that diplomatic rhetoric might be rather flattering to a certain extent and not able to precisely depict official policy. For this reason, I also looked at George W. Bush's and Senior Department of State and Defense officials' statements and Senate committee meetings with a primary focus on depicting criticism of Georgia during the Bush administration. The President and Secretary of Defense mentioned no criticism whatsoever in their speeches, nor did statements maintained in the official archive. As for the rest, the following trend prevailed: recognition of some shortcomings in Georgian democracy related to freedom of the press (Condoleezza Rice, 2008; Matthew Bryza, 2008) and the judiciary, the lack of a strong opposition (Daniel Fried, Assistant Secretary, 2007), and the general condition of democratic institutions (William Burns, Undersecretary of State, 2008). At the same time, this recognition was followed by justification of some deficiencies. For example, the 2007 excessive use of force by the government against protestors was found to be "familiar juvenile delinquencies of young democracies finding their way in the post-Soviet world" (Bruce Jackson, President of the Project on Transitional Democracies, 2008). Achievements outweighed deficiencies; for example the free elections after the November 2007 clashes were more important (Philip Gordon, Senior Fellow for US foreign policy, 2008). The spirit that followed the rhetoric set democratization as a long-term goal for the provided support (William Burns). It also hailed the general success in development (Daniel Fried, Matthew Bryza) and set expectations for the future that Georgia was on the path towards democracy with the potential to succeed.

Thus stickiness to the initial policy along with inconsistent performance by the Georgian state in democratization was accompanied by some rationalizing and justification. "Juvenile" deficiencies were explained by a complicated context more specifically, by a turbulent phase for the country. At the same time, democratization was set as a long-term goal and success in state-building was underlined instead. But the policy primarily embraced the ideas and expectations for Georgia to aspire for democracy, which was the main basis for the US policy in the country. This expectation was strongly reinforced by Georgian rhetoric.

In fact, what stayed unchanged since the Rose Revolution was the rhetoric of Georgian officials.

Both in official texts and speeches, they proclaimed Georgia's dedication to democracy and emphasis on the notion that Georgia and the US shared common values (Cooley and Mitchell, 2009, p.29). The Georgian government, realizing that western support depended on their aspirations for democracy, declared democratization as the main priority of state policy (Cornell and Nilsson, 2009, p.260). Rhetoric strengthened after 2007 when democracy indicators for Georgia started deteriorating. Since 2007, Saakashvili twice "pledged to redouble his efforts to bring democracy to Georgia" (Mitchell and Cooley, 2010, p.36), and even called for the second Rose Revolution in his United Nations General Assembly address, and the "reforms promised were exhaustive" (Cornell and Nilsson, 2009, p.260).

This idea is supported by the official rhetoric analysed for this inquiry including official texts issued in 2003-2012 such as the Foreign Policy Strategy and National Security Concept and speeches by Georgian representatives (the President, Prime Minister, Minister of Foreign Affairs) at meetings with US officials. In the documents, Georgia's belonging to the European family is constantly underlined in terms of shared values (FP Strategy of Georgia, p.21). Aspirations for democracy related values, such as human rights, civil society, civil liberties, and political and religious freedom are underscored (National security concept). Relations with the US are heavily underlined and as stated they are based on the common values that the two countries share (FP Strategy of Georgia, p.22).

This official policy is heard through officials' speeches as well. While meeting with US representatives, Georgian politicians constantly emphasized the importance of US support and underlined the country's achievements as a result of this support. It was frequently mentioned that Georgia became a role model in the region, "a shining example" (Saakashvili, 2010, 2011, 2012). Successful reforms were underscored, and the readiness to go on with reforms expressed (Gilauri, 2010). Strong relations with the US were justified by common values and the need for continuity and deepening of ties frequently mentioned (Saakashvili, 2010; Vashadze, 2009).

8. Conclusion

This research was undertaken to provide a comprehensive understanding of US-Georgia relations, and specifically US democracy-targeted policy in Georgia in linkage with the latter's performance in democratization. This article refers to the fact that the US policy remained relatively consistent even though democratization in Georgia did not keep up with the pledged reforms and some important indicators even declined. From a historical institutionalist perspective, it argues that the Rose Revolution played a critical juncture role shaping specific policy between the US and Georgia which these two states maintained because of the well-institutionalized ideas created about each other and US stickiness to the past investment in Georgia all reinforced by the positive feedback mainly expressed in rhetoric.

The first part of the enquiry provided empirical research on Georgia's performance on democracy indicators. While some improvements have taken place in civil liberties, the condition of political

rights by 2012 did not change compared to 2003. Some positive changes took place related to electoral processes, civil society and corruption, but a negative trend was observed in the areas of independent media, judicial framework and independence, and national democratic governance. When Freedom House evaluated the transition process in Georgia, the overall score in 2012 was basically the same as in 2003.

Consequently, US policy was studied based on financial contributions as well as US rhetoric. The financial part was accounted for by United States Government aid and the Millennium Challenge Account, both directly stemming from the budget. As the data demonstrated, US assistance not only remained ample throughout the period considered in this article, but even increased especially after 2008 when in fact democracy scores for Georgia started decreasing. Since 2003 the US also directed a majority of its aid to Georgia directly to the Georgian government. The US officials' rhetoric was consistent with the financial assistance while constantly promoting Georgia as a democratic success.

The final section of the paper argued that this persistent US policy toward Georgia is better explained by its interpretation in time sequence. Constant reinforcement of this long-term policy was explained by the tendency of path dependency. After the Rose Revolution which was a turning point in US-Georgia relations, the idea of Georgia as a country striving for democracy became well institutionalized both formally and in the attitudes of US officials. For adjusting their behaviour to the framework, confirming information was underlined and negative information filtered out. In the process of adaption, the US set democratization as a long-term goal fed by expectations for Georgia's future advancement on the path towards democracy. Routines embodied in this relationship had a huge impact on US incentives or options selected for Georgia. Once the US started down this track, considered Georgia a country striving for democracy, adjusted its policy to that attitude, and "invested" in Georgia's democracy, it was hard to change direction. But the major reason for reinforcement of the policy was the positive feedback from the Georgian side as expressed in some achievements, but mainly in the rhetoric constantly underlining Georgia's dedication to democracy and pledging new reforms, which continuously reconfirmed the US's expectations on Georgia's aspirations.

Bibliography

- Bryza, M. (2008). Foreign Press Center Briefing. 19 August, 2008. Available from: http://pristina.usembassy.gov/uploads/images/3gFftRYWjoY5v0FDKzc2sQ/Bryza_brief_FPC_082508.pdf
- Burns, W. (2008). Senate Committee on Foreign Relations hearing. 17 September, 2008. Available from: <http://www.gpo.gov/fdsys/browse/committee.action?chamber=senate&committee=foreignrelations&collection=CHRG&minus=CHRG>
- Carothers, T. (2002). The end of transition paradigm. *Journal of Democracy*, 13(1), pp.5-21.
- Cheibub, J.A., Przeworski, A., Limongi Neto, F.P. and Alvarez, M.M. (1996). What makes democracies endure? *Journal of Democracy*, 7(1), pp.39-55.
- Cooley, A. and Mithell, L.A. (2009). No way to treat out friends: recasting recent U.S.-Georgian relations. *The Washington Quarterly*, 32(1), pp.27-41.
- Rice, C. (2008). Interview with Davit Kikalishvili on Rustavi 2. 10 June, 2008. Available from: <http://2001-2009.state.gov/p/eur/ci/gg/c7143.htm>
- Cornell, S.E. and Nilsson, N. (2009). Georgian politics since the August war. *Demokratizatsiya*, 17(3), pp.251-268.
- Country Development Cooperation Strategy 2013-2017*. USAID, Caucasus Program and Project Support Office, July 2012.
- Diskin, A., Diskin, H. and Hazan, R.Y. (2005). Why democracies collapse: the reasons for democratic failure and success. *International Political Science Review*, 26(3), pp.291-209.
- Eastern Partnership Community, 2013. *Country allocations*. [online] Available at: <http://www.easternpartnership.org/programmes/country-allocations> [Accessed 5 January 2013].
- European Bank of Reconstruction and Development. Fact sheet: Georgia. [online] Available at: <http://www.ebrd.com/pages/country/georgia.shtml> [Accessed 7 January 2013].
- Fairbanks, C.H. (2004). Georgia's Rose Revolution. *Journal of Democracy*, 15(2), pp.110-24.
- Fioretos, O. (2011). Historical institutionalism in international relations. *International Organization*, 65(2), pp.367-399.
- Fish, S. (2002). Islam and authoritarianism. *World Politics*, 55, pp.4-37.
- Foreign Policy Strategy 2006-2009, Ministry of Foreign Affairs of Georgia. Available at: http://mfa.gov.ge/index.php?sec_id=8&lang_id=ENG.
- Freedom House. (2012). *Freedom in the World report*. [online] Available at: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2012> [Accessed 15 December, 2012].
- Freedom House. (2012). *Nations in Transit report*. [online] Available at: <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/nations-transit-2012> [Accessed 15 December, 2012].
- Fried, D. (2007). Remarks at conference – Developing Europe's East. 1 November, 2007. Available from:

<http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/rm/c20483.htm>

Gordon, P. (2008). Senate Committee on Foreign Relations hearing. 11 March, 2008. Available from: <http://www.gpo.gov/fdsys/browse/committee.action?chamber=senate&committee=foreignrelations&collection=CHRG&minus=CHRG>

Jackson, B. (2008). Senate Committee on Foreign Relations hearing. 11 March, 2008. Available from: <http://www.gpo.gov/fdsys/browse/committee.action?chamber=senate&committee=foreignrelations&collection=CHRG&minus=CHRG>

Jawad, P. (2005). *Democratic consolidation in Georgia after the "Rose Revolution"?* Peace Research Institute Frankfurt (PRIF) reports #73.

Jones, S. (2012). *Georgia: a political history since independence*. New York: I.B. Tauris & Co.

Kakachia, K. (2012). Georgia's identity-driven foreign policy and the struggle for its European destiny. In *Caucasus Analytical Digest*, 37, pp.4-8.

Kalandadze, K. and Orenstein, M.A. (2009). Electoral protests and democratization beyond the color revolutions. *Comparative Political Studies*, 42, pp.1403-1425.

Kurki, M. and Wight, C. (2007). International Relations and Social Science. In: Dunne, T, Kurki, M. and Smith, S. (eds). (2007). *International Relations theories: discipline and diversity*. New York: Oxford University Press.

Lutsevych, O. (2013). *How to finish a revolution: civil society and democracy in Georgia, Moldova and Ukraine*. Chatham House briefing paper.

Macfarlane, N. (1999). *Western engagement in the Caucasus and Central Asia*. Russia and Eurasia Programme (The Royal Institute of International Affairs). University of Michigan.

Macfarlane, N., Mitchell, L. and Mullen, M. (2011). *Foreign assistance: to what degree has Western aid helped Armenia, Azerbaijan and Georgia?* Carnegie Endowment: Washington D.C. [online] Available at: <http://www.carnegieendowment.org/2011/11/29/foreign-assistance-to-what-degree-has-western-aid-helped-armenia-azerbaijan-and-georgia/854q> [Accessed 26 December, 2012].

Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. (2012). *Georgian economic outlook*. Tbilisi.

Mitchell, L.A. (2006). Democracy in Georgia since the Rose Revolution. *East European Democratization*, 50(4), pp.669-676.

Mitchell, L.A. (2009). Comprising democracy: state-building in Saakashvili's Georgia. *Central Asian Survey*, 28(2), pp.171-183.

Mitchel, L. and Cooley, A. (2010). After the august war: a new strategy for U.S. engagement with Georgia. *The Harriman Review*, 17(3-4), pp.5-69.

National Security Concept of Georgia. (2011). Ministry of Foreign Affairs of Georgia. Available at: http://www.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=12

- Nichol, J. (13 July 2012). *Georgia [republic]: recent developments and U.S. interests. CRS Report for Congress.*
- Papava, V. (2006). The political economy of Georgia's Rose Revolution. *East European Democratization*, 50(4), pp.657-667.
- Peters, B.G., Pierre, J. and King, D.S. (2005). The politics of path dependency: political conflict in Historical Institutionalism. *The Journal of Politics*, 67(4), pp.1275-1300.
- Pierson, P. (2000). Increasing returns, path dependence, and the study of politics. *The American Political Science Review*, 94(2), pp.251-267.
- Pridham, G. and Vanhanen, T. (1994). *Democratization in Eastern Europe: domestic and international perspectives*. London: Routledge.
- Przeworski, A., Alvarez, M.E., Cheibub, J.A. and Limongi, F. (2000). *Democracy and development: political institutions and well-being in the world, 1950-1990*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saakashvili, M. Speech at the Brookings Institution. *From popular revolutions to effective reforms: the Georgian experience*. (17 March 2011). Washington, D.C.
- Schmitter, P.C and Karl, T.L. (1991). What democracy is and is not. *Journal of Democracy*, 2(3), pp.75-88.
- Thelen, K. (1999). Historical institutionalism in comparative politics. *Annual Review of Political Science*, 2, pp.369-404.
- The World Bank. *Country summary: Georgia*. [online] Available at: <https://finances.worldbank.org/facet/countries/Georgia> [Accessed 27 December 2012].
- The World Bank. (2012). *Georgia: public expenditure review. Managing expenditure pressures for sustainability and growth*. The World Bank: Washington, D.C.
- U.S. Department of State. (2011). *Foreign Operations Assistance fact sheet: Georgia*, annual report 2011. [online] Available at: <http://www.state.gov/p/eur/rls/fs/167303.htm> [Accessed 27 December 2012].
- U.S. Department of State. (2013). *Congressional budget justification: foreign operations, annual report 2013*. Washington, D.C.
- U.S. Embassy of Georgia. *US officials' speeches, interviews, statements 2009-2012*. [online] Available at: <http://georgia.usembassy.gov/latest-news.html> [Accessed 10 January].

Appendices:

Table 3. EU funding through European Neighbourhood Policy 2007-2013 (million euros). Source: Eastern Partnership Community

	Amount in 2007-2010	Amount in 2011-2013
Armenia	98.4	157.3
Azerbaijan	92	122.5
Belarus	20	-
Georgia	120.4	180.3
Moldova	209.7	273.1
Ukraine	494	470.1
Total	1034.5	1203.3

Table 4. IBRD: Summary of current loans for Georgia in 2012.

IBRD: Summary of Current Loans for Georgia
(As of 05/31/2012)

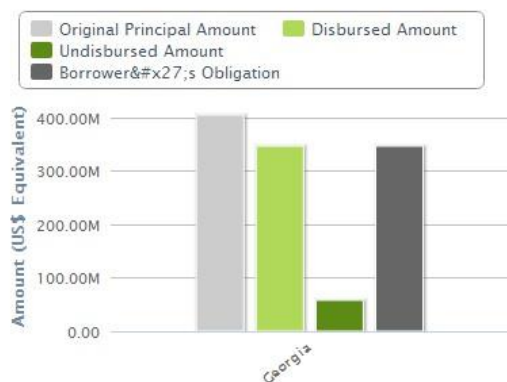

Table 5 World Bank credits for Georgia in 2012.

IDA: Summary of Current Credits for Georgia
(As of 05/31/2012)

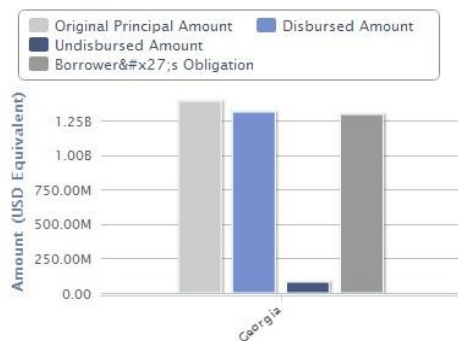

Table 6. World Bank funds for Georgia in 1996-2012.

Financial Intermediary Funds: Funding Decisions For Georg (As of 03/31/2012)

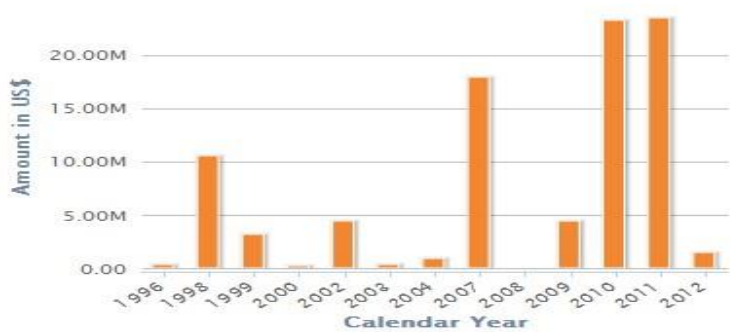

Table 7. Source: US Department of State

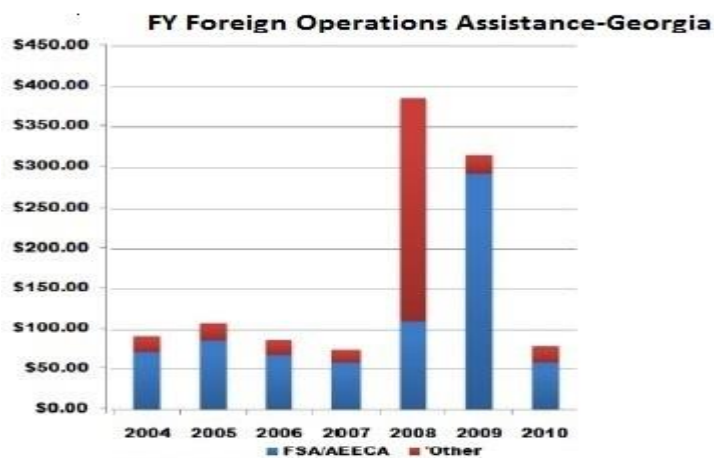

Table 8 Source: US Department of State

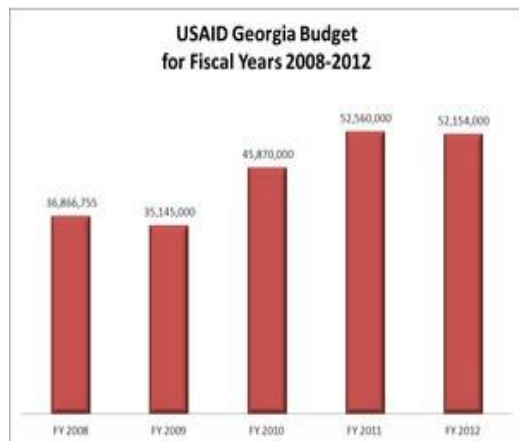

Table 9 Source: US Department of State

BY OBJECTIVE	FY 2010 ESTIMATE	FY 2011 REQUEST	FY 2012 REQUEST
TOTAL (\$000s)	\$78,956	\$90,085	\$87,607
Peace & Security	\$23,991	\$25,690	\$24,929
Governing Justly & Democratically	\$19,145	\$24,150	\$24,500
Investing in People	\$10,860	\$9,965	\$7,297
Economic Growth	\$22,850	\$28,080	\$28,681
Humanitarian Assistance	\$2,110	\$2,200	\$2,200

Table 10 Source: US Department of State

BY ACCOUNT	FY 2010 ESTIMATE	FY 2011 REQUEST	FY 2012 REQUEST
TOTAL	\$78,956	\$90,085	\$87,607
Assistance for Europe, Eurasia & Central Asia (AEECA)	\$59,000	\$68,660	\$66,732
Foreign Military Financing (FMF)	\$16,000	\$16,000	\$16,000
Global Health & Child Survival (GHCS) - State	\$850	\$850	\$850
International Military Education & Training (IMET)	\$1,806	\$2,000	\$2,000
Nonproliferation, Antiterrorism, Demining & Related Programs (NADR)	\$1,300	\$2,575	\$2,025

გენდერული სტერეოტიპები ქართულ სატელევიზიო რეკლამებში

თამარ ნარინდოშვილი*

დოქტორანტი, ჟურნალისტიკის და მასობრივი კომუნიკაციების მიმართულება, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

რეზიუმე

სატელევიზიო რეკლამებში გენდერული სტერეოტიპების კვლევის მიზანია, გამოვარკვიოთ, შეიცავს თუ არა გენდერულ სტერეოტიპებს რეკლამები, რომელი სტერეოტიპი ჭარბობს და რა სახითაა ნაჩვენები. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ რეკლამები გენდერულ სტერეოტიპებს შეიცავს. სტერეოტიპები, ძირითადად, ვიზუალური გამომსახველობითი საშუალებებითაა წარმოდგენილი. რეკლამებში ქალებს უფრო ნაზებად, მეგობრულებად, ემოციურებად გამოსახვენ - პირად, ოჯახურ გარემოში. მათი ძირითადი საქმიანობა დიასახლისობაა. მამაკაცები კი - რაციონალურები, დასაქმებულები ჩანან, სამუშაო, საჯარო გარემოში. თუმცა, რეკლამებში ქალები უფრო ხშირად ჩნდებიან, ვიდრე - მამაკაცები.

ქართულ ტელეარხებზე - „რუსთავი 2“-სა და „იმედზე“, მარტის თვეში გასული 130 რეკლამის კვლევა წინასწარ შემუშავებული კოდირების ცხრილზე დაყრდნობით, კონტენტ-ანალიზის მეთოდით ჩატარდა. კვლევისთვის თეორიულ ჩარჩოდ ფრეიმინგის თეორია იქნა გამოყენებული.

საკვანძო სიტყვები: სატელევიზიო რეკლამა, მედია, გენდერული სტერეოტიპები

Abstract

The aim of the study was to uncover gender stereotypes in TV ads, their effects and presentation. The study showed that gender stereotypes are present television advertisements. Specifically, women are presented as more sensible, friendlier and more emotional, and they are presented in a private, family surroundings, commonly as housewives. Men are presented as rational, employed, in a public environment. Gender stereotypes are presented by visual effects in television ads. Overall, women outnumber men in television advertisements.

In the research, content analysis of 130 television ads during over the course of one month on Rustavi 2 and Imedi channels was performed using a table code created beforehand. Framing Theory was used as the research's theoretical framework.

Keywords: TV advertisement, media, gender stereotypes

* ელ. ფოსტა: tamunanarindoshvili@gmail.com

1. შესავალი

გენდერულ სტერეოტიპებზე მსჯელობა აქტუალური საკითხია, განსაკუთრებით, რეკლამებთან დაკავშირებით. გენდერული სტერეოტიპების მხრივ, ტელევიზიას აუდიტორიაზე ძლიერი გავლენის მოხდენა შეუძლია. მოსახლეობა ამგვარი რეკლამების ყურებას დიდ დროს უთმობს (Federico Valls-Fernández, José Manuel Martínez-Vicente, 2007,). სატელევიზიო რეკლამები იმდენად განვითარდა და ისეთი მრავალფეროვანი გახდა, რომ შეუძლია, მომხმარებელზე ეფექტიანად იმოქმედოს.

საზოგადოებაში ქალებისა და მამაკაცების მიმართ გარკვეული სტერეოტიპებია ჩამოყალიბებული. საქართველო ტრადიციებით, კულტურული იდენტობით გამორჩეული ქვეყანაა, შესაბამისად, სტერეოტიპები აქაც მძლავრობს. გაეროს განვითარების პროგრამის (2013) დაკვეთით ჩატარებული კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ გასულ წლებთან შედარებით, საზოგადოების დამოკიდებულება გენდერული თანასწორობის მიმართ არ შეცვლილა. პოლიტიკასა და ეკონომიკურ საქმიანობაში ქალთა მონაწილეობასთან დაკავშირებით, სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფი მსგავს შეხედულებებს, დამოკიდებულებებსა და სტერეოტიპებს იზიარებს (http://www.ge.undp.org/content/dam/georgia/docs/publications/GE_UNDP_Gender_Research_GEO.pdf, ბოლო ნახვა - 2014, ივნისი).

გენდერული სტერეოტიპების თემა აქტუალობას არ კარგავს. სარეკლამო ინდუსტრიის განვითარებამ რეკლამებში სტერეოტიპების განხილვა კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი გახადა. საქართველოში (2012) ფემინისტების აქციაჲ კი მოეწყო „ჯი პი აი ჰოლდინგის“ სარეკლამო კამპანიის - "ფრთხილად, ავტომობილის სარკესთან ქალი!" - წინააღმდეგ. აქტივისტები აპროტესტებდნენ რეკლამას, რომელიც ქალებს რვა მარტის აღსანიშნავად კოსმეტიკის, ტანსაცმლისა და ავტოდიფენსივების 150 ლარიან სხვადასხვა სასაჩუქრე ვაუჩერს სთავაზობდა (<http://liberali.ge/ge/liberali/articles/111649/> ბოლო ნახვა - 2014, მარტი).

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია, საქართველოში სატელევიზიო რეკლამებში გენდერული სტერეოტიპების აღმოჩენა და მათი შინაარსის გამოკვლევა. უნდა აღინიშნოს, რომ კვლევაში უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება არა ტელეარხებს, არამედ სარეკლამო რგოლებს, ანუ მიზნობრივ ჯგუფს წარმოადგენს რეკლამები. თუმცა, მათი დახარისხების მიზნით, კვლევა რეიტინგულ ტელევიზიებში გასულ რეკლამებზე დაკვირვებით ჩატარდა. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ რეკლამებში გენდერული სტერეოტიპები არსებობს, ასევე გამოირკვა - რა სახის სტერეოტიპი სჭარბობს და რა გამომსახველობითი საშუალებებითაა (ვიზუალი, ხმა, ტექსტი) წარმოდგენილი. საბოლოოდ, შესაძლებელი იქნა რაოდენობრივი მონაცემების მიღება. თუმცა, აღნიშნული კვლევისთვის ასევე მნიშვნელოვანია რეკლამების შინაარსობრივი მხარე. შესაძლოა, გენდერული სტერეოტიპების შემცველი რეკლამების რაოდენობა არ იყოს ბევრი, მაგრამ სტერეოტიპების ხარისხი და მნიშვნელობა იმდენად დიდი იყოს, რომ აუდიტორიაზე ძლიერი ზემოქმედების მოხდენა შეძლოს. შესაბამისად, კვლევაში ერთ - ერთი მთავარი აქცენტი შინაარსობრივ მხარეზე გადადის.

დასახული მიზნის მისაღწევად, ქართულ რეიტინგულ ტელევიზიებში, 2014 წლის მარტში გასული

რეკლამების კვლევა ჩატარდა. საკვლევი პერიოდის ხანგრძლივობა საკმარისია კვლევის სანდო შედეგების მისაღებად, რადგან დროის ამ მონაკვეთში ახალი სარეკლამო ნიმუშების კვლევაც გახდა შესაძლებელია. გაჩნდა მონაცემების დამუშავებისა და ანალიზის ტექნიკური შესაძლებლობაც. სატელევიზიო ეთერით გასული რეკლამების კვლევა myvideo.ge-ს საშუალებით მოხდა, რადგან საიტი გადახვევის საშუალებას იძლევა. მონაცემები დამუშავდა სოციალური მეცნიერებების სტატისტიკურ პროგრამაში (SPSS).

გენდერულ სტერეოტიპებზე დაკვირვების თვალსაზრისით, საქართველოში მედიის არა ერთი მონიტორინგია ჩატარებული - იქნება ეს მედიის განვითარების ფონდისა თუ დამოუკიდებელი აკადემიური სფეროს წარმომადგენლების მიერ შესრულებული სამუშაო (მსხილაძე, 2012; ქაფიანიძე, ფარულავა - 2014). ამ კვლევებში წარმოდგენილი დასკვნების საფუძველზე, საინტერესოა ახალი კვლევისგან მიღებული ცოდნისა და გამოცდილების გაანალიზება, მათი ზემოქმედებულ კვლევებთან შედარება, სიახლის აღმოჩენა. უნდა აღინიშნოს, რომ რეკლამებში გენდერული სტერეოტიპები არა მხოლოდ ტრადიციულ, არამედ განვითარებული დემოკრატიის ქვეყნებშიც გვხვდება. ამის მაგალითია ამერიკის შეერთებული შტატები, სადაც სარეკლამო ინდუსტრია დიდი წარმატებით ვითარდება (http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-0516103-141609/unrestricted/Shrikhande_thesis.pdf, 2014, მარტი).

ოგივე ტენდენციაა სარეკლამო ბიზნესით გამორჩეულ ქვეყნებში, რისი თვალსაჩინო დადასტურებაა ფილიპინები. აქაურ რეკლამებში მამაკაცები დომინირებენ. ისინი სამუშაო გარემოში არიან წარმოჩენილნი. განსხვავებული მაჩვენებელია ოჯახური გარემოს ჩვენებისას - აქ ქალები სჭარბობენ მამაკაცებს. მამაკაცების უმეტესობა, ქალებისგან განსხვავებით, არამიმზიდველადაა ჩაცმული. რეკლამის გამხმოვანებლთა უმრავლესობაც მამაკაცია (Prieler&Centeno, 2013).

რეკლამებში გენდერულ სტერეოტიპებზე საზღვარგარეთ ჩატარებული კვლევების შედეგების მიხედვით, რეკლამებში ქალებისა და მამაკაცების მიმართ სტერეოტიპული მიდგომებია გამოვლენილი - ქალები დამოკიდებულნი არიან, მამაკაცები - დამოუკიდებლები. განსხვავებულია ადგილმდებარეობაც - მამაკაცები წარმოჩენილნი არიან პროფესიულ ადგილებში, ქალები კი - სახლში, ხოლო დამარწმუნებელ ტექსტებს მამაკაცები ამბობენ და არა - ქალები (McArthur&Resko, 1975). ქალები რეკლამებში წარმოჩენილნიან მეოჯახეებისა და დიასახლისების როლში (http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-0516103-141609/unrestricted/Shrikhande_thesis.pdf, ბოლო ნახვა - 2014, მარტი).

ამ ცოდნის გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანი იყო, რომ გენდერული სტერეოტიპების გაშუქების კუთხით კვლევა საქართველოშიც ჩატარებულიყო. ზოგადად, გენდერული თემატიკა მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალურია.

2. ლიტერატურა

ქართულ ტელერეკლამაში გენდერული სტერეოტიპების გამოვლენა და მათი კვლევა ახალი ცოდნისა და გამოცდილების შესაძლებლობას ქმნის. წარმოდგენილი კვლევის განხილვამდე, მნიშვნელოვანია, ითქვას თავად გენდერის თაობაზე, ასევე - აღნიშნული თემატიკის ირგვლივ არსებულ კვლევებზე, რომლებიც სხვადასხვა თეორიას დაეფუძნა - ფემინურობა, მასკულინობა, სექსიზმი. უშუალოდ რეკლამებში გენდერული სტერეოტიპების კვლევა კი, ფრეიმინგის თეორიაზე დაყრდნობით ჩატარდა.

2.1 თეორიები, ტერმინოლოგიური განმარტებები

სექსიზმი

მნიშვნელოვანია, რომ ბიოლოგიური სქესის განსაზღვრება გაიმიჯნოს სოციალურ-კულტურული განსაზღვრებისგან - გენდერისგან. გენდერი ახასიათებს სოციალურ მდგომარეობას, კულტურულ კუთვნილებას. ამ საკითხზე მსჯელობს იუვალ დევისი (1997), რომელსაც თავის ნაშრომში გენდერი და სქესი განცალკევებული აქვს, უკეთ რომ დაახასიათოს. გენდერზე მსჯელობისას, საინტერესოა სექსიზმის ცნების განმარტებაც. სექსიზმი, როგორც ცნება, 1981 წელს იუნესკოს მიერაა შემოღებული. ის ნიშნავს ერთი სქესის მეორეზე უპირატესობას, მასზე ბატონობას. სექსიზმის მიხედვით, ქალებს აქვთ გარკვეული უარყოფითი თვისებები, რომლებიც მამაკაცებს არ გააჩნიათ. შესაბამისად, მამაკაცებს, ქალებთან შედარებით, უფრო მეტი დადებითი მახასიათებლები აქვთ (კიკნაძე, დონაძე, 2006).

გენდერული სტერეოტიპები

„გენდერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონში“ (2003) გენდერული სტერეოტიპები განმარტებულია, როგორც წარმოდგენები, შეხედულებები, ცრურწმენები ქალისა და მამაკაცის სოციალური როლის, ფუნქციის, დანიშნულების, შესაძლებლობების, სტატუსის შესახებ, რომლებიც თაობიდან თაობას გადაეცემა. გენდერული სტერეოტიპები ტრანსფორმირდება ღირებულებებად და აყალიბებს მასკულინობისა და ფემინურობის სახეებს (მენტეშაშვილი, 2013 [Джейс 2001:152]).

მასკულინობა და ფემინურობა

მასკულინობასა და ფემინურობაში მოიაზრება მამაკაცებისა და ქალებისათვის დამახასიათებელი ქცევითი და ფსიქიკური ნიშნების, თვისებებისა და თავისებურებების, სოციალური წარმოდგენებისა და რწმენის ერთობლიობა, რომელთა მიხედვითაც მამაკაცისა და ქალის თვისებები ირკვევა (მენტეშაშვილი, 2013 [Кон 1998: 86]).

ჩვეულებისამებრ, მასკულინობის შესახებ არსებული სტერეოტიპული წარმოდგენა გულისხმობს „აქტიურ-შემოქმედებით“ დახასიათებებს, პიროვნების ინსტრუმენტულ ნიშნებს, როგორიცაა: აქტივობა, დინამიურობა, თავდაჯერება, აგრესიულობა, ლოგიკური აზროვნება, ლიდერობის უნარი. ფემინურობა კი, პირიქით, განიხილება, როგორც „პასიურ-პროდუქტიული საწყისი“, რომელიც ვლინდება ექსპრესიულ

პიროვნულ მახასიათებლებში, როგორიცაა – სხვაზე დამოკიდებულება, მზრუნველობა, შფოთიანობა, დაბალი თვითშეფასება, ემოციურობა (მენტეშაშვილი, 2013, გვ.20).

გენდერულ დისკრიმინაციაზე გრძელად საუბრობს ბოუვარი (1949). იგი თავის ნაშრომში განხილავს საზოგადოებისგან აღქმულ მასკულინობას, როგორც კულტურულ ნორმას, ხოლო ფემინურობას, როგორც ნორმიდან გადახრას (ბოუვარი, 1949).

ქართველების დამოკიდებულება გენდერული სტერეოტიპების მიმართ

რეკლამებში ქალებისადმი არსებულ სტერეოტიპებზე მსჯელობის წინ, აუცილებელია, ამ საკითხზე საზოგადოების შეხედულებებისა და მათი დამოკიდებულების გათვალისწინება. საზოგადოების მოსაზრებების გასაცნობად, საინტერესოა კვლევის შემდეგი ანგარიშის - "საზოგადოებრივი დამოკიდებულებები გენდერულ თანასწორობაზე პოლიტიკასა და ბიზნესში" - მოხმობა, რომელიც გაეროს განვითარების პროგრამის - „გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობისთვის საქართველოში“ (2013) ფარგლებში შედგა. სამეგრელოსა და კახეთში 16 ფოკუს-ჯგუფი ჩატარდა. ამასთან ერთად, ინტერვიუებმა საქართველოს მასშტაბით 1760 ქალი (810) და მამაკაცი (950) გამოკითხეს. მიღებული მონაცემებით აღმოჩნდა, რომ გამოკითხულთა 88%-ის აზრით, ოჯახის მარჩენალი კაცი უნდა იყოს, საოჯახო საქმე კი ძირითადად ქალის მოვალეობაა. გამოკითხულთა 63%-ის აზრით, კარგი ცოლი უნდა ემორჩილებოდეს მეუღლეს, მაშინაც კი, როცა მას არ ეთანხმება.

კვლევის შედეგად დადასტურდა, რომ საქართველო კვლავ მასკულინური, პატრიარქალური ქვეყანაა, რომელშიც დომინანტური პოზიცია კაცებს უჭირავთ. გამოკითხვამ აჩვენა, რომ კაცები მეტად ამართლებენ ამგვარ დომინანტურ პოზიციას, ვიდრე ქალები, ხოლო ქალებმა იციან, რომ მათი როლი დაქვემდებარებულია და ბევრი რამის დათმობა უწევთ (http://www.ge.undp.org/content/dam/georgia/docs/publications/GE_UNDP_Gender_Research_GE_O.pdf, ბოლო ნახვა: 2015, მარტი, გვ.85).

აღნიშნულ კვლევაზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ საზოგადოებაში ქალისა და კაცისადმი სტერეოტიპული მიდგომა გავრცელებული. შესაბამისად, საინტერესოა იმის გამორკვევა, რეკლამებში რამდენად ვლინდება ამგვარი დამოკიდებულება.

მედია და გენდერული სტერეოტიპები

გენდერის სპეციალისტი თამარ საბედაშვილი ამბობს, რომ რეკლამები საზოგადოებაში არსებული სტერეოტიპების გამოვლინებაა და ამას ისინი კარგად წარმოაჩენენ. ფილოსოფიის დოქტორის, თათა ცოფურაშვილის თქმითაც, ბოლო დროს, როგორც კი სარეკლამო ბიზნესში ქალის სახე ჩნდება, ყოველთვის სექსისტური და სტერეოტიპული კლიშედანაა დანახული. ცოფურაშვილის აზრით, ეს ვითარება ხელს არ უწყობს ჩვენს საზოგადოებაში ამ მხრივ არსებული პატრიარქალური ან მანკიერი სტერეოტიპების

გადსინჯვას და მათგან გათავისუფლების პროცესს, პირიქით - მეტად ამყარებს მათ (<http://www.netgazeti.ge/GE/105/Life/15721/>, ბოლო ნახვა: 2014, მარტი).

მედია უდიდეს როლს ასრულებს გენდერული პრობლემების შესახებ სტერეოტიპების, მათ შორის, გენდერული სტერეოტიპების ჩამოყალიბებასა თუ კვლავწარმოებაში (ხომერიკი, ჯავახიშვილი, ნიკურაძე, 2002).

ხომერიკი, ჯავახიშვილი და ნიკურაძე (2013) მიიჩნევენ, რომ სტერეოტიპები განსაკუთრებით კარგად ჩანს, როდესაც რეკლამაში ქალი მონაწილეობს, ჟურნალისტური მასალა ქალს შეეხება და მაშინაც კი, როცა თემა საკმაოდ სერიოზულია. ამგვარ მასალას ხშირად ახლავს ეროტიკული შეფერილობის ფოტო. იშვიათად, მაგრამ მაინც გვხვდება აშკარად სექსისტური გამონათქვამები. სიტყვა „ფემინიზმი“, ქართულ მედიაში ძალიან იშვიათად ჟღერს და, უმეტეს შემთხვევაში, ძალიან უარყოფით კონტექსტში (ლ. ხომერიკი, ნ. ჯავახიშვილი, მ. ნიკურაძე, გენდერული პოლიტიკა და მასმედია, თბილისი, 2002). ტელევიზიას ძლიერი გავლენა აქვს აუდიტორიაზე, გენდერული როლების გაცნობიერების მხრივ, რადგან მოსახლეობა ტელევიზორის ყურებას დიდ დროს უთმობს (Federico Valls-Fernández, José Manuel Martínez-Vicente, 2007, გვ.691).

გენდერულ სტერეოტიპებზე ჩატარებული მედიამონიტორინგები

რეკლამები მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებების რიცხვს მიეკუთვნება. ამიტომაც, გენდერული სტერეოტიპების გამოსავლენად, მედიის საშუალებებზე დაკვირვებით ჩატარებული კვლევების განხილვა დიდ მნიშვნელობას იძენს. ქეთევან მსხილადის მიერ ჩატარებული კვლევის მიზანი (2012) ქართულ მედიაში გენდერული საკითხების, კერძოდ კი, ქალთა და ქალებთან დაკავშირებული თემების გაშუქების მონიტორინგი იყო.

ეს თემა იმ მიზეზით შეირჩა, რომ ბოლო დროს, ქალთა ტრადიციული როლის მნიშვნელოვანი ცვლილების მიუხედავად, მათდამი სტერეოტიპულ დამოკიდებულებას ძალიან ხშირად ვაწყდებით და საქართველო მაინც პატრიარქალურ საზოგადოებად რჩება. ეს რეალობა ქართულ მედიაშიც აისახება (<http://gendermediator.org.ge/uploads/news/GENDERMEDIATORI.pdf>, ბოლო ნახვა: 2015, მარტი).

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ კვლევის ავტორმა ორჯერ ჩატარა მედიამონიტორინგი: პირველად - 2011 წლის აპრილ-მაისში, მეორედ კი - 2012 წლის 20 აპრილიდან 5 მაისის ჩათვლით. საკვლევი ობიექტი 10 მედიასაშუალება იყო: ხუთი ტელეარხი და ამდენივე გაზეთი. განმეორებითი კვლევის ჩატარების მიზანი კვლევების ერთმანეთთან შედარება იყო. მონაცემების დასამუშავებლად 6 მთავარი ასპექტი გამოიყო: გენდერული ბალანსი, გაშუქების სიხშირე, ქალთა მიმართ ძალადობისა და ქალი დამნაშავეების თემების გაშუქება, სექსისტური ენა, ჟურნალისტების გენდერმგრძნობიარობა, პროფესიული გაშუქება. კვლევის შედეგად, ავტორმა გამოიტანა დასკვნა, რომ ქართული მედიის ერთ - ერთ პრობლემად გენდერული სტერეოტიპებით აზროვნება რჩება. "ნაცვლად იმისა, რომ აზროვნების ლიბერალიზებას შეუწყოს ხელი, მედია ხშირად თავად ქმნის და ამყარებს სტერეოტიპებს" - აღნიშნულია კვლევის დასკვნაში

(<http://gendermediator.org.ge/uploads/news/GENDERMEDIATORI.pdf>, ბოლო ნახვა: 2015, მარტი).

ქალთა საკითხებზე მედია მონიტორინგი ჩაატარა თამარ ქაფიანიძემ (2012). საკვლევ პერიოდად განისაზღვრა 2012 წლის ნოემბერი, ხოლო კვლევის სუბიექტებად - საზოგადოებრივი მაუწყებლისა და „რუსთავი 2“ - ის შემცენებით-უასართობი გადაცემები.

მაგალითისათვის მოვიტანთ გადაცემებში ჟურნალისტების მიერ წარმოთქმულ ფრაზებს: 28 ნოემბერს, გადაცემა „დილაში“, „სამოთხის ვაშლების“ დაანონსებისას, ჟურნალისტი ნანა ფაჩუაშვილი ამბობს: „დღეს მამაკაციური თემა გვაქვს გადაცემაში“, რაშიც იურისპრუდენცია იგულისხმება. 21 ნოემბრის საზოგადოებრივი მაუწყებლის დილის გადაცემაში წამყვანმა ერთ - ერთ ცნობილ ვარსკვლავზე განაცხადა: „განსაკუთრებული ელექსირის მატარებლები არიან მასთან მცხოვრები ქერა ქალები“ - რითაც ხაზი გაუსვა „ქერა ქალთან“ დაკავშირებულ სტერეოტიპს. აღსანიშნავია, ასევე ქალის მოხსენიება „სუსტი სქესის“ წარმომადგენლად. (<http://gendermediator.org.ge/uploads/news/GENDERMEDIATORI.pdf> ბოლო ნახვა, 2015, აპრილი გვ. 44)

გენდერულ სტერეოტიპებზე ჩატარებული საზღვარგარეთული კვლევები

სარეკლამო ტელეპროდუქციაში გენდერულ სტერეოტიპების კვლევა აქტიურად იწყება მეოცე საუკუნის 70-იანი წლებიდან. ამ პერიოდში, სატელევიზიო სარეკლამო რგოლებში გენდერული სტერეოტიპების კვლევისას, მკვლევრებმა დაასკვნეს, რომ ქალები უფრო ხშირად ჩნდებიან ჰიგიენის, კოსმეტიკისა და საოჯახო პროდუქციის რეკლამებში. ქალები იშვიათად უწევენ რეკლამას ისეთ პროდუქციას, როგორიცაა: მანქანა, საწვავი (Dominick and Rauch, 1972, Busby, 1975). სატელევიზიო რეკლამებში ქალი წარმოჩენილი იყო, როგორც მორჩილი, მისი საქმიანობა დიასახლისობით შემოიფარგლებოდა, ხოლო მამაკაცი - დამოუკიდებელი, ჭკვიანი, პროფესიაში წარმატებული (Busby, 1975). დონელის (1978) მიხედვით, საოჯახო ტიპის რეკლამების 76 პროცენტი შინაურ, ოჯახურ გარემოს ასახავდა. ასეთი სახის რეკლამებში ძირითადად ქალები მონაწილეობდნენ.

საინტერესოა, დროთა განმავლობაში როგორ ვითარდებოდა რეკლამებში გენდერის საკითხის გაშუქება. ბრეტლისა და კანტორის (1988) ნაშრომში ეს თემა მიმოხილულია 1970 წლიდან მოყოლებული, 15 წლის განმავლობაში, ამერიკის სატელევიზიო რეკლამების მაგალითებზე. ავტორებმა განიხილეს და ერთმანეთს შეადარეს მანამდე ჩატარებული კვლევები. შედეგად, ქალებისა და მამაკაცების რეკლამებში წარმოჩენისას, მათ ხატში რამდენიმე განსხვავება გამოიკვეთა. თუმცა, ბევრი ხარვეზი კიდევ უფრო დავიწროვდა (Bretl & Cantor, 1988, გვ. 595). კვლევიდან მიღებული შედეგებით, ბრეტლისა და კანტორის ნაშრომში შემდეგი ტენდენცია გამოვლინდა: მდგომარეობა შეიცვალა იმ მხრივ, რომ ტელევიზიებში „პრაიმ-ტაიმისას“ (ტელევიზიის ყურების ყველაზე აქტიური დრო) ქალები და მამაკაცები რეკლამებში თანაბარი სიხშირით ჩნდებიან. მამაკაცები, უფრო მეტად, მეუღლისა და მშობლის ამპლუაში ჩანან. უფრო ადრინდელი კვლევები ადასტურებდა, რომ რეკლამებში მამაკაცების რიცხვი ქალებისას ჭარბობდა, ამასთანავე, მამაკაცები ნაკლებად ჩანდნენ მეუღლისა და მშობლის როლში. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ქალის დამცრობილი როლი უცვლელი რჩებოდა. მამაკაცებთან შედარებით, ქალები კვლავ იშვიათად

წარმოჩნდებოდნენ დასაქმებულებად და, ძირითადად, ოჯახურ გარემოში, საოჯახო პროდუქციის რეკლამაში მონაწილეობდნენ (Bretl & Cantor, 1988).

სექსისტური და სტერეოტიპული მიდგომებია გავრცელებული ამერიკულ სატელევიზიო არხებში. სექსისტური გზავნილები რამდენიმე კატეგორიაშია მოქცეული: ქალები წარმოჩენილი არიან საოჯახო გარემოში, როგორც დიასახლისები, დედები. ისინი არ იღებენ მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებებს ბიზნესსა თუ სხვა სფეროში. მათ მამაკაცები სჭირდებათ ყველაფერში - თავდასაცავად, მატერიალური მხარდაჭერისთვის... ქალები აღიქმებიან სექსუალურ ობიექტებად, ყოველგვარი ინდივიდუალობის გარეშე (Courtney, A. & Whipple, 1983. Courtney, A., & Lockeretz, S. 1971).

ლუიზიანასა და ინდოეთის უნივერსიტეტების მასკომუნიკაციის ფაკულტეტების ერთობლივი მონაწილეობით, ვაიშალი შრიკანდის (2003) მიერ ჩატარდა კვლევა სატელევიზიო რეკლამებში ქალთა მიმართ არსებულ სტერეოტიპებზე. კონტენტ-ანალიზის მეშვეობით, შესწავლილი იქნა 3 ტელევიზია: ABC, CBC და NBC, გამოკვლეული - 226 რეკლამა. ტელევიზიებს ყოველდღიურად 2 საათის განმავლობაში აკვირდებოდნენ.

კვლევა მიზნად ისახავდა, დაედგინათ ქალთა მიმართ არსებული სტერეოტიპები, კერძოდ: წარმოჩნდებოდნენ თუ არა ისინი მხოლოდ დიასახლისის როლში, რამდენად თანაბრად ეთმობოდა დრო რეკლამებში ორივე სქესის წარმომადგენელთა და როგორი ვიზუალური ეფექტებით წარმოსახვდნენ მათ. კვლევის შედეგად დადგინდა: ტენდენცია შეიცვალა იმ მხრივ, რომ ქალები და მამაკაცები დღეს, დაახლოებით, თანაბარი სიხშირით ჩანან, წინარე პერიოდთან შედარებით, როცა სარეკლამო რგოლებში მამაკაცების რიცხვი ქალებისას ჭარბობდა. აღნიშნული კვლევის მიხედვით, ქალების რაოდენობა მეტიც აღმოჩნდა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სარეკლამო რგოლებში გამხმოვანებულების უმეტესობა მამაკაცია. იგივე ტენდენცია დარჩა ქალების ოჯახურ გარემოში, დიასახლისებად წარმოჩენის თვალსაზრისით (http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-0516103-141609/unrestricted/Shrikhande_thesis.pdf, ბოლო ნახვა, 2015, მარტი).

სატელევიზიო რეკლამებში გენდერის კვლევის საკითხითაა დაინტერესებული დანიელ ლიშპინიანიც (2002). ავტორის აზრით, მიუხედავად იმისა, რომ დღეს ქალები დასაქმებულთა რიგში გადავიდნენ, საზოგადოების აღქმაში ისევ ქალის, როგორც დიასახლისის სახეა გამჭდარი. შესაბამისად, რეკლამის დამკვეთებიც ცდილობენ, რომ სტერეოტიპს მოერგონ, რადგან მათთვის ეს, შესაძლოა, უფრო მომგებიანი აღმოჩნდეს. დენიელი დააკვირდა სამი ტიპის რეკლამას, რომელშიც შემდეგი ტენდენციები გამოიკვეთა: ქალი დიასახლისის როლში, ვიზუალურად მიმზიდველი რეკლამები და ლუდის რეკლამები. მან გამოკითხა ახალგაზრდები, თუ რას ფიქრობდნენ ისინი ამა თუ იმ რეკლამაზე. გამოიკვეთა აზრი, რომ სარეკლამო ინდუსტრიაში თანდათან გაჩნდა ტენდენცია, ქალი ერთდროულად წარმოჩნდეს დიასახლისის და ამავე დროს, ვიზუალურად ლამაზი, დასაქმებული ან თუნდაც ლუდის მოყვარულის სახით (<http://www.aber.ac.uk/media/Students/del0001.html> ბოლო ნახვა, 2015, აპრილი).

ბროუნმა (1998) 1990-იან წლებში კვლევა ჩატარა გენდერულ სტერეოტიპებზე, საბავშვო ტელევიზიების რეკლამებში. კვლევის შედეგად, ავტორმა ჩამოაყალიბა დასკვნა, რომ ბიჭების როლი, გოგონებთან

შედარებით, უფრო დომინანტურია და ისინი წარმოჩნდებიან, როგორც აქტიურები და აგრესიულები, გოგონები კი - მორცხვები და სრულყოფილებას მოკლებულნი (Browne, 1998).

ქალის ვიზუალურ მხარეზეა ყურადღება გამახვილებული სინორიელის, მაკლეოდისა და ჰილის (1993) მიერ ჩატარებულ კვლევაში - „გენდერული სტერეოტიპები MTV-ის სარეკლამო რგოლებში“. რეკლამებში ძირითადი აქცენტი ქალის გარეგნულ მახასიათებლებზეა გადატანილი (Signorielli, McLeod, Healy, 1993).

ქალები სარეკლამო რგოლებში ნაკლები სიხშირით ჩნდებიან, აქვთ ლამაზი სხეული, წარმოჩნდებიან ფიზიკურად მიმზიდველებად, აცვიათ სექსუალური სამოსი (Signorielli, McLeod, Healy, 1993, გვ. 93).

არტურმა და რესკომ (1975) დაასკვნეს, რომ ამერიკულ რეკლამებში მამაკაცები უფრო ხშირად ჩანან, ვიდრე ქალები. ისინი პროდუქციის შემქმნელთა როლში არიან, ქალები კი - მომხმარებლების. ქალები დამოკიდებულნი არიან, მამაკაცები - დამოუკიდებლები. განსხვავებულია მათთვის შერჩეული ადგილსამყოფელიც - მამაკაცები წარმოჩენილნი არიან პროფესიულ ადგილებში, ქალები კი - სახლში. დამარწმუნებელ ტექსტებს ამბობენ კაცები და არა - ქალები. ქალები საჩუქრებს იღებენ ოჯახისგან ან საპირისპირო სქესისგან, მამაკაცები კი - ძირითადად მეგობრებისგან და ისინი კარიერული წინსვლითაც ჯილდოვდებიან.

2.2. კულტურული თავისებურებები და რეკლამები

კულტურულ თავისებურებებზე მსჯელობისას, აუცილებელია ისეთი ქვეყნის შესახებ საუბარი, რომელიც კულტურული იდენტობით გამოირჩევა. ამ მხრივ საინტერესოა ესპანეთი. ამ ქვეყნის მაგალითი იმითაც საინტერესოა, რომ ტრადიციების, საზოგადოებაში არსებული სტერეოტიპების, კულტურული თავისებურებების მიუხედავად, ქალები აქ პროფესიულად განვითარდნენ. ამ ყოველივეს რეკლამებთან კავშირში განხილვა, ინტერესმოკლებული არ იქნება. ესპანურ სატელევიზიო რეკლამებში გენდერულ სტერეოტიპების კვლევა ფერნანდესმა და მარტინესმა ჩატარეს (2007). სამი ნაციონალური ტელემაუწყებლით „პრაიმტაიმში“ გასული 400 რეკლამის კვლევა კონტენტ - ანალიზის გზით ჩატარდა, შემდეგ კი, მონაცემების კოდირება მოხდა. კვლევის შედეგად, სქესთა მიმართ განსხვავებული დამოკიდებულება გამოვლინდა. ესპანეთის სატელევიზიო რეკლამებში მსგავსი გენდერული სტერეოტიპები იკვეთება, რაც მის მეზობელ და კულტურულად დაახლოებულ ქვეყნებშია. კვლევაში აღნიშნულია, რომ ესპანეთს აქვს დამახასიათებელი კულტურული, სოციალური თავისებურებები. საზოგადოებაში სხვადასხვა საკითხის, მათ შორის, გენდერის მიმართ, გარკვეული სტერეოტიპები არსებობს. აუდიტორია მედიაზე დამოკიდებული - მოსახლეობა მედიაზე მიჯაჭვულია. თუმცა, ასევე აღსანიშნავია, რომ ესპანეთი, ბოლო 20 წლის განმავლობაში, პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და სოციალურად მნიშვნელოვნად განვითარდა. ერთ-ერთი მთავარი ცვლილება ქალების აქტიური დასაქმებაა. აღსანიშნავია, რომ ქალების განათლების დონეც გაუმჯობესდა (Fernandez & Martinez, 2007). ქალთა დასაქმების მონაცემებიც რიცხობრივად შეიცვალა.

ნასიფმა და გუნტერმა (2008) გენდერის გაშუქების საკითხი შეისწავლეს ბრიტანეთისა და საუდის არაბეთის სატელევიზიო სარეკლამო პროდუქციის კვლევის შედეგად. ავტორებმა 2000-2001 წლებში, ორივე ქვეყნის მასშტაბით, 164 რეკლამა იკვლიეს კონტენტ - ანალიზის მეთოდით. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ორივე ქვეყნის რეკლამის ნიმუშებში ქალებიცა და კაცებიც თანაბრად წარმოდგენიან. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ, ბრიტანეთთან შედარებით, საუდის არაბეთში რეკლამებში გამხმრვანებლები უმეტესად მამაკაცები არიან, ქალები კი - უფრო საოჯახო ტიპის პროდუქციის რეკლამირებაში მონაწილეობენ. ეს უკანასკნელი ტენდენცია საუდის არაბეთის შემთხვევაში უფრო სჭარბობს, ვიდრე ბრიტანეთში, თუმცა, იგი ორივე ქვეყნისთვის დამახასიათებელი აღმოჩნდა. ავტორები განსხვავებას ქვეყნების სოციო-კულტურული განვითარების თავისებურებებს მიაწერენ (Nassif & Gunter, 2003).

კულტურულ კონტექსტზე საუბრისას, მნიშვნელოვანია ჩვენი მეზობელი ქვეყნების მდგომარეობის განხილვა. თურქეთი ტრადიციებით, განსაკუთრებული სოციალური, რელიგიური, კულტურული მიკუთვნებულობით გამოირჩევა. ეს ქვეყანა, წლების განმავლობაში, პატრიარქალური იყო, ქალების როლი და მნიშვნელობა კი - საგრძნობლად შემცირებული. თუმცა, 80-იანი წლებიდან ქალებში განათლების დონემ მოიმატა, გაიზარდა მათი დასაქმების რიცხვიც. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო საკითხებში ქალთა როლი და ჩართულობა გაიზარდა, აღმოსავლეთ თურქეთში ქალებისადმი ტრადიციული მიდგომები და სტერეოტიპები - ოჯახური ძალადობა, იძულებითი ქორწინება, მრავალცოლიანობა - მაინც შენარჩუნებულია (Kervenoael, Ronan and Aykaç, D. Selcen Ö. 2007).

რადგანაც საქართველო ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებს მიეკუთვნება, საინტერესოა აგრეთვე, რომელიმე პოსტსაბჭოური ქვეყნის გენდერულ სტერეოტიპებზე საუბარი, მაგალითად, უკრაინაზე. მე-20 საუკუნის 30-იანი წლებიდან უკრაინაში დასაქმებულ ქალთა რაოდენობა გაიზარდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ კი ოჯახს მატერიალურად ქალები უზრუნველყოფენ. მიუხედავად იმისა, რომ ქალები გააქტიურდნენ, ჩაერთვნენ სოციალურ ცხოვრებაში, მათი დისკრიმინაცია მაინც ხდება, რაც, უმეტეს შემთხვევაში, სამსახურში დაბალ ანაზღაურებასა და კარიერულ შეზღუდვაში გამოიხატება. უკრაინაში ქალების ვიზუალიზების მხრივ სტერეოტიპები შენარჩუნებულია, რაც რეკლამებიდანაც ჩანს - სარეკლამო რგოლებში ქალის სხეული ჭარბადაა ნაჩვენები (Kervenoael, Ronan and Aykaç, D. Selcen Ö. 2007).

2.3 თეორიული ჩარჩო - ფრეიმინგის თეორია

რეკლამებში სტერეოტიპების კვლევა ფრეიმინგის თეორიაზე დაყრდნობით ჩატარდა. ამ თეორიის მიხედვით, პროდუქტის შექმნისას, ჟურნალისტები გარკვეულ ჩარჩოში ექცევიან. ფრეიმინგის თეორია გულისხმობს კომუნიკატორის მიერ მეტყველების კონტექსტუალური, სიტყვიერი დონის განსაზღვრას. კვლევაში აღნიშნული თეორიის გამოყენებისას, აუცილებელია მისი კავშირების დადგენა „დღის წესრიგის“ თეორიასთან. მეცნიერებს შორის მიმდინარეობს კამათი იმის თაობაზე, ფრეიმინგის თეორია ცალკე

არსებულია თუ „დღის წესრიგის“ თეორიის ნაწილი. თეორეტიკოს დევიდ ვივერის (2007) აზრით, დღის წესრიგისა და ფრეიმინგის თეორიები ერთმანეთის მსგავსია, თუმცა არა - იდენტური. ორივე თეორია ერთი და იმავე საკითხებზე ამხვილებს ყურადღებას, მათი კვლევის ობიექტებიც მსგავსია (საზოგადოება, ჯგუფები, ქვეყნები). თუმცა, მეცნიერი აღნიშნავს, რომ ფრეიმინგის თეორიაში აქცენტი უფრო მეტად შინაარსობრივ მხარეზეა გადატანილი - კაუზალურ შედეგებზე, მორალური გამოწვევებისა თუ პასუხისმგებლობის შემცველ საკითხებზე. ჩარჩო ანუ ფრეიმი სამი სფეროს გათვალისწინებით იქმნება: ჟურნალისტიკის ნორმების, პოლიტიკური აქტორებისა და კულტურული კონტექსტისა (David Tewksbury, Dietram A. Scheufele).

გოფმანი (1974) წერს, რომ პიროვნება ჩარჩოს საკუთარი წარმოდგენისამებრ იყენებს, რათა თავის წარმოდგენებს ჩაეჭიდოს, ცხოვრებისეული გამოცდილების გათვალისწინებით (Goffman, 1974).

მეცნიერები აქტიურად მსჯელობენ დღის წესრიგისა და ფრეიმინგის თეორიების მნიშვნელობასა და მათ მსგავსება - განსხვავებებზე. დღის წესრიგის თეორია მკვლევრების მაქსიმალურ მკობისა და დონალდ შოუს სახელებს უკავშირდება. დღის წესრიგის თეორიაზე მსჯელობს უოლტერ ლიპმანი (1920). ის ინტერესდება საზოგადოებრივი აზრისა და მედიის მნიშვნელობის კვლევით, თუ რამდენადაა მედია ჩართული პროცესში - წინ წამოსწიოს ან უკანა პლანზე გადაიტანოს სხვადასხვა საკითხი. მნიშვნელოვანია აუდიტორიის აღქმა, გაგება, ასევე, მისი მიზიდვის ტექნიკა, რომელსაც პროდიუსერები, მედიაპროდუქტის შინაარსის შემქმნელები ჩარჩოს შედგენისას იყენებენ.

მიზანშეწონილია, რომ რეკლამებში გენდერული სტერეოტიპების კვლევა ფრეიმინგის თეორიაზე დაყრდნობით ჩატარდეს. სტერეოტიპების ფრეიმინგის თეორიაზე დაყრდნობით კვლევისას, გათვალისწინებული იქნება მედიის მიერ ჩარჩოს შედგენის თავისებურებები. ნაშრომში ყურადღება გამახვილდება რეკლამის შინაარსობრივ სტრუქტურასა და ჩარჩოს შედგენაზე.

3. კვლევის მეთოდი - კონტენტ-ანალიზი

კვლევის მეთოდად კონტენტ - ანალიზი იქნა შერჩეული. იგი მედიაში გაშუქების კვლევისთვის საჭირო მეთოდია, რადგან მისი დახმარებით რაოდენობრივი მონაცემების მიღებაა შესაძლებელი და, ამავე დროს, შინაარსობრივ მხარესაც ექცევა ყურადღება. კონტენტ - ანალიზის გამოყენებით, რეკლამებში სტერეოტიპები და ასევე, მათი რაოდენობა გამოიკვეთება.

კონტენტ - ანალიზი სოციოლოგიური კვლევის მეთოდია, რომლის მეშვეობითაც შეისწავლება სხვადასხვა ტიპის დოკუმენტი, მათში ამა თუ იმ მაჩვენებლების გამოვლენის სიხშირე. ტერმინი ქართულ ენაზე ითარგმნება როგორც „შინაარსის ანალიზი.“ ის შეიძლება იყოს როგორც რაოდენობრივი, ასევე თვისებრივი (ზურაბიშვილი თინათინ. თვისებრივი მეთოდები სოციალურ კვლევაში: სალექციო კურსი სოც. მეცნ. მაგისტრატურისათვის / თინათინ ზურაბიშვილი; [მთ. რედ.: მარინე ჩიტაშვილი, ენობრ. რედ.: ლია კაჭარავა] - თბ.: სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი, 2006).

კრიპენდორფის თანახმად (1980), კონტენტ-ანალიზი არის საკვლევი ტექნიკა, რომლის მეშვეობითაც დგინდება მონაცემების მყარი და ვალიდური კორელაცია, მიმართება მის კონტექსტთან.

საზღვარგარეთული კვლევების მიხედვით, რეკლამებში გენდერული სტერეოტიპების კვლევა სწორედ კონტენტ - ანალიზის მეშვეობით ხდება. ნასიფმა და გუნტერმა (2008) გენდერის გაშუქება შეისწავლეს ბრიტანეთისა და საუდის არაბეთის სატელევიზიო სარეკლამო რგოლებზე დაკვირვებით. ფურენმა და ვოლიმ (1989), თითქმის ერთი წლის განმავლობაში (363 დღე), იტალიის ტელევიზიებში გასული რეკლამების კვლევა იმავე მეთოდის მოშველიებით ჩატარეს. ვაიშალი შრიკანდიმ (2003) სატელევიზიო რეკლამებში ქალების სტერეოტიპები ასევე კონტენტ - ანალიზის მეშვეობით იკვლია. ამ გზით მან შეისწავლა 3 ტელევიზიის: ABC, CBC და NBC სარეკლამო ნიმუშები.

წარმოდგენილი კვლევა ჩატარდა ორი ტელეარხის: „რუსთავი 2“-ისა და „იმედის“ ეთერში 2014 წლის მარტში გასულ რეკლამებზე დაკვირვებით. მონაცემების კონტენტ - ანალიზი ერთი თვის განმავლობაში ყოველდღიურად ტარდებოდა. რადგანაც კვლევა რეკლამებს ეხება, ეს პერიოდი საკმარისია დასკვნების გასაკეთებლად. თუკი რეკლამები ერთი თვის მანძილზე შეიცვლებოდა, ანუ საეთერო ბადეში ახალი რგოლები დამატებოდა, ცხადია, კვლევაში ისინიც მოხვდებოდა. კვლევისთვის გამოყენებული იქნა კოდირება. შედგენილი იქნა ერთეულები - ამ შემთხვევაში ორი ტელევიზიის ეთერში გასული რეკლამები, თითოეული ტელევიზიისთვის ცალცალკე. მონაცემების დასამუშავებლად მნიშვნელოვანია სტერეოტიპების კატეგორიზება, რაც კოდირების სახელმძღვანელოში იქნა მოქცეული. მონაცემები დამუშავდა SPSS 17-ის პროგრამაში.

4. შედეგები

ჩატარდა 2014 წლის მარტის თვეში, ტელეკომპანიების - „რუსთავი 2“-ისა და „იმედის“ ეთერში გასული რეკლამების კვლევა. შერჩევის შედეგად, მონაცემებში მოხვდა მხოლოდ ის სარეკლამო რგოლები, რომლებშიც ქალები, მამაკაცები, ან ორივე ერთად არიან წარმოდგენილნი. საბოლოოდ, კონტენტ - ანალიზის მეშვეობით 130 რეკლამის კვლევა ჩატარდა.

რეკლამები, კოდირების სახელმძღვანელოს მიხედვით, 11 კატეგორიაში მოექცა. კვლევამ აჩვენა, რომ რეკლამების შინაარსი, რომლებშიც ქალები ან მამაკაცები ფიგურირებენ, ყველაზე ხშირად ეხება ჰიგიენის - 23.1%, შემდეგ სარეცხის საშუალებების -12.3%, ყველაზე იშვიათად კი - ალკოჰოლური სასმელების - 3.1% თემას (იხ.ცხრილი #1). ჰიგიენის თემატიკის ამსახველ რეკლამებში ქალებიც მონაწილეობენ და მამაკაცებიც. აღნიშნული კატეგორიის რეკლამების მრავალრიცხოვნების ერთ - ერთი განმაპირობებელი ფაქტორია ორივე სქესის წარმომადგენელთათვის ჰიგიენური საშუალებების საჭიროება. უნდა ითქვას, რომ ამ ტიპის რეკლამების სამიზნე ჯგუფი ქალებიც და მამაკაცებიც არიან. აქედან გამომდინარე, ამგვარ რეკლამებში ორივე სქესის წარმომადგენლები წარმოჩნდებიან, რაც სარეკლამო რგოლების რიცხვს ზრდის. უნდა აღინიშნოს, რომ რეკლამის კატეგორიათა მრავალგვარობას მნიშვნელოვნად განაპირობებს სარეკლამო ბაზრის მოთხოვნები, აუდიტორიისთვის პროდუქტის საჭიროება და სარეკლამო კომპანიის ფინანსური შესაძლებლობები.

ცხრილი #1. სარეკლამო პროდუქციის კატეგორიები (ცხრილში რიცხვების საშუალებით - რეკლამების რაოდენობა, პროცენტებით კი - მათი პროცენტული განაწილება გამოსახული)

სინშირე	პროცენტი	უტყუარი პროცენტი
სარეცხი საშუალებები	16	12.3
ტექნიკა	5	3.8
კოსმეტიკა	5	3.8
პიგიენა	30	23.1
საბავშვო	5	3.8
ალკოჰოლური სასმელები	4	3.1
უალკოჰოლო სასმელები	11	8.5
საკვები	21	16.2
სერვისი	12	9.2
მედიცინა	12	9.2
სხვა	9	6.9
ჯამი	130	100

მოანცემების SPSS-ის პროგრამაში დამუშავების შედეგად, აღმოჩნდა, რომ რეკლამებში ქალები (88.5%) უფრო ხშირად არიან წარმოდგენილნი, ვიდრე - მამაკაცები (71.5%) (იხ.ცხრილი #2, #3).

სტერეოტიპები იკვეთება თვითონ პროდუქციის კატეგორიებში. ამასთან ერთად, აუცილებელია რეკლამის კონტენტზე, მის მიზნებზე საუბარი. ზოგადად, რეკლამის კონტენტი, მისი სამიზნე აუდიტორია და ფოკუსი უმნიშვნელოვანესია კვლევის ჩატარებისას. კვლევის შედეგები არ შეიძლება განივრცოს, თუკი რეკლამის მიზნები არ იქნება ნახსენები. ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ რა მიზანსაც უნდა ემსახურებოდეს რეკლამა და რისთვისაც უნდა იყოს შექმნილი, ხელს არ უნდა უწყობდეს სტერეოტიპების გამყარებას. რეკლამის მიზანია, პროდუქციის შეფუთვით, მისი წარმატებულად გაყიდვა. მაგალითად, ალკოჰოლური სასმელები მამაკაცების სასმელადაა მიჩნეული, რაც გათვალისწინებული აქვთ რეკლამის დამკვეთებს, შექმნენ. შესაბამისად, ამ ტიპის ყველა რეკლამაში მამაკაცია წარმოდგენილი. სტერეოტიპულადაა მიჩნეული, რომ კოსმეტიკა ქალებისთვისაა შექმნილი და შესატყვისად, პარფიუმერულ საშუალებებს ქალები უკეთებენ რეკლამას.

ცხრილი # 2. ქალებისა და მამაკაცების რიცხოვნობა რეკლამებში (ცხრილში რიცხვების საშუალებით-რეკლამის რაოდენობა, პროცენტებით კი მათი პროცენტული განაწილება გამოსახული)

	ქალები				მამაკაცები			
	რიცხოვნობა რეკლამაში	პროცენტი	უტყუარი პროცენტი	საერთო პროცენტი	რიცხოვნობა რეკლამაში	პროცენტი	უტყუარი პროცენტი	საერთო პროცენტი
დიახ	115	88.5	88.5	100	93	71.5	71.5	100
არა	15	11.5	11.5	11.5	37	28.5	28.5	28.5
ჯამი	130	100	100		130	100	100	

საინტერესოა აგრეთვე იმის გამორკვევა, რა თვისებებით გამოირჩევიან რეკლამებში ქალები და მამაკაცები. კვლევის ჰიპოთეზის მიხედვით, ქალები ან დიასახლისებად არიან წარმოდგენილნი, ან მხოლოდ მიმზიდველი გარეგნობით, მათი წარმოჩენის ძირითადი სფერო კი - პირადი ან საოჯახო სივრცეა. ხოლო კაცები დასაქმებულები ჩანან და უმეტესად, საქმიან და საჯარო ადგილებში ჩნდებიან. უნდა ითქვას, რომ კვლევის შედეგად აღნიშნული ჰიპოთეზა დადასტურდა. კვლევის ეს ნაწილი ყველაზე მნიშვნელოვანია, რადგან სწორედ რეკლამით ნაჩვენები ქალებისა და მამაკაცების თვისებებით იქმნება და მყარდება

სტერეოტიპები. განხილულ რეკლამებში ქალების თვისებები შემდეგნაირად წარმოჩნდა და პროცენტულად ასე განაწილდა: 72.3% - ემოციური, 67.7% - ნაზი, 71.5% - თბილი, 67.7% - მეგობრული, 49.2%- მხიარული, 27.7% - რაციონალური, 13.1% - მკაცრი, 11.6% - ცივი, 13.8% - მეტოქე (იხ. ცხრილი # 3).

ცხრილი 3. რეკლამებში წარმოჩენილი ქალის თვისებები (ცხრილში რიცხვების საშუალებით რეკლამის რაოდენობა, პროცენტებით კი მათი პროცენტული განაწილება გამოსახული)

		დიახ	არა	არ ჩანს
ემოციური	N	94	21	15
	%	72.3	16.2	11.5
ნაზი	N	88	26	16
	%	67.7	20	12.3
თბილი	N	93	21	16
	%	71.5	16.2	12.3
მეგობრული	N	88	26	16
	%	67.7	20	12.3
მხიარული	N	64	50	16
	%	49.2	38.5	12.3
რაციონალური	N	36	78	16
	%	27.7	60	12.3
მკაცრი	N	17	97	16
	%	13.1	74.6	12.3
გულცივი	N	15	100	14
	%	11.6	77.5	10.9
მეტოქე	N	18	96	16
	%	13.8	73.8	12.3

რეკლამებში ქალები უფრო დადებით როლს ასრულებენ. ისინი, როგორც წესი, წარმოდგენილი არიან მშვიდ, პირადულ გარემოში. ქალები, უმეტეს შემთხვევაში, მხიარულები, მეგობრულები და ნაზები არიან, უკეთ წარმოაჩენენ თავიანთ თვისებებს, მახასიათებლებს, ვიდრე მამაკაცები. ეს უკანასკნელნი ამ მხრივ, გაცილებით თავშეკავებულები არიან. რეკლამაში უფრო ადვილად ქალის თვისებების ამოცნობაა შესაძლებელი, ვიდრე მამაკაცისა. აქედან გამომდინარე, უნდა ითქვას, რომ ეს მიდგომაც ერთგვარად სტერეოტიპებს ამყარებს, რადგან ქალები, მამაკაცებთან შედარებით, უფრო მგრძნობიარეებად არიან მიჩნეულნი.

მამაკაცები ნაზებად არც ერთ რეკლამაში ჩანან. ყველაზე ხშირად ისინი რაციონალურებად, გადაწყვეტილების მიმღებებად არიან გამოსახულნი, ქალები კი - შათვთე დამოკიდებულის როლში. რეკლამებში მამაკაცების 19.2% ემოციურია, ნაზი - 0%, თბილი - 35.4%, მეგობრული - 44.6%, მხიარული - 33.8%, რაციონალური - 56.2%, მკაცრი - 25.6%, ცივი - 19.2%, მეტოქე - 16.9%.

ის ფაქტი, რომ რეკლამებში მამაკაცები უმეტესად რაციონალურები არიან, საზოგადოებაში არსებულ ამგვარ სტერეოტიპს ამყარებს. სარეცხი საშუალებების რეკლამაშიც კი, რომელშიც პერსონაჟები უმეტესად ქალები არიან, პროდუქციის შეთავაზების შესახებ გადაწყვეტილებას მამაკაცი იღებს, ქალი კი -

ეთანხმება (იხ. ცხრილი # 4).

ცხრილი 4. რეკლამებში ნაჩვენები მამაკაცის თვისებები (ცხრილში რიცხვების საშუალებით-რეკლამის რაოდენობა, პროცენტებით კი მათი პროცენტული განაწილება გამოსახული)

		დიახ	არა	არ ჩანს
ემოციური	N	25	68	37
	%	19.2	52.3	28.5
ნაზი	N	0	93	37
	%	0.0	71.5	28.5
თბილი	N	46	47	37
	%	35.4	36.2	28.5
მეგობრული	N	58	35	37
	%	44.6	26.9	28.5
მხიარული	N	44	49	37
	%	33.8	37.7	28.5
რაციონალური	N	73	20	37
	%	56.2	15.4	28.5
მკაცრი	N	33	60	36
	%	25.6	46.5	27.9
გულცივი	N	25	68	37
	%	19.2	52.3	28.5
მეტოქე	N	22	71	37
	%	16.9	54.6	28.5

რეკლამებში ქალები უფრო მშვიდები ჩანან (70%), ვიდრე მამაკაცები (53.8), ისინი თითქმის თანაბრად უხეშები არიან, თუმცა, ამ თვალსაზრისით, მამაკაცების შემთხვევა (16.9%) ჭარბობს ქალებისას (13.8%). უხეშობა, ძირითადად, გამომწვევი მზერითა და მანერებით გამოიხატება. უნდა ითქვას, რომ რეკლამებში, უმთავრესად, სტერეოტიპები ვიზუალური გამომსახველობითი საშუალებებით წარმოჩნდება. იშვიათია რეკლამები, რომლებშიც გენდერულ სტერეოტიპებს, ვიზუალურ მახასიათებლებთან ერთად, ხმა და ტექსტიც ახლავს. თუმცა, ასეთის არსებობის შემთხვევაში, გენდერული სტერეოტიპები კიდევ უფრო ნათლად იკვეთება და სიუჟეტს დასამახსოვრებელს ხდის.

რეკლამებში კაცის პიროვნული თვისებები წინა პლანზეა წამოწეული. ქალების შემთხვევაში კი, ყურადღება უფრო მეტად ვიზუალურ მხარეზეა გამახვილებული, ვიდრე მათი ხასიათის თვისებებზე. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ქალების შემთხვევაში ეს სხვაობა ძალიან მცირეა. ის ფაქტი, რომ რეკლამაში წინა პლანზე მამაკაცის პიროვნული თვისებებია წამოწეული და არა მისი იერსახე, სტერეოტიპების გამყარებას უწყობს ხელს, რადგან მამაკაცის მთავარ მახასიათებლად მისი პიროვნული თვისებებია მიჩნეული, ქალის შემთხვევაში კი, პირიქით, ყურადღება მის სხეულზეა გადატანილი. მაგრამ, აქვე უნდა ითქვას, რომ ვინაიდან რეკლამებში ქალების თვისებები და ვიზუალური მხარე თითქმის თანაბრადაა წარმოჩენილი, ეს ტენდენცია, ერთგვარად, გენდერული სტერეოტიპის შესუსტებაზეც მიუთითებს. თუმცა, ჰიგიენისა და კოსმეტიკური საშუალებების რეკლამებში ყურადღება ძირითადად ქალების ვიზუალურ მხარეზეა გამახვილებული.

რეკლამებში ქალები ლამაზი სხეულის დემონსტრირებას ახდენენ. ამ შემთხვევაშიც სტერეოტიპების გამყარება ხდება, რადგან რეკლამაში ქალების უმეტესობა ლამაზი სხეულით იწონებს თავს ან დიასახლისის როლში გვევლინება.

იმავითაა რეკლამები, რომლებშიც, დიასახლისობასთან ერთად, ქალის მოხდენილ აღნაგობაზეცაა ყურადღება გამახვილებული. ქალების წარმოჩენისას მნიშვნელობა ენიჭება რეკლამის კატეგორიას, მის შინაარსს. სარეცხი საშუალებების, ტექნიკის რეკლამებში ქალი ძირითადად დიასახლისის როლშია, კოსმეტიკის, ჰიგიენის საშუალებათა რეკლამებში კი - მთავარი მისი გარეგნული სილამაზეა.

ქალები დიასახლისების როლში 43 რეკლამაშია ნაჩვენები. ამ რეკლამებში ქალი დიასახლისია, რომელიც ზრუნავს ოჯახზე, მეუღლეზე, შვილებზე, სტუმრებზე, მამაკაცი კი, ოჯახურ გარემოში საქმიანი იმიჯითაა წარმოდგენილი. უმეტეს შემთხვევაში, რეკლამის პერსონაჟი ქალი კმაყოფილია თავისი მდგომარეობითა და ოჯახური მისიით, რაც ერთ - ერთი მნიშვნელოვანი დეტალია. ის, თუ რამდენად კმაყოფილია რეკლამის გმირი თავისი როლით, ნათლად ავლენს ქალებისა და მამაკაცების დამოკიდებულებას თავიანთი ფუნქციებისადმი.

სატელევიზიო რეკლამებში ქალები უფრო ხშირად ჩნდებიან ბავშვებთან ერთად, ვიდრე კაცები, რაც სტერეოტიპებზე მსჯელობისას ერთ-ერთი საგულისხმო ფაქტორია. საზოგადოებაში არსებობს სტერეოტიპული მიდგომა, რომ ბავშვებთან ურთიერთობისას მთავარი დედაა, შვილზე მზრუნველი აუცილებლად იგი უნდა იყოს. რეკლამებში, ბავშვებთან ურთიერთობისას, ყველა ქალი (20%) მზრუნველის როლშია, შესაბამისად, დედა-შვილს შორის არსებული სტერეოტიპი რეკლამებშიც აისახა. როგორც უკვე აღინიშნა, რეკლამებში უფრო ხშირად ქალები ჩანან ბავშვების გარემოცვაში, ვიდრე მამაკაცები. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ რეკლამებში, რომლებშიც შვილებთან ერთად მამაკაცებიც ჩნდებიან, უმეტეს შემთხვევაში, მზრუნველის სახით გვევლინებიან. შესაბამისად, მსგავსი დამოკიდებულება ამსხვრევს სტერეოტიპს, რომ კაცები ბავშვების მიმართ გულგრილები არიან.

ჩაცმულობის მხრივ, სატელევიზიო რეკლამებში ქალები უფრო მოხდენილებად, მიმზიდველებად და თავდაჯერებულებად გამოიყურებიან, ვიდრე მამაკაცები. ქალების 34.6% საოჯახო ფორმაშია წარმოდგენილი. ამ მხრივ, კაცების პროცენტული მაჩვენებელი გაცილებით დაბალია და 10%-ს შეადგენს. საქმიანი ჩაცმულობის მამაკაცთა პროცენტული რაოდენობა თითქმის ორჯერ აღემატება ამგვარად შემოსილი ქალებისას. ჩაცმის თავისუფალი სტილის მიმდევარი ქალებისა და მამაკაცების რიცხვი დაახლოებით თანაბარია, თუმცა, ამ იერის ქალთა ოდენობა მამაკაცებისას მაინც სჭარბობს. სამაგიეროდ, სპორტულად ჩაცმული მამაკაცების რიცხვი თითქმის ორჯერ აღემატება ამგვარად შემოსილი ქალებისას. მოცემული შედეგი სტერეოტიპების გამყარებას უწყობს ხელს, რადგან რეკლამებში გაბატონებულია თვალსაზრისი, რომ ჩაცმულობის მხრივ, ქალები მიმზიდველად, მამაკაცები კი - საქმიანად ან ჯანსაღი ცხოვრების წესის მიმდევრებად უნდა გამოიყურებოდნენ.

ჩაცმის სტილი მნიშვნელოვნად ახდენს გავლენას ადამიანის იმიჯზე, გვიქმნის მასზე შთაბეჭდილებას. ჩაცმის მანერაში, რასაკვირველია, არ იგულისხმება სამოსის ხარისხი, მისი მფლობელის გემოვნება. აქ საუბარია სტილზე. ქალები, უპირატესად, მიმზიდველად გამოიყურებიან ჰიგიენის,

კოსმეტიკური საშუალებების რეკლამებში.

კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს, რომ სარეკლამო პროდუქციის საანალიზოდ, უცილობლად უნდა იყოს გათვალისწინებული რეკლამის მიზანი, სამიზნე აუდიტორია და კონტექსტი. მხოლოდ ამ ფაქტორების გათვალისწინებითაა შესაძლებელი, რეკლამაში რაიმე სახის სტერეოტიპის არსებობის დასაბუთება. რეკლამები გარკვეულ ფრეიმებს შეიცავს. იქმნება ჩარჩო, რომელიც მაყურებელზე ზემოქმედებს.

რეკლამებში იკვეთება სტერეოტიპი, რომ ქალები ნაწები, მეგობრულები, მიმზიდველები, მზრუნველი დედები არიან. მათ საოჯახო გარემოში, პირად სივრცეში გვიჩვენებენ. მამაკაცები კი რაციონალურები, ხალისიანები, საქმიანები ჩანან სამუშაო, საჯარო სივრცეში. აღსანიშნავია ისიც, რომ განხილულ რეკლამებში ქალების რიცხვი კაცებისას სჭარბობს.

საბოლოოდ, უნდა ითქვას, რომ მიღებული შედეგებით, კვლევის ჰიპოთეზები გამართლდა. გენდერული სტერეოტიპებით რეკლამებში იქმნება გარკვეული ჩარჩო, რომელიც სარეკლამო რგოლის შინაარსში, კადრებსა თუ ტექსტშია წარმოდგენილი.

5. დასკვნა

ქართულ ტელეარხების - „რუსთავი 2“-ისა და „იმედის“ ეთერით, 2014 წლის მარტის თვეში გასული რეკლამების კვლევის შედეგად გამოიკვეთა გარკვეული სტერეოტიპები. კერძოდ: შესწავლილ ნიმუშებში ქალი ემოციური, ნაზი, მზრუნველი დედაა, მისი საქმიანობა დიასახლისობით შემოიფარგლება. ამავე დროს, განსხვავებულ სიტუაციებში მიმზიდველი, თამამი იმიჯით წარმოჩნდება. ქალი უმეტესად პირად, ოჯახურ გარემოში ჩანს. ის ჰიგიენის, პარფიუმერული საშუალებების რეკლამებში ლამაზი, სექსუალური სხეულით იწონებს თავს. თვისებების მხრივ, ქალები ნაკლებად არიან მეტოქეები, ცივები, რაციონალურები, უხეშები. მათი ჩაცმის სტილი, ძირითადად, ასე შეიძლება დახასიათდეს: თავისუფალი, მოხდენილი, თამამი, საოჯახო. მათი ადგილსამყოფელი, უმეტესად, სახლის პირობებით, პირადი სივრცით შემოიფარგლება, იშვიათად ჩანან სამსახურსა და საქმიან გარემოში.

არც ერთ რეკლამაში მამაკაცი ნაზი არაა. იგი ფსიქოლოგიურად ძლიერი, ნაკლებად ემოციური და რაციონალურია. თუმცა, უნდა შეინიშნოს, რომ ჩამოთვლილი თვისებებიდან, ემოციურობა არც თუ დაბალ მაჩვენებელს შეადგენს. მამაკაცები მეგობრულები, თბილები ჩანან, უხეშები, ცივები, მეტოქეები კი - უფრო იშვიათად; მართალია, შვილების გარემოცვაში ხშირად არ ჩნდებიან, მაგრამ მათთან ურთიერთობისას, უმეტესად, მზრუნველები არიან. მეტწილად, მამაკაცებს საქმიანებად წარმოსახავენ, ძირითადად, საჯარო სფეროში. მათი იმიჯი, უმთავრესად, საქმიანი სტილია.

რეკლამებში ყველაზე ხშირად გამოვლენილი გენდერული სტერეოტიპების მიხედვით, ქალები წარმოჩნდებიან დიასახლისებად, ისინი ემოციურები, თბილები, ნაზები, მეგობრულები არიან, აცვიათ მოხდენილად, საოჯახო ან თავისუფალი სტილში. მამაკაცები რაციონალურები, ფსიქოლოგიურად ძლიერები, საქმიანები ჩანან და, უმეტესად, საჯარო სფეროში არიან წარმოდგენილნი.

სარეკლამო რგოლებში გენდერული სტერეოტიპები მეტწილად ვიზუალური ეფექტებითაა

წარმოდგენილი. თუმცა, მოიპოვება ნიმუშები, რომლებშიც მათ ახლავს ხმა, ტექსტი, რაც კიდევ უფრო ცხადად გამოკვეთს და ადვილად აღსაქმელს ხდის სტერეოტიპებს. მაგრამ, ამგვარი რეკლამები შედარებით მცირერიცხოვანია. კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, რაოდენობის განსაზღვრასთან ერთად, შინაარსობრივი მხარეც ძალზე მნიშვნელოვანია. შესაძლოა, გარკვეული სტერეოტიპი იშვიათად იკვეთებოდეს რეკლამაში, მაგრამ იმდენად შთამბეჭდავი და მკაფიო იყოს, რომ შედეგზე იქონიოს გავლენა. სატელევიზიო რეკლამებში, გენდერული სტერეოტიპების შესაბამისად, ქალები წარმოჩენილნი არიან, როგორც დიასახლისები, საოჯახო ან პირად გარემოში, მამაკაცები კი - დასაქმებულები, ძლიერები სამუშაო ან საჯარო სფეროში. სატელევიზიო რეკლამებში ქალები ხასიათდებიან სინაზით, ემოციურობით, ბავშვებისადმი მზრუნველობით; თამამი, მოხდენილი ან საოჯახო ჩაცმულობით, მამაკაცები კი - რაციონალურობით, სიძლიერითა და საქმიანი სტილით. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ მამაკაცები, მიუხედავად იმისა, რომ იშვიათად ჩნდებიან საბავშვო რეკლამებში, ბავშვებთან ურთიერთობისას მზრუნველობას ავლენენ, რაციონალურობის მიუხედავად, არც თუ იშვიათად, ემოციურებიც არიან. ქალების სისუსტეზე მკვეთრი აქცენტები არ კეთდება - თითქმის თანაბრად არიან სუსტებიცა და ძლიერებიც, რაც საზოგადოებაში გავრცელებულ სტერეოტიპს, რომ ქალები სუსტი სქესის წარმომადგენლები არიან, გარკვეულწილად, აბათილებს.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ საკვლევ რეკლამებში, რიცხოვნობით, ქალები მამაკაცებზე მეტნი არიან. ტელევიზიების ეთერში ყველაზე ხშირად ჰიგინის, საკვებისა და სარეცხის საშუალებების რეკლამები გადის. რეკლამის კატეგორიების მიხედვით, გენდერული სტერეოტიპი იკვეთება ქალებისა და მამაკაცების წარმოჩენის მხრივ - გარკვეული პროდუქციის რეკლამაში რომელიმე სქესის წარმომადგენელს საგრძნობი უპირატესობა ენიჭება. ალკოჰოლური სასმელების რეკლამებში მეტადრე კაცები დომინირებენ, კოსმეტიკის რეკლამებში კი, არც ერთი ჩანს. საბავშვო პროდუქციის რეკლამებში ქალები სჭარბობენ მამაკაცებს, ასევე, მათი უმრავლესობაა ნაჩვენები სარეცხის საშუალებების რეკლამირებისას.

კვლევის შედეგებიდან ირკვევა, რომ სატელევიზიო რეკლამებში იკვეთება გენდერული სტერეოტიპები, რომლებიც უმეტესად ვიზუალური ეფექტებითაა გამოსახული. თუმცა, ზოგჯერ კადრებს ემატება გახმოვანებაც, რაც კიდევ უფრო მკაფიოდ წარმოაჩენს სტერეოტიპების არსებობას. ამ შემთხვევაშიც, საზღვარგარეთ ჩატარებული კვლევების მსგავსი შედეგები იქნა მიღებული. თუმცა, გარკვეული სხვაობა შეინიშნება. მიუხედავად ხანგრძლივი დროითი დისტანციისა, თანამედროვე ქართული ტელევიზიების სარეკლამო რგოლებში, მე-20 საუკუნის 70-იანი წლების სატელევიზიო რეკლამებში არსებული გენდერული სტერეოტიპების მსგავსი ტენდენციები გამოიკვეთა. აღნიშნულ პერიოდშიც, ქალები უფრო ხშირად ჰიგინის, კოსმეტიკისა და საოჯახო პროდუქციის რეკლამებში ჩანან (Dominick and Rauch, 1972, Busby, 1975).

იმდროინდელ სატელევიზიო რეკლამებში ქალები მორჩილებად იყვნენ წარმოჩენილნი, მათი საქმიანობა დიასახლისობით შემოიფარგლებოდა, მამაკაცები კი - დამოუკიდებლად, პროფესიაში წარმატებულად (Busby, 1975). არტურისა და რესკოს დასკვნით (1975), მოცემულ პერიოდში მამაკაცები უფრო ხშირად ჩნდებოდნენ ამერიკის შეერთებული შტატების სატელევიზიო რეკლამებში, ვიდრე ქალები.

წინამდებარე კვლევამ კი, ქართულ სატელევიზიო რეკლამებში განსხვავებული შედეგი მოგვცა - მათში ქალების ჩვენების რიცხვი ბევრად აღემატება მამაკაცებისას. დროის მსვლელობასთან ერთად, საზოგადოებაში გარკვეული ღირებულებები გადაფასდა, თუმცა, გენდერული როლებისადმი, ფუნქციებისადმი თვალთახედვის ძირეული ცვლილება არ მომხდარა, რაც, შესაბამისად, სატელევიზიო რეკლამებშიც აისახა. განხილული რეკლამებიდან ნათლად ჩანს, რომ სოციალური სქესისადმი დამოკიდებულება მოქცეულია გარკვეულ ჩარჩოში, რომელიც სტერეოტიპების სახით ვლინდება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

გაერო, ეისიტი (2013) კვლევითი ანგარიში, საზოგადოებრივი დამოკიდებულებების კვლევა გენდერულ თანასწორობაზე პოლიტიკასა და ბიზნესში, ვებგვერდიდან

http://www.ge.undp.org/content/dam/georgia/docs/publications/GE_UNDP_Gender_Re-search_GEO.pdf ბოლო ნახვა, 2015, აპრილი.

გენდერული სტერეოტიპები კვლავაც ძლიერია საქართველოში, 2013. ვებგვერდიდან (<http://www.ge.undp.org/content/georgia/ka/home/presscenter/pressreleases/2013/11/25/ender-clich-s-still-strong-in-georgia-undp-research-says>) ბოლო ნახვა, 2015, აპრილი

ზურაბიშვილი თ. (2006). თვისებრივი მეთოდები სოციალურ კვლევაში: სალექციო კურსი სოც. მეცნ. მაგისტრატურისთვის/სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი

კიკნაძე, დონაძე, (2006) გენდერი – სოციალური და პოლიტიკური სწავლებანი, სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი,

მენტეშაშვილი(2013) გენდერული სტერეოტიპების ლინგვისტური რეპრეზენტაცია რეკლამის ენაში (ინგლისური და რუსული ენების მასალაზე)

მერკვილაძე ი. (2003) გენდერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი / ა; [რედ.: ნაირა პოპიაშვილი; თარგმანი ჰამლეტ ზუკაკიშვილისა] - თბ. : კავკას. სახლი, - 112გვ

მეფარიშვილი, (2013) "ქმარ-შვილს გადაყოლილი" უცვლელი გენდერულის ტერეოტიპები ქალებზე, netgazeti.ge , ვებგვერდიდან <http://www.netgazeti.ge/GE/105/Life/15721/>, ბოლო ნახვა, 2015, მარტი

მსხილაძე ქ. (2012) გენდერული სტერეოტიპები ქართულ მედიაში www.mdfgeorgia.ge ვებგვერდიდან <http://gendermediator.org.ge/uploads/news/GENDERMEDIATORI.pdf> ბოლო ნახვა, 2015, მარტი

ფსიქოლოგიის კვლევის მეთოდები www.qwelly.com ვებგვერდიდან <http://api.ning.com/files/cZ-SnQ88P2qCHzHZaE9mdQKs9aRfKBSeKUx6WPtRkgkfekdbscvbTokDg-wiHh1LAWL6aAnNPN59L6Nb41dniGBBroCT1YyFE/PsychologyResearchMethods.pdf> ბოლო ნახვა,

2015, მარტი

ქაფიანიძე თ. (2012) ქალთა საკითხების გაშუქება საზოგადოებრივი მაუწყებლისა და რუსთავი 2-ის საზოგადოებრივ, გასართობ-შემეცნებით პროგრამებში, ვებგვერდიდან <http://gendermediator.org.ge/uploads/news/GENDERMEDIATORI.pdf> ბოლო ნახვა, 2015, აპრილი

ყიფშიძე, თ. (2012). "ქალთა სახეები" სარეკლამო რგოლებში, "ლიბერალი", ვებგვერდიდან <http://liberali.ge/ge/liberali/articles/111649/> ბოლო ნახვა, 2015, მარტი

ხაჭაპურიძე ე. (2012) სექსისტური რეკლამა - ამჯერად 'ელიტელექტრონიქსისგან', netgazeti.ge ვებგვერდიდან <http://GE/105/Life/15721/>

ხოშიაშვილი ლ. ჯაფარიშვილი ნ. ნიკურაძე,მ. (2002) გენდერული პოლიტიკა და მასმედია, თბილისი,

Geonews.ge (2014) სატელევიზიო რეიტინგებში „იმედი“ და „რუსთავი 2“ ლიდერობს, ვებგვერდიდან http://geonews.ge/category/10/society/news/200664/satelevizia-reitingebi_imedi_liderobs.html

ბოლო ნახვა, 2015, თებერვალი

Bretl D. J., Cantor J., (May 1988) The portrayal of men and women in U.S. television commercials: A recent content analysis and trends over 15 years, Sex Roles A Journal of Research, Volume 18, Issue 9-10, pp 595-609

Browne B.A. (1998). Gender Stereotypes in Advertising on Children's Television in the 1990s: A Cross-National Analysis

Busby, L. J. Sex role research on the mass media. Journal of Communication, 1975, 25, 107–131

Courtney, A. & Whipple, T. (1983). Sex in advertising: An annotated bibliography. Cambridge, MA: Marketing Science Institute..

Courtney, A., & Lockeretz, S. (1971). A woman's place: An analysis of the roles portrayed by women in magazine advertisements. Journal of Marketing, 8 92–95

Defleur M.L, Theories of Mass Communication, 2nd ed. (New York: David McKay Company, 1970, pp.129-139

Dominick, J. R., & Rauch, G. E. (1972) The image of women in network TV commercials. Journal of Broadcasting, 16(3), 259–265

Furnham A. & Voli V. (1989) Gender stereotypes in Italian television advertisements, Journal of Broadcasting & Electronic Media, p. 175-185

Goffman E. (1974) Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience

Kervenoael, Ronan and Aykaç, D. Selcen Ö. (2007) 'it's in her eyes': A 'barometer' for EU accession through female perceptions of role portrayals in advertising: a Cross-cultural study of Ukraine and Turkey. Reykjavik Iceland

Krippendorff, K. (1980). Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. Newbury Park, CA: Sage

Lippmann D., (2002) The Portrayal of Men and Women in TV Ads

<http://www.aber.ac.uk/media/Students/del0001.html> ბოლო ნახვა, 2014, აპრილი

Lippmann W, Public Opinion (New York: Harcourt, Brace, 1920) p.354

Lynn T. Lovdal, (1989, December) Sex role messages in television commercials: An update, Sex Roles A Journal of Research, Volume 21, Issue 11-12, pp 715-724

Martinez-Vicente J. M & Valls-Fernandez F. (2007) Gender Stereotypes in Spanish Television Commercials, Sex Roles, 05/ 2007, Volume 56, Issue 9-10, pp 691-699

McCombs M. and Shaw D., The Agenda-Setting Function of the Mass Media, Public Opinion Quarterly, 36:176-187

Nassif A, Gunter B. (June 2008), Gender Representation in Television Advertisements in Britain and Saudi Arabia, Sex Roles A Journal of Research, Volume 58, Issue 11-12, pp 752-760

O'Donnell, W. J., & O'Donnell, K. J. Update: Sex-role messages in TV commercials. *Journal of Communications*, 1978, 28, 156–158.

Prieler M. Centeno D. (September 2013), Gender Representation in Philippine Television Advertisements, *Sex Roles A Journal of research* Volume 69, Issue 5-6, pp 276-288

Ramaprasad J, Wu L.&Gao D. (2009).A conceptual framework for understanding the content of advertising: Its application to the specific case of Chinese television commercials, *Asian Journal of Communication*, 88-109

Shrikhande V, (2003) STEREOTYPING OF WOMEN IN TELEVISION ADVERTISEMENTS, http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-0516103-141609/unrestricted/Shrikhande_thesis.pdf ბოლო ნახვა, 2014, მარტი

Signorielli,McLeod,Healy,(1993), Gender stereotypes in MTV commercials: The beat goes on, *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 91-101

Yuval-Davis N., (1997). *Gender and Nation* London: Sage Publications, pp. x, 157

Weaver, D. H. (2007) Thoughts on Agenda Setting, Framing, and Priming *Journal of Communication*, Volume 57, Issue 1, pages 142–147, 03/ 2007

Wennerholm Čáslavská T. (2009), Promoting gender equality in public and private media, *The European Conference on new ways*, 27-36 http://www.vlada.cz/assets/vydavatelstvi/vydane-publikace/gender_conference.pdf

უკრაინის კრიზისი ქართული სატელევიზიო მედიის ფოკუსში

დავით ქუტიძე*

დოქტორანტი, ჟურნალისტიკის და მასობრივი კომუნიკაციის მიმართულება, სოციალური და პოლიტიკური მეცნიერებათა ფაკულტეტი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რეზიუმე

კვლევის მიზანს ოთხი ძირითადი ქართული ტელემაუწყებლის მიერ უკრაინის კრიზისის გაშუქებაზე დაკვირვება წარმოადგენდა. ნაშრომში კრიზისის ორი განსხვავებული ფაზის (2013 წლის 25 ნოემბერი - 2014 წლის 22 თებერვალი: ევრომაიდანის საპროტესტო აქციები ხელისუფლების წინააღმდეგ. 2014 წლის 24 თებერვალი - 2014 წლის 1 მაისი: უკრაინის მთავრობის შეცვლა, პროცესებში რუსეთის ლია ჩარევა, ყირიმის ანექსია) გაშუქების შედარებით ანალიზს მოიცავს. კვლევა განსაზღვრავს ინტენსივობას იმ ფრაზებისა და კონტექსტებისა, რომლებიც კრიზისის პირველ და მეორე ეტაპებზე ქართული მედია რუსეთს, იანუკოვიჩის მთავრობასა და საქართველოს მოიხსენიებს. ნაშრომის თეორიულ ჩარჩოდ მასკომუნიკაციის ერთ-ერთი თეორია - ფრეიმინგია გამოყენებული. მონაცემები დამუშავებულია კვლევის რაოდენობრივი მეთოდის - კონტენტ-ანალიზის დახმარებით. მედიის კვლევამ დაადასტურა ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ უკრაინის კრიზისის პირველ ეტაპზე ქართულ სატელევიზიო მედიაში გასული მასალების მთავარ ჩარჩოებს (ფრეიმებს) ვიქტორ იანუკოვიჩის გადაწყვეტილება და ევრომაიდანის საპროტესტო აქციები წარმოადგენს. ასევე, დადასტურდა ვარაუდი, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე ქართულ ტელემაუწყებლებში იკვეთებოდა ვიქტორ იანუკოვიჩის, როგორც კრიზისის მთავარი გამომწვევის როლი. საქართველოსთან პარალელების სიმრავლე კრიზისის პირველ ეტაპზე გამოვლინდა. თუმცა, მსგავსი პარალელების რიცხვი კრიზისის მეორე ფაზაში კიდევ უფრო გაიზარდა. დადასტურდა ჰიპოთეზა იმის თაობაზე, რომ კრიზისის მეორე ეტაპზე, ჟურნალისტებისა და მათი რესპონდენტების მიერ რუსეთის მისამართით ნეგატიური ფრაზების გამოყენებამ მკვეთრად მოიმატა. ამავე ეტაპზე, კრიზისის მთავარ გამომწვევად ცალსახად რუსეთი და ვლადიმერ პუტინის პერსონა სახელდებოდა, რაც მის პირველ ფაზაში არ შეიმჩნეოდა.

საკვანძო სიტყვები: მასობრივი კომუნიკაცია, ქართული მედია, ფრეიმინგის თეორია, უკრაინის კრიზისი

Abstract

The main goal of the research was to observe the coverage of the crisis in Ukraine by four major Georgian TV broadcasters. Research includes comparative analysis of coverage of two different stages of the crisis (November 25, 2013 - February 22, 2014: Euromaidan protest rallies against the government. February 24, 2014 - May 1, 2014: Change of government of Ukraine, Russia's open interference in processes, annexation of the Crimean Peninsula). The research aimed to determine reference tone, phrases and frequency with respect to Russian Federation, Viktor Yanukovich and Georgia by four Georgian TV channels, at the first and second stages of the Ukraine crisis. The research is based on framing theory and uses a quantitative method of data processing - content-analysis. The research has proven the hypothesis that at the first stage of crisis, Viktor Yanukovich's decision and Euromaidan protest rallies were the main frames of the materials broadcasted on Georgian TV media. The research also confirmed the assumption that at the first stage of crisis, coverage by Georgian broadcasters reported that Viktor Yanukovich was a major initiator of the crisis. Multiple parallels with Georgia were revealed during the first phase of the Ukraine crisis. At the second stage of the crisis, more parallels emerged. The hypothesis that during the second phase of the crisis after Russia's open intervention, the use of negative expressions against Russia by media sources, as well as journalists, increased dramatically was also confirmed. At the second stage of the crisis, Russian Federation and Vladimir Putin were unanimously named as the main causes of the aforementioned events that had remained unnoticed at the first stage of the crisis.

Keywords: Mass communication, Georgian media, framing theory, Ukraine crisis

* ელ. ფოსტა: davit.kutidze621@sps.tsu.edu.ge

1. შესავალი

2013-2014 წლების მიჯნაზე უკრაინაში დაწყებულმა მოვლენებმა მსოფლიოს ყურადღება მიიპყრო. 2013 წლის ნოემბერში უკრაინას ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება უნდა გაეფორმებინა, რაც ამ ქვეყნის ევროპასთან დაახლოებასა და როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავებას შეუწყობდა ხელს. თუმცა, მაშინ ეს შეთანხმება არ შედგა. ამის მიზეზი უკრაინის ყოფილი პრეზიდენტის, ვიქტორ იანუკოვიჩისა და მისი მთავრობის გადაწყვეტილება გახდა. აღნიშნული გადაწყვეტილების მთავარ მოტივად რუსეთის მუქარა დასახელდა, რომელიც სავაჭრო სანქციებსა და ბუნებრივი აირის ფასის მკვეთრ ზრდას გულისხმობდა. გარდა ამ ობიექტური მიზეზებისა, სხვადასხვა მოსაზრების მიხედვით, იანუკოვიჩს პერსონალური მიზეზიც ჰქონდა. ასოცირების ხელშეკრულებაზე ხელმოწერის შემთხვევაში, მას ევროკავშირის ის მოთხოვნაც უნდა შეესრულებინა, რომელიც მისი პოლიტიკური ოპონენტის, ყოფილი პრემიერ-მინისტრის, იულია ტიმოშენკოს პატიმრობიდან გათავისუფლებას ეხებოდა. ტიმოშენკოს ბრალად რუსეთთან ბუნებრივი აირის იმპორტის შესახებ შეთანხმებისას ძალაუფლების ბოროტად გამოყენება ედებოდა. თუმცა, არსებობდა ეჭვები, რომ ეს ბრალდება პოლიტიკურად მოტივირებული იყო. ამ მიზეზებიდან გამომდინარე, იანუკოვიჩმა ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების გაფორმება გაურკვეველი ვადით გადადო.

ზემოხსენებულმა გადაწყვეტილებამ უკრაინის დედაქალაქში, ასევე სხვა ქალაქებში მასობრივი პროტესტი გამოიწვია. მომიტინგეები ევროპასთან დაახლოების მოთხოვნით გამოვიდნენ. მოგვიანებით, ეს პროტესტი მთავრობის წინააღმდეგ მიმართულ აქციებში გადაიზარდა. გამოვლენილი ძალადობის გამო, ოპოზიცია მთავრობის გადადგომას მოითხოვდა. რამდენიმე თვიანი პროტესტის შემდეგ, ვიქტორ იანუკოვიჩის მთავრობა გადააყენეს, ხელისუფლებაში კი პროდასავლური ოპოზიციური ძალები მოვიდნენ. 2014 წლის 22 თებერვალს იულია ტიმოშენკო პატიმრობიდან გათავისუფლდა. რამდენიმე დღის დაყოვნებით, უკრაინის რაღამ პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებლად ალექსანდრე ტურჩინოვი, ხოლო პრემიერ-მინისტრად - არსენი იაცენიუკი გამოაცხადა.

ამ მოვლენების შემდეგ დაიწყო კრიზისის მეორე ეტაპი და რუსეთის ფედერაცია უკრაინის ახალი ხელისუფლების წინააღმდეგ გააქტიურდა. გასული წლის მარტში რუსეთი ღიადა ჩაერია უკრაინის მოვლენებში, რაც მის მიერ უკრაინის ტერიტორიის - ყირიმის მიერთებაში (16 მარტის ყირიმის რეფერენდუმის შედეგების საფუძველზე, რომელსაც საერთაშორისო საზოგადოება არ აღიარებს) გამოიხატა. აღნიშნული ფაქტი საერთაშორისო საზოგადოების მიერ „ანექსიად“ შეფასდა. მომდევნო თვეებში ვითარება უკრაინის სხვა რეგიონებშიც დაიძაბა. მიმდინარეობდა შეიარაღებული კონფლიქტი უკრაინის ჭარსა და პრორუს მებრძოლებს შორის. ინსპირატორად კონფლიქტისა, რომელიც ამჟამად გრძელდება (2015 წ. აპრილი), სწორედ რუსეთი სახელდება (მომზადებულია BBC – Ukraine crisis timeline-სა და www.edition.cnn.com-ის მასალების გამოყენებით).

ზემოთ აღწერილი პროცესები მრავალი დარგის სპეციალისტის კვლევის საგანი უნდა გახდეს. ამ

კუთხით, ალბათ, არც მედიის მკვლევარების ინტერესი იქნება გამონაკლისი, რადგან მსგავსი მოვლენების დროს კონფლიქტის მონაწილე მხარეები, სხვადასხვა რესურსის გამოყენებასთან ერთად, მედიაში სასურველი კუთხით წარმოჩენასა და ე.წ. „მედია ომის“ თავიანთ სასარგებლოდ წარმართვას ცდილობენ. ამ ფაქტორის გამო, მედიის მიერ უკრაინის კრიზისის გაშუქების შესწავლა საინტერესო აღმოჩენებს გვპირდება.

ჩვენს შემთხვევაში, ძირითადი ინტერესის საგანს უკრაინაში მიმდინარე პროცესების მიმართ ქართული მედიის მიდგომა წარმოადგენდა. მით უმეტეს, იმ ფონზე, როცა ზემოთ აღწერილი პროცესები უშუალოდ ჩვენს რეგიონში მიმდინარეობდა (და ამჟამადც მიმდინარეობს). საქართველოსთვის ასევე მნიშვნელოვანი იყო, თუ როგორ შეხვდებოდა რუსეთის ფედერაცია საქართველოსა და ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმებას, რომელიც 2014 წლის ზაფხულში გაფორმდა.

შესაბამისად, საინტერესო უნდა ყოფილიყო იმის დადგენა, თუ როგორ აშუქებდა ქართული მედია ჩვენი ქვეყნისთვის ესოდენ მნიშვნელოვან საკითხს - უკრაინის კრიზისს, რამდენად განსხვავებულად აღწერდა იგი სიტუაციას რუსეთის ღიად ჩარევამდე და ჩარევის შემდეგ; ასევე, რომელ მხარეს წარმოაჩენდნენ ქართული მედიასშუალებები კრიზისის მთავარ გამომწვევად, მის პირველ და მეორე ეტაპებზე.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ნაშრომის მთავარ მიზანს ქართული მედიის მიერ უკრაინის კრიზისის ორი სხვადასხვა ფაზის გაშუქებისას აქცენტირებული საკითხების გამოვლენა და მათი შედარებითი ანალიზი წარმოადგენდა. ამ მიზნის მისაღწევად, საკვლევი პერიოდი ორ ეტაპად დაიყო: 2013 წლის 25 ნოემბერი - 2014 წლის 22 თებერვალი (ევრომაინდის საპროტექტო აქციები ვიქტორ იანუკოვიჩის ხელისუფლების წინააღმდეგ) და 2014 წლის 24 თებერვალი - 2014 წლის 1 მაისი (უკრაინის მთავრობის შეცვლა, რუსეთის მიერ ყირიმის ნახევარკუნძულის ანექსია, დესტაბილიზაცია აღმოსავლეთ უკრაინაში). აღნიშნულ პერიოდებში, მედიაზე დაკვირვებით, გამოვლინდა, თუ რა კონტექსტებით ხდებოდა ორ განსხვავებულ სიტუაციაში რუსეთის როლის წარმოჩენა.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, მნიშვნელოვანი იყო იმის გარკვევაც, ავლებდა თუ არა მედია პარალელურად საქართველოსა და უკრაინას შორის, რადგან, როგორც უკვე ვთქვით, რეგიონულ და აღმოსავლეთ პარტნიორობის კონტექსტში, უკრაინის მოვლენებს ჩვენი ქვეყნისთვის უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ასევე საინტერესოა, რამდენად ხშირად იყო ნახსენები მედიაში რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომი, რუსეთ-უკრაინის კონფლიქტის გაშუქებისას.

კვლევის თეორიულ ჩარჩოდ მასკომუნიკაციის თეორია - ფრეიმინგი განისაზღვრა, რომლის მიხედვითაც, მედიას აქვს შესაძლებლობა, მისთვის სასურველი კუთხით, ინტერპრეტაციით ასახოს მოვლენები და მიუთითოს მაყურებელს, როგორ აღიქვას ესა თუ ის საკითხი. ჩვენს შემთხვევაშიც, იმის გათვალისწინებით, რომ კვლევის მთავარ მიზანს ქართული მედიის მიერ კრიზისის გაშუქებისას გამოკვეთილი მთავარი აქცენტებისა და ინტერპრეტაციების იდენტიფიცირება წარმოადგენდა, სწორედ ფრეიმინგის თეორია იქნა გამოყენებული.

მომდევნო თავში შევეცდებით ფრეიმინგის თეორიის დეტალურად განხილვას, მისი ძირითადი ასპექტებისა და იმ საკამათო საკითხების წარმოჩენას, რომელთა შესახებაც მასკომუნიკაციის მკვლევარები აქტიურად მსჯელობენ. ფრეიმინგის შესახებ ლიტერატურის მიმოხილვით ნაწილში მოცემულია თეორიის

ძირითადი არსი, დადასტურებულია პრაქტიკული მაგალითებით, აღწერილია მისი გავლენა საზოგადოების ცნობიერებაზე და ამ გავლენის ლიმიტები.

2. ლიტერატურა

ფრეიმინგს მკვლევრები სხვადასხვა კუთხით სწავლობენ, შესაბამისად, მისი განმარტებაც მრავალგვარია. თუმცა, შინაარსით ეს განმარტებები ერთმანეთთან მაინც ახლოს დგას. დრიუკმენი (2001) ფრეიმინგის სხვადასხვა ავტორისეულ განმარტებას გვთავაზობდა: „ფრეიმი წარმოადგენს ცენტრალურად ორგანიზებულ იდეას ან ისტორიას, რომელიც საზოგადოების ყურადღებას მიმართავს ერთი ვიწრო საკითხისადმი, ფრეიმი აუდიტორიას ამბის მთავარ საკითხზე ფოკუსირებას სთავაზობს“ (გემსონი და მოდილიანი, 1987, გვ.: 143). „ფრეიმინგი წარმოაჩენს, თუ როგორ, რა კონკრეტული იდეით არის დაწერილი და მიწოდებული ესა თუ ის ამბავი. ის შეიცავს საორიენტაციო ჰედლაინებს, სპეციფიკურ, საჭირო სიტყვებს და ა.შ.“ (კაპელა და ჯემისონი, 1997, გვ.: 39). ფრეიმინგის შინაარსის აღწერისას სხვადასხვა დეფინიციას იშველიებდა ვივერიც (2007): „ეს არის ცენტრალურად ორგანიზებული იდეა ახალი ამბის შინაარსში, რომელიც წინ წამოწევს ცალკეულ საკითხებს და ხაზს უსვამს მათ მნიშვნელობას“ (სილბერმანი, ბლისი და განემი 1991, გვ.: 3). „ფრეიმინგი ნიშნავს რეალობის ცალკეული ასპექტების წინ წამოწევას, რაც, თავის მხრივ, რიგი პრობლემების გამოკვეთას, დეფინიციას, მიზეზ-შედეგობრივ ინტერპრეტაციას, შეფასებასა და რეკომენდაციას გულისხმობს“ (ენტმანი 1993, გვ.: 52). შაუფელე და ტეუკსბერი (2007) ფრეიმინგის აღწერისას რესპუბლიკელი საზოგადოებრივი აზრის მკვლევრის, ფრენკ ლუნტცის მარტივ განსაზღვრებას იშველიებდნენ, რომელიც მან 1997 წელს თავის მემუარებში - „21-ე საუკუნის ენა“, გამოიყენა. ფრაზა ასე ჟღერს: „მთავარი არაა, რას იტყვი, არამედ - როგორ იტყვი“. ზემოხსენებული ავტორები ამ ფრაზის მოხმობით გვიჩვენებდნენ, რომ ინფორმაციის გადაცემისას უმნიშვნელოვანესია მისი ფორმა. ნისბეტი და მუნი (2007) ფრეიმინგის აღწერისას აღნიშნავდნენ, რომ ფრეიმები ფოკუსირებულია ცენტრალური იდეის ორგანიზებაზე. მათი გამოყენებით, ჟურნალისტი კომპლექსური საკითხიდან ცალკეულ ასპექტებს გამოყოფს და მათ სხვებზე უფრო დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს. ასეთი მიდგომა საზოგადოებას საკითხის მთავარი არსის სწრაფად დადგენის საშუალებას აძლევს. ფრეიმის საშუალებით წყარო მიმღებს გადასცემს ინფორმაციას იმის შესახებაც, თუ ვის ეკისრება პასუხისმგებლობა კონკრეტულ საკითხზე და რა უნდა გაკეთდეს ამ საკითხთან მიმართებით. ფრეიმინგის არსის აღწერისას, საინტერესო მოსაზრებას ავითარებდა ვან გორპი (2007). მისი თქმით, ჟურნალისტები ფრეიმებს ზოგადი, პრაქტიკაში დანერგილი ტენდენციის მიხედვით ქმნიან, ირჩევენ ყველაზე აქტუალურ საკითხს და ასეთი სახით აწვდიან აუდიტორიას ახალ ამბავს. თავის მხრივ, აუდიტორიაც, რომელიც ამ ინფორმაციას იღებს, იღებს ჟურნალისტის მიერ შერჩეულ ფრეიმსაც, შესაბამისად, მოვლენას ჟურნალისტის მსგავსად აღიქვამს. ჰალაჰანი (1999) თავის ნაშრომში - Implications for Public Relations, ფრეიმინგზეც ამახვილებდა ყურადღებას და ლიპმანის (1922) ცნობილ ფრაზას: “the pictures inside our heads,” rather than “objective reality” იშველიებდა, რომელიც მიგვანიშნებს, რომ ხშირად მედიის მიერ წინ წამოწეული ერთი ფრეიმი სრულ რეალობას ვერ ასახავს.

ფრეიმინგის არსის აღწერისას, მასკომუნიკაციის მკვლევრები სხვადასხვა პრაქტიკულ მაგალითს მოიხმობენ, რაც მკითხველს აღნიშნული თეორიის უკეთ გააზრებაში ეხმარება. ამ მაგალითებიდან გამომდინარე, იმის თქმაც დასაშვებია, რომ ფრეიმინგის გამოყენებით აუდიტორიაზე სასურველი ეფექტის მოხდენა საკვებით შესაძლებელია. ეფექტების შესახებ მასკომუნიკაციის მკვლევრებს სხვადასხვა არგუმენტი გააჩნიათ. დრიუკმენი (2001) გზავნილის მიწოდების მნიშვნელობის, ე.წ. „ვორდინგ ეფექტის“ (დრიუკმენი, 2001, გვ. 229) საჩვენებლად, 1970-იანი წლების კვლევით დადასტურებულ რეალობას იყენებდა. მისი თქმით, ამ პერიოდში გამოკითხული ამერიკელების 48% კომუნისტს სიტყვით გამოსვლის „ნებას არ დართავდა.“ მაგრამ, თუ აღნიშნულ ფრაზას („ნებას არ დართავდა“) სხვა სიტყვით, მაგალითად, „აკრძალვით“ შევცვლიდით და კითხვასაც შესაბამის ფორმულირებას მივცემდით, კომუნისტებისთვის სიტყვის უფლების „აკრძალვის“ მომხრეთა რიცხვი 22%-მდე იკლებდა. ეს მაგალითი ნათლად აჩვენებს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს გადაცემული გზავნილის ფორმას. ასევე, დრიუკმენი (2003) წერდა, რომ მაგალითად, საზოგადოებისთვის სასიამოვნოდ ჟღერს 95%-იანი დასაქმება, მაგრამ ნაკლებ საამური, როცა ის 5%-იანი უმუშევრობის შესახებ ისმენს. ფრეიმინგის ეფექტების შესახებ საუბრისას, ფისსა და ჰირშს (2005) გემსონისა და მოდილიანის (1989) მოსაზრება მოჰყავდათ, რომლის მიხედვითაც - „ფრეიმი ცენტრალურად ორგანიზებული იდეაა, მოვლენების მოლოდინის შესაქმნელად“. ვან გორპი (2007) ფრეიმინგზე საუბრისას ნელსონისა და სხვ. კვლევის მოშველიებით წერდა, რომ ფრეიმის ეფექტი შესაძლოა მაღალი იყოს, რაც „კუ კლუქს კლანის“ მაგალითზეც მტკიცდება, რომლის მიხედვითაც, ამ მოძრაობის ორ კონტექსტში განხილვა ხდებოდა. ერთი მხრივ, სიტყვის თავისუფლების, მეორე მხრივ კი, საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის კუთხით. კვლევამ აჩვენა, რომ ერთი მოვლენის მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულება, მიწოდებული ფრეიმების მიხედვით, შთამბეჭდავად იცვლებოდა.

თავის ნაშრომში (Framing Bias: Media in the Distribution of Power) ენტმანი (2005) წერდა: „თუ მედიას შეუძლია, აჩვენოს საზოგადოებას, „რის შესახებ იფიქროს“, დიდი ალბათობით, მას ისიც შეუძლია, საგრძნობი გავლენა მოახდინოს იმაზე, თუ „როგორ იფიქროს“ აუდიტორიამ.

ზემოთ მოტანილი მოსაზრებები ნათლად მიუთითებს ფრეიმინგზე, როგორც ზეგავლენის საშუალებაზე. ფრეიმების გამოსახვა შესაძლებელია როგორც ფრაზებში, ასევე ვიზუალურ გამოსახულებებში, კონტექსტებში, ცალკეულ სიტუაციებში და ა.შ. მართალია, ფრეიმინგს გავლენა აქვს საზოგადოების ცნობიერებაზე, თუმცა ისე არ უნდა გავიგოთ, თითქოს ეს ეფექტი უნივერსალური და ყოვლისშემძლეა. ამ ფაქტორს ჩვენ მიერ მიმოხილული მოსაზრებების ავტორებიც აღნიშნავენ. მათი თქმით, ფრეიმის ეფექტიანობა დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე და ყოველთვის წარმატებული არ არის.

მასკომუნიკაციის პროცესში აუდიტორიის როლზე საუბრისას, შაუფელე და ტეუესბერი (2007) წერდნენ, რომ მასმედიას შეუძლია პოტენციურად იქონიოს გავლენა აუდიტორიის განწყობებზე, მაგრამ ეს ეფექტები დიდწილად დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ მიიღებს და დაამუშავებს აუდიტორია მიწოდებულ ინფორმაციას. გარდა ამისა, დასახელებული ავტორები აღნიშნავენ, რომ ეფექტი შეიძლება დადგეს ნაკლებად ინფორმირებულ და განათლებულ ინდივიდთან მიმართებით, თუმცა შედარებით კარგად ინფორმირებული ადამიანები, სავარაუდოდ, არ დაკმაყოფილებიან მხოლოდ ერთი ფრეიმით, მოძებნიან

სხვა ინტერპრეტაციებსაც და მიღებულ ცნობას უფრო სისტემურად დაამუშავებენ. ასეთ დროს, თუ ფრეიმიც სუსტადაა შედგენილი, აუდიტორია არათუ გავლენის ქვეშაა, ოპონირებასაც კი უწევს მას. აღნიშნულ არგუმენტებს ნისბეტი და მუნიც (2007) იზიარებდნენ, როცა წერდნენ, რომ „მოქალაქეები ისე არ იყენებენ მედიას, როგორც ეს მეცნიერებს ჰგონიათ... ისინი ხშირად თავიანთ განწყობილებებსა და შეხედულებებს ენდობიან და ისეთ წყაროებსა და ვებ-გვერდებს ირჩევენ, რომელთა მიზნებიც მათ შეხედულებებს შეესაბამება“ (ნისბეტი და მუნიც, 2007, გვ. 56). მსგავს მოსაზრებას ავითარებდა დრიუკმენი (2001). იგი აღნიშნავდა, რომ ფრეიმი მხოლოდ მასკომუნიკაციის საკუთრება არ არის, იგი უფრო ინდივიდის დამოკიდებულებას აღწერს სიტუაციისადმი. ამ მკვლევრის თვალსაზრისითაც, ფრეიმის ეფექტი ყოველთვის ისე არ დგება, როგორც ეს ინფორმაციის გადამცემს ჰგონია.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილი ლიტერატურის მიმოხილვაში, სხვადასხვა ავტორის მოსაზრებების შეჯერების გზით, ფრეიმინგის თეორიის თვისებებსა და მედიის მიერ სხვადასხვა ფრეიმის გამოყენებაზე ვისაუბრეთ. თეორიული კონტექსტის გაცნობის შემდეგ, უპირანი იქნება, თუ პრაქტიკულ ნაწილზე გადავინაცვლებთ და აღნიშნული თეორიის პრაქტიკაში განხორციელების თავისებურებებს ქართულ მედიაზე დაკვირვების შედეგად გავანალიზებთ. კერძოდ, გამოვარკვევთ, თუ რა ფრეიმებს იყენებდა ქართული მედია უკრაინის კრიზისზე საუბრისას და როგორი ინტერპრეტაციით წარმოაჩენდა იქ მიმდინარე მოვლენებს.

3. მეთოდოლოგია

უკრაინაში განვითარებული პროცესებისა და ფრეიმინგის არსის წარმოჩენის შედეგად მიღებული ინფორმაციიდან გამომდინარე, კვლევისთვის შემდეგი ამოცანები განისაზღვრა:

- ქართული მედიის მიერ უკრაინის კრიზისის გაშუქებისას აქცენტირებული ძირითადი საკითხების იდენტიფიცირება;
- მედიასაშუალებების მიერ რუსეთის მოხსენიების ტონისა და სიხშირის განსაზღვრა უკრაინის მოვლენებში რუსეთის ღიად ჩარევამდე და ჩარევის შემდეგ, რაც გულისხმობს იმის დადგენას, თუ ვის წარმოაჩენდა მედია კრიზისის გამომწვევად მის პირველ და მეორე ეტაპებზე;
- უკრაინის მოვლენების აღწერისას, ავლებდა თუ არა პარალელებს მედია ქართულ სინამდვილესთან და 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომთან. პარალელიზმის შემთხვევაში, რა საკითხებს ეხებოდა მედია უკრაინის კრიზისის პირველი და მეორე ეტაპების გაშუქებისას.

კვლევაში დასახული ამოცანების შესაბამისად, შემდეგი საკვლევი კითხვები ჩამოყალიბდა:

RQ1: უკრაინის კრიზისის პირველი ეტაპის გაშუქებისას, რომელი საკითხები წარმოადგენდა ქართული სატელევიზიო მედიის ძირითად თემებს და ვის წარმოაჩენდა მედია კრიზისის მთავარ გამომწვევად?

RQ2: კრიზისის მეორე ეტაპის გაშუქებისას, რომელი საკითხები წარმოადგენდა მედიის ძირითად თემებს და ვის წარმოაჩენდნენ მედიასაშუალებები მის მთავარ გამომწვევად?

RQ3: რა კონტექსტში ხდებოდა მედიის მიერ რუსეთის მოხსენიება, ამ ქვეყნის პროცესებში ღიად

ჩარევამდე (ევრომაიდანის აქციების დროს) და მის შემდგომ ეტაპზე (იანუკოვიჩის მთავრობის შეცვლა და ყირიმის მოვლენები)?

RQ4: უკრაინის კრიზისის პირველ და მეორე ეტაპებზე ავლებდა თუ არა ქართული მედია პარალელურ ზეგავლენას ჰენრი ჯეჟენის შიგნით მიმდინარე პროცესებთან, 2008 წლის ომთან და რა სიხშირით?

კვლევის კითხვებიდან გამომდინარე, შემუშავდა შემდეგი ჰიპოთეზები:

H1: კრიზისის პირველ ეტაპზე, მედიაში გასული სიუჟეტების მთავარ ფრეიმს ევრომაიდანის საპროტესტო აქციები და ვიქტორ იანუკოვიჩის მთავრობის გადაწყვეტილება წარმოადგენდა. იკვეთებოდა იანუკოვიჩის, როგორც კრიზისის მთავარი გამომწვევის როლი.

H2: კრიზისის მეორე ეტაპზე, მოვლენებში რუსეთის ლიად ჩარევის შემდეგ, მედიის მთავარ ფოკუსს კონფლიქტში რუსეთის როლი წარმოადგენდა. პირველ ეტაპთან შედარებით, მედიაში გასულმა მასალებმა ამ ჯეჟენის მიმართ უფრო მწვავე და ნეგატიური ხასიათი შეიძინა. შესაბამისად, ახალ ამბებში კრიზისის მთავარ მიზეზად რუსეთი განიხილებოდა. უკანა პლანზე გადავიდა ვიქტორ იანუკოვიჩის ფაქტორი.

H3: მოვლენების განვითარებაში რუსეთის ლიად ჩარევის შემდეგ, მედიაში მოიმატა უკრაინასა და საქართველოს შორის პარალელების დაძვების შემთხვევებმა, უფრო ხშირად მოიხსენიებდნენ ასევე, რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომს.

ნაშრომში დასახული ამოცანების გადაჭრა ქართული ტელემაუწყებლების მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებზე დაკვირვების შედეგად გახდა შესაძლებელი. შეირჩა ოთხი მედიასშუალების (საზოგადოებრივი მაუწყებლის „პირველი არხი“, ტელეკომპანია „მაესტრო“, სამაუწყებლო კომპანია „რუსთავი 2“ და ტელეკომპანია „იმედი“) მთავარი საინფორმაციო გამოშვებები. აღნიშნული მედიასაშუალებების შერჩევა ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI) საზოგადოებრივი აზრის კვლევის 2013 წლის ანგარიშის (www.ndi.org - ბოლო ნახვა: 2015 წ. აპრილი) მიხედვით მოხდა, რომელშიც აღნიშნულია, რომ საქართველოს მოსახლეობის 90%-ისთვის ტელევიზია ინფორმაციის მთავარ წყაროდ რჩება. ანგარიშში ასევე ხაზგასმულია ზემოთ ჩამოთვლილი ოთხი ტელემაუწყებლის გავრცელების არეალი და პოპულარობა.

საკვლევ პერიოდში, ტელეკომპანიების მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებში სიუჟეტები ე.წ. სტრუქტურირებული „კვირის შერჩევის“ პრინციპით შევარჩიეთ: საკვლევი პერიოდის პირველ კვირაში ავირჩიეთ ამ კვირის ორშაბათს გასული სიუჟეტები. მეორე კვირაში დავაკვირდით მოცემული კვირის სამშაბათს, მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებში გასულ ახალ ამბებს, მესამე კვირაში - ოთხშაბათის ახალ ამბებს, მეოთხე კვირაში - ხუთშაბათის, მეხუთე კვირაში - პარასკევის, მეექვსე კვირაში - შაბათის, მეშვიდე კვირაში კი - კვირის ახალი ამბების გამოშვებებს. შვიდი კვირის შემდეგ ეს ციკლი გავიმეორეთ. კრიზისის თითოეულ ეტაპზე დაკვირვებისას, აღნიშნული მეთოდი ხუთჯერ გამოვიყენეთ.

მედიის მიერ გამოყენებული ფრეიმების შესწავლის მიზნით, რაოდენობრივი კვლევის მეთოდი - კონტენტ-ანალიზი შეირჩა. მისი საშუალებით გაანალიზდა ქართული მედიის მიერ კრიზისის პირველი და მეორე ეტაპების გაშუქებისას გამოყენებული გზავნილები. ამისთვის შეიქმნა კოდირების სახელმძღვანელო (იხ. დანართი 1, გვ. 34), რომლის მეშვეობითაც მედიის მიერ გამოყენებული, ჩვენთვის საინტერესო კონტენტებისა და ფრაზების რაოდენობრივი ანალიზი გახდა შესაძლებელი. მონაცემები დამუშავდა კომპიუ-

ტერული პროგრამა SPSS-ის საშუალებით.

4. კვლევის შედეგები და ანალიზი

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საკვლევ პერიოდში დაკვირვება ნაციონალური ოთხი ტელეარხის მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებზე განხორციელდა. 2013 წლის 25 ნოემბრიდან 2014 წლის პირველ მაისამდე, უკრაინის კრიზისის შესახებ მომზადებული 170 ახალი ამბავი, სიუჟეტი და ინტერვიუ გაანალიზდა. აქედან, 81 კრიზისის პირველ ეტაპს ასახავდა, ხოლო 89 - კრიზისის მეორე ფაზას. გაანალიზებული მასალის საერთო ხანგრძლივობამ 758.63 წუთი (დაახლოებით 12 საათი) შეადგინა.

საკვლევ პერიოდში ქართული ტელევიზიებიდან უკრაინის კრიზისს ყველაზე მეტი მასალა ტელეკომპანია „იმედმა“ მიუძღვნა, ყველაზე ნაკლები კი - ტელეკომპანია „მანეტრომ.“ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ, როგორც მოსალოდნელი იყო, ქართული მედიასაშუალებები დიდ ყურადღებას უთმობდნენ უკრაინის კრიზისის და ჟურნალისტები ვითარებას უშუალოდ მოვლენათა ეპიცენტრიდან აღწერდნენ.

ცხრილი 1: თითოეულ ტელეარხზე გასული მასალის რაოდენობა

მაუწყებელი	რაოდენობა	პროცენტი
საზოგადოებრივი მაუწყებელი	36	21.2
მანეტრო	27	15.9
რუსთავი 2	52	30.6
იმედი	55	32.3
ჯამი	170	

რაც შეეხება თითოეული ტელემაუწყებლის მიერ საკვლევ პერიოდში უკრაინის კრიზისისთვის დათმობილ საეთერო დროს, იგი შემდეგნაირად გადანაწილდა: „რუსთავი 2“ - 266.03 წუთი, საზოგადოებრივი მაუწყებელი - 197.54 წუთი, „იმედი“ - 194.34 წუთი, „მანეტრო“ - 100.72 წუთი.

ქართული ტელემაუწყებლების მიერ უკრაინის კრიზისის შესახებ მომზადებული მასალის ტიპოლოგია ამგვარად წარმოიჩინა:

ცხრილი 2: საინფორმაციო გამოშვებებში კრიზისის შესახებ გასული მასალის ტიპები

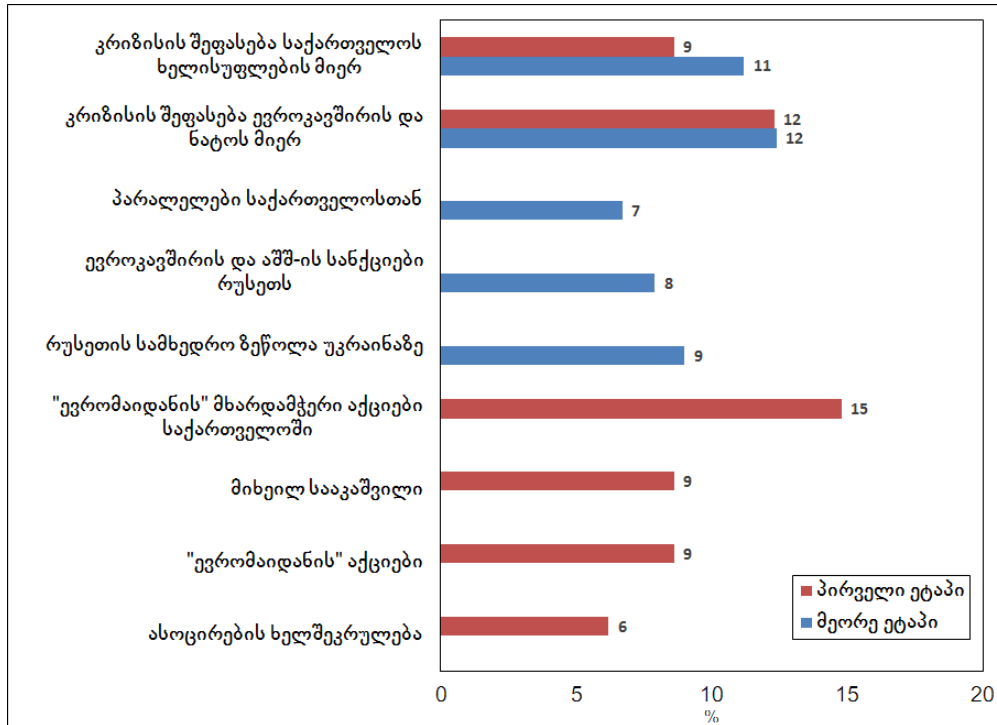
მასალის ტიპი	რაოდენობა	პროცენტი
ახალი ამბავი	85	50.0
სიუჟეტი	76	44.7
ინტერვიუ	9	5.3
ჯამი	170	

როგორც მოსალოდნელი იყო, საკვლევ პერიოდში ქართულ ტელეარხებზე უკრაინის კრიზისის შესახებ გასული მასალიდან ახალი ამბავები ჭარბობდა. თუმცა, უნდა აღინიშნოს სიუჟეტების სიმრავლეც, რაც იმაზე მი-

უთითებს, რომ მედიასაშუალებები უკრაინაში განვითარებულ მოვლენებს სათანადო ყურადღებას აქცევდნენ და ცდილობდნენ, სიტუაცია უფრო ღრმად გაეანალიზებინათ.

საკვლევი პერიოდის პირველ ეტაპზე (25.11.2013 – 22.02.2014) ქართული ტელემაუწყებლები მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებში ძირითად აქცენტს შემდეგ საკითხებზე აკეთებდნენ:

გრაფიკი 1: უკრაინის კრიზისის პირველი და მეორე ეტაპის გაშუქებისას გამოკვეთილი უმთავრესი საკითხები

ზემოაღნიშნულის გარდა, მაუწყებლების ყურადღების ცენტრში ევრომაიდანის მომიტინგეებისა და „ბერკუტის“ რაზმის შეტაკებები და ამ შეტაკებების შედეგად დაშავებული და გარდაცვლილი მოქალაქეები მოექცნენ. ამ სტატისტიკის თანახმად, კრიზისის პირველი ეტაპის გაშუქებისას, მედია, მოვლენების განვითარების მიხედვით, კრიზისთან დაკავშირებულ სხვადასხვა საკითხს თითქმის თანაბრად აშუქებდა. თუმცა, რამდენიმე თემის უპირატესობა მაინც გამოვლინდა. როგორც გრაფიკი 1-დან ჩანს, მედიასაშუალებები, უმეტესწილად, საქართველოსთან დაკავშირებულ საკითხებზე აკეთებდნენ აქცენტს. ისინი ასევე აქტიურად აშუქებდნენ კრიზისთან დაკავშირებით დასავლეთის პოზიციას, რომელშიც ევრომაიდანის მხარდამჭერი მესიჯები იკვეთებოდა.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე ქართულ ტელეარხებზე გასული 81 მასალიდან, რუსეთის ფაქტორი სიუჟეტის მთავარ თემად მხოლოდ ორჯერ იქცა.

მედიაში გასულ მასალებში აქცენტირებული საკითხებიდან მორიგ მნიშვნელოვან დატვირთვას სწორედ კრიზისის გამომწვევი გარემოებები იძენდა. პირველ რიგში, ეს იყო ვიქტორ იანუკოვიჩის გადაწყვეტილება და მის წინააღმდეგ გამართული აქციები. ასევე, ხშირად შუქდებოდა ევრომაიდანის მომიტინგე-

თა დაშავებისა და გარდაცვალების ფაქტები. ამ მონაცემებზე დაყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ დღის მთავარი მოვლენის (ანუ, მასალაში აქცენტირებული პირველი რიგის საკითხის) გაშუქების შემდეგ, მედია-საშუალებები საზოგადოებას ხშირად შეახსენებდნენ კრიზისის გამომწვევი გადაწყვეტილებისა და ევრომა-იდანის პროტესტის შესახებ.

ასევე უნდა ითქვას, რომ მასალებში წარმოჩენილ, მნიშვნელობით როგორც პირველი, ისე, მეორე რიგის საკითხებში, ჭარბობდა საქართველოს აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლების წარმომადგენლების შეფასებები. გარდა ამისა, უკრაინის მოვლენების საქართველოსთან შედარება ხდებოდა. უნდა აღინიშნოს, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე ამ მხრივ მთავარ თემას ასოცირების ხელშეკრულება წარმოადგენდა, რომელზეც საქართველოს ხელი რამდენიმე თვეში უნდა მოეწერა.

გარდა ამისა, მედიის მიერ მასალაში აქცენტირებულ აქტუალობით მეორე რიგის საკითხებში კვლავ არცთუ ხშირი იყო საზგასმული რუსეთის როლი უკრაინის კრიზისში. თუმცა, აქვე აღსანიშნავია, რომ რუსეთის ფაქტორის შესახებ, უმეტესწილად, მასალაში დამოწმებული ინფორმაციის წყაროები, კონკრეტულად კი, ქართული საპარლამენტო ოპოზიციის წარმომადგენლები და საქართველოს ყოფილი პრეზიდენტი საუბრობდნენ.

ტელემედიით გადაცემული მასალების რიგით მესამე, ყველაზე ხშირად აქცენტირებულ საკითხს ევრომაიდანის მომიტინგეების დაშავება და სიკვდილის ფაქტები წარმოადგენდა. გარდა ამისა, გამოიკვეთა აქცენტები რუსეთის ფაქტორის შესახებ. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ კრიზისის პირველი ეტაპისთვის მედიაში რუსეთის ფაქტორი შედარებით უკანა პლანზე მოექცა, რადგან კრიზისის გამომწვევად მაინც ვიქტორ იანუკოვიჩი და მისი მთავრობა განიხილებოდა (რაც ქვემოთ დადასტურდება). ცხადია, იმ ფონზე, როცა ვიქტორ იანუკოვიჩი ასოცირების ხელშეკრულებაზე უარის თქმის მიზეზად სწორედ რუსეთის ზეწოლას ასახელებდა, მედიის მხრიდან რუსეთის ფედერაციის როლის სრული იგნორირება ალოგიკური იქნებოდა.

კრიზისის პირველი ეტაპის გაშუქების შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ ქართული მედია მოვლენების განვითარებას კვალში მიჰყვებოდა, აქტიურად აშუქებდა ევრომაიდანის საპროტესტო აქციებს და მოსვლების დროს მომხდარ შეტაკებებს. მეტადრე ხშირად შუქდებოდა დასავლეთის ქვეყნების ლიდერების, საქართველოს ხელისუფლების, ქართული ოპოზიციისა და ევრომაიდანის მხარდამჭერი საქართველოს მოქალაქეების პოზიცია, რომელიც მათ მიერ კრიზისის შეფასებისას ვლინდებოდა. ამ შეფასებებიდან გამომდინარე, საეთერო დროის უმეტესი ნაწილი ვიქტორ იანუკოვიჩის კრიტიკას ეთმობოდა. უმეტესწილად, წარმოჩენილი იყო პროდასავლური თვალთახედვები. გარდა ამისა, პროცესები ხშირად განიხილებოდა ქართულ სინამდვილესთან შედარებით. პარალელების აბსოლუტური უმრავლესობა საქართველოს მომავალსა და ასოცირების ხელშეკრულებას ეხებოდა (რაზეც ქვემოთ ვისაუბრებთ). აღსანიშნავია, რომ კრიზისის პირველი ეტაპის მთავარ ფრეიმებს შორის უფრო იშვიათად იყო წარმოდგენილი კრიზისთან დაკავშირებით ვიქტორ იანუკოვიჩისა და მისი მთავრობის შეფასებები. მედიის მიერ კრიზისის პირველი ეტაპის გაშუქებისას მთავარ თემად ასევე იშვიათად გვხვდება რუსეთის ფაქტორი, რასაც შემდეგი მონაცემიც ადასტურებს:

ცხრილი 3: კრიზისის მთავარი გამომწვევი – პირველი ეტაპი

კრიზისის გამომწვევი	რაოდენობა	პროცენტი
ვიქტორ იანუკოვიჩი	39	48.1
ევროკავშირი, აშშ	1	1.2
რუსეთი	17	21
ვლადიმერ პუტინი	5	6.2
არ არის გამოკვეთილი	19	23.5

ჯამი

81

მესამე ცხრილში მოცემული სტატისტიკა, როგორც ყველა სხვა შემთხვევაში, ქართული ტელეარხების მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებში გასულ მასალებზე დაკვირვების შედეგად, თითოეულ მასალაში ჟურნალისტებისა და წყაროების მიერ გაკეთებულ შეფასებებზე დაყრდნობით ჩამოყალიბდა. ასევე, გამოვლინდა მასალის ძირითადი ჩარჩო (ფრეიმ), რის შედეგადაც განისაზღვრა, თუ რომელი მხარე წარმოჩნდებოდა კრიზისის მთავარ გამომწვევად ამა თუ იმ სიუჟეტში. კრიზისის მთავარი გამომწვევის განსაზღვრის კრიტერიუმად მოვლენის აქტორებისთვის გამოყოფილი დრო, ასევე მათი მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები მოინიშნა.

როგორც ანალიზის შედეგმა აჩვენა, კრიზისის პირველ ეტაპზე მაყურებელს ძირითადად რჩებოდა შთაბეჭდილება, რომ ამ მოვლენების მთავარი გამომწვევი ვიქტორ იანუკოვიჩისა და მისი მთავრობის ქმედებაა. მსგავს შთაბეჭდილებას 81 სიუჟეტიდან, 39 სიუჟეტი ტოვებდა, რაც პროცენტულ მაჩვენებელში 48.1%-ს უდრის. ასეთ შემთხვევებში, რუსეთი ან მისი პრეზიდენტი ხშირად საერთოდ არ მოიხსენიებოდა. სტატისტიკით, რუსეთისა და უშუალოდ ვლადიმერ პუტინის პერსონის მედიის მიერ მოხსენიებამ, საერთო ჯამში, 27.2% შეადგინა. შეიძლება ითქვას, რომ ეს მონაცემი კიდევ უფრო ნაკლები იქნებოდა, ქართული საპარლამენტო უმცირესობისა და საქართველოს ექსპრეზიდენტის გამოსვლები რომ არა, რადგან მსგავს პოზიციას კრიზისის დაწყებისთანავე სწორედ ეს პოლიტიკური ძალა („ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა“) აფიქსირებდა. მისი წარმომადგენლები, როგორც წყაროები, 38 მასალაში იყვნენ წარმოდგენილნი, რაც მასალების საერთო რაოდენობის 46.9%-ია.

მიუხედავად ამისა, ზემოთ მოხმობილი ცხრილი 3 -ის მიხედვით, ქართული ტელემაუწყებლების მაყურებელს კრიზისის პირველ ეტაპზე, უმეტეს შემთხვევაში, რჩებოდა შთაბეჭდილება, რომ უკრაინის მოვლენების მთავარი გამომწვევი ვიქტორ იანუკოვიჩი იყო და არა - რუსეთი.

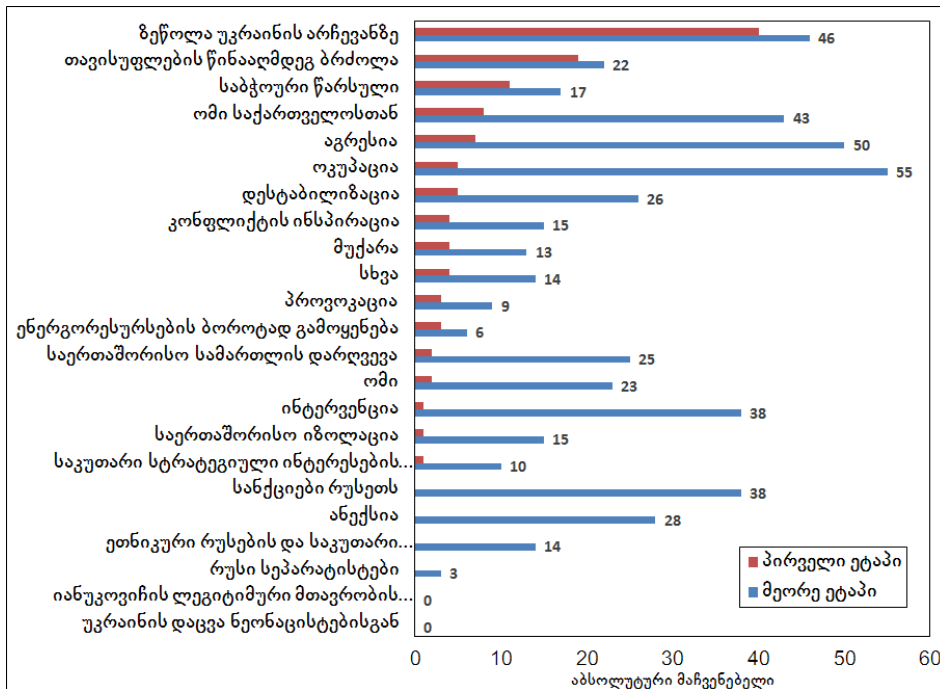
აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გაანალიზებული მასალების 23.5%-ში არ იყო გამოკვეთილი კრიზისის გამომწვევი ფაქტორები. მსგავსი შთაბეჭდილება მაშინ ჩნდებოდა, როცა კრიზისის ნეიტრალური მხარე დიპლომატიური ენის გამოყენებით აფასებდა. მსგავს პოზიციას კრიზისის დასაწყისში, მეტწილად, საქართველოს ხელისუფლება, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმომადგენლები აფიქსირებდნენ და დაპირისპირებულ ორივე მხარეს დიალოგისკენ მოუწოდებდნენ.

გარდა ამისა, საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელი მკაფიო თვალსაზრისის არარსებობასაც შეიძლება დავაბრალოთ, რადგან კრიზისის პირველ ფაზაში შეფასებები ხშირად ორად იყოფოდა. გაანალიზებული მასალებიდან ჩანს, რომ მედიასაშუალებების წყაროების (პოლიტიკოსები, დიპლომატები და ა.შ.) ერთი ნა-

წილი რუსეთისკენ იშვერდა ხელს. თუმცა, იყო საპირისპირო მოსაზრებაც, რომ კრიზისი მხოლოდ ვიქტორ იანუკოვიჩის „დამსახურებაა“, რადგან თუ რუსეთის ზეწოლას სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებმა გაუძლეს, პოლიტიკური ნების არსებობის შემთხვევაში, უკრაინასაც უნდა გაეძლო. ამასთან, ხშირად იყო მინიშნება ვიქტორ იანუკოვიჩის პრორუსულ ორიენტაციაზეც. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ზოგჯერ ჟურნალისტებსაც უჭირდათ მკვეთრი აქცენტების დასმა.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, რუსეთის ფაქტორი კრიზისის პირველ ეტაპზე ნაკლებად იყო გამოკვეთილი. მედიაში ეს საკითხი ძირითადად მესამე რიგის თემად განიხილებოდა. ზოგადი მონაცემის გარდა, საჭიროა იმ ფრაზებისა და კონტექსტების გამოკვეთაც, რომლებიც რუსეთის მოხსენიების შემთხვევაში გვხვდებოდა. აღნიშნული მონაცემები კრიზისის პირველ და მეორე ეტაპებზე მედიაში რუსეთის მოხსენიებისას განსხვავებული აქცენტების უკეთ დანახვის საშუალებას მოგვცემს. უნდა ითქვას, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე, საერთო ჯამში, მედიამ რუსეთი 43 მასალაში მოიხსენია, რაც საერთო რაოდენობის (81) დაახლოებით 53%-ს შეადგენს. რუსეთის მოხსენიების კონკრეტული ფრაზები და კონტექსტები გრაფიკულად შემდეგნაირად გამოისახება:

გრაფიკი 2: რუსეთის მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები – კრიზისის პირველი და მეორე ეტაპი (აბსოლუტური მაჩვენებლები)

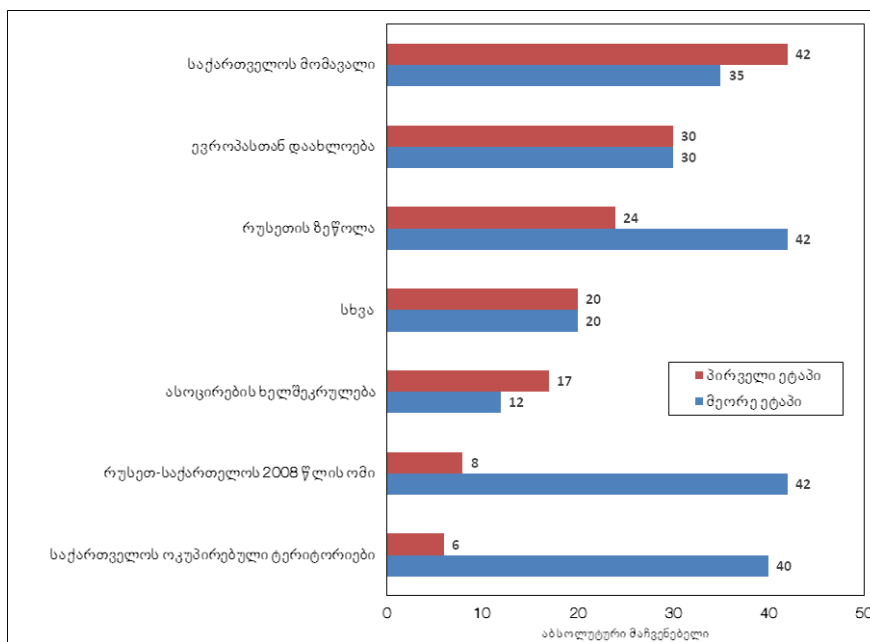

როგორც ვხედავთ, რუსეთს ყველაზე ხშირად უკრაინის თავისუფალი არჩევნის ხელყოფის გამო აღდანაშაულებდნენ. ნაკლები სიხშირით იყო ნახსენები მეტად მწვავე და მკვეთრი ფრაზები.

უკვე ითქვა, რომ უკრაინის კრიზისის პირველ ეტაპზე მედია აქტიურად ადარებდა უკრაინის მოვლენებს საქართველოს გამოცდილებასთან. აღსანიშნავია, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე გაანალიზებული 81 მასალიდან, საქართველო 50 მათგანში მოიხსენიეს, რაც საერთო რაოდენობის 61.7%-ია. საქართველო შემ-

დეგი ფრაზებითა და კონტექსტებით ახსენეს:

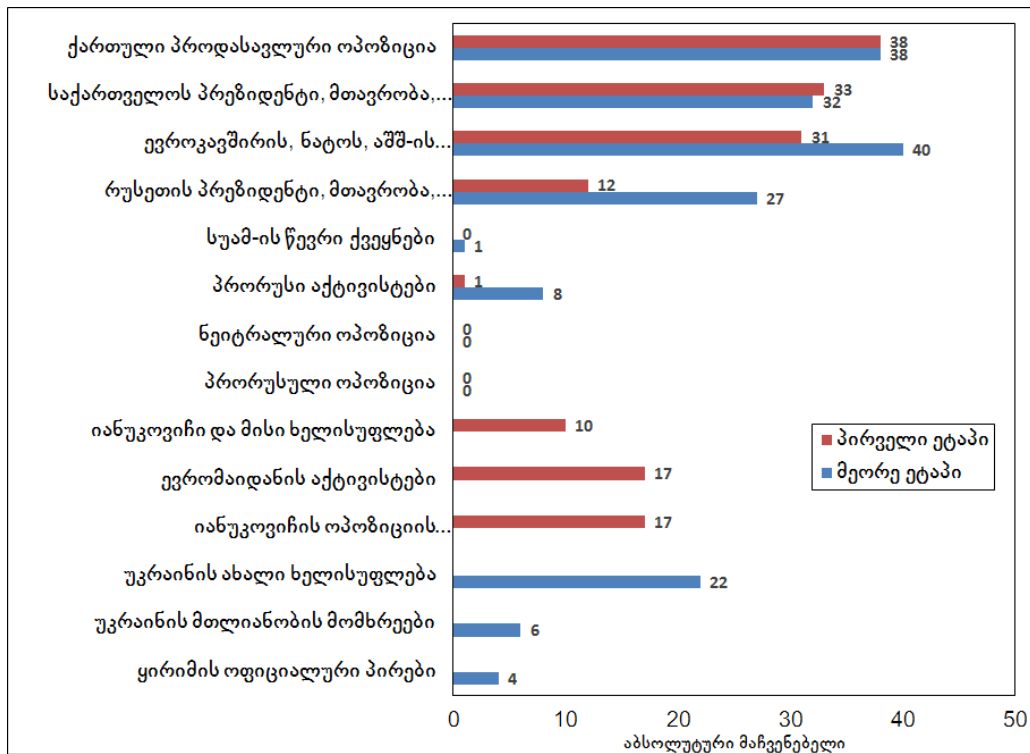
გრაფიკი 3: საქართველოს მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები - კრიზისის პირველი და მეორე ეტაპი (რაოდენობრივი მაჩვენებლები)

სტატისტიკური მონაცემები გვიჩვენებს, რომ უკრაინის მოვლენებთან პარალელურობის გავლენისას, საქართველოს მოხსენიების ძირითად ჩარჩოს (ფრეიმს) ქვეყნის განვითარების პერსპექტივა წარმოადგენდა. აქცენტი ასოცირების ხელშეკრულების გაფორმებასა და ევროპასთან დაახლოებაზე კეთდებოდა. შედარებით ნაკლები ყურადღება ექცეოდა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებისა და რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომის თემებს. აქედან გამომდინარე, ნათელია, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე ნაკლები იყო რუსეთის მხრიდან სამხედრო ჩარევის მოლოდინი და ძირითად საფრთხედ რუსეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური ზეწოლა განიხილებოდა.

კრიზისის გაშუქებისას, გარდა საკუთარი ინტერპრეტაციებისა, ბუნებრივია, ჟურნალისტები სხვადასხვა წყაროს ეყრდნობოდნენ. ნათქვამის დასტურად, მნიშვნელოვანია იმის ჩვენებაც, თუ რომელ მხარეს უთმობდა ძირითად დროს ქართული სატელევიზიო მედია.

გრაფიკი 4: მაუწყებლების მიერ მომზადებული მასალების წყაროები – პირველი და მეორე ეტაპი (რაოდენობრივი მონაცემები)

წარმოდგენილ გრაფიკზე მოცემული ინფორმაციის თანახმად, კრიზისის პირველ ეტაპზე გასული 81 მასალიდან, ვიქტორ იანუკოვიჩი და მისი ხელისუფლების წარმომადგენლები, როგორც ინფორმაციის წყაროები, მხოლოდ ათში ფიგურირებდნენ. უფრო მეტი დრო ქართულმა მაუწყებლებმა ევრომაიდანის აქტივისტებსა და ოპოზიციის ლიდერებს დაუთმეს. კრიზისის პირველ ეტაპზე ქართულ ტელევიზიებში ნაკლებად ჩანდნენ რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენლებიც.

სამაგიეროდ, მედია აქტიურად აშუქებდა კრიზისთან დაკავშირებით დასავლეთის ოფიციალური პირების მოსაზრებებსა და შეფასებებს. შესაბამისად, ნათელია, თუ რატომ იყო მათი პოზიცია მოწინავე, სიუჟეტებში აქცენტირებული საკითხების რიგში. იგივე შეიძლება ითქვას საქართველოს ხელისუფლების, საპარლამენტო უმრავლესობისა და უმცირესობის მიმართაც.

რაც შეეხება მედიის მიერ კრიზისის პირველ ეტაპზე პოლიტოლოგებისა თუ სხვა დარგის ექსპერტების ინფორმაციის წყაროდ გამოყენებას, უნდა ითქვას, რომ ამგვარი ფაქტები არცთუ ხშირი იყო. მსგავსი შემთხვევა მხოლოდ რვა მასალაში გამოვლინდა. მათ ძირითადად პროდასავლური და ნეიტრალური პოზიციები გააცხადეს.

საკვლევი პერიოდის მეორე ეტაპზე (24.02.2014–01.05.2014) ქართული ტელეარხების მთავარ საინფორმაციო გამოშვებებში გასული 89 სხვადასხვა სახის მასალა გაანალიზდა. კრიზისის აღნიშნულ ეტაპზე, უკრაინის მოვლენებში რუსეთის უშუალო ჩარევის შემდეგ, ტელევიზიები თავიანთ მთავარ საინფორმაციო გა-

მოშვებებში ძირითად აქცენტს შემდეგ საკითხებზე აკეთებდნენ (იხ. გრაფიკი 1)

როგორც გრაფიკი 1-დან ჩანს, უკრაინის კრიზისის მეორე ეტაპზე ქართული ტელემაუწყებლები ყურადღებას უმთავრესად საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ კრიზისის შეფასებაზე ამახვილებდნენ. ერთ-ერთ ყველაზე საჭირობოროტო თემას საქართველოს ხელისუფლების შეფასებებიც წარმოადგენდა. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ორი საკითხის აქტუალობა თითქმის დაემთხვა კრიზისის პირველი ეტაპისას გამოკვეთილ საკითხებს (იხ. გრაფიკი 1). ამას შეიძლება ლოგიკური ახსნა მოვუძებნოთ, რადგან ქართული მედიისთვის კვლავ მნიშვნელოვანი დარჩა საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და საქართველოს მმართველი პოლიტიკური ძალის მოსაზრებები უკრაინაში მიმდინარე მოვლენებთან დაკავშირებით.

როგორც მოსალოდნელი იყო, მედიის დღის წესრიგს ახალი საკითხებიც დაემატა. მედიის მხრიდან ძირითადი აქცენტები უკრაინის მიმართ რუსეთის სამხედრო აგრესიასა და ამ ძალადობის შესაჩერებლად საერთაშორისო სანქციების აუცილებლობაზე კეთდებოდა. აგრეთვე, მედიისთვის ერთ-ერთ მთავარ თემად პროცესების საქართველოსთან კავშირში განხილვა იქცა. როგორც აღინიშნა, რუსეთის ფაქტორსა და საქართველოზე საუბარი კრიზისის პირველ ეტაპზეც მიმდინარეობდა, თუმცა, მეტწილად, მესამეხარისხოვან საკითხებად განიხილებოდა. 2014 წლის თებერვლის შემდეგ თითქმის სავსებით შეწყდა საუბარი ვიქტორ იანუკოვიჩის მიერ 2013 წლის ნოემბერში მიღებულ გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით. შეიძლება ითქვას, რომ ქართული მედიის მთელი ყურადღება რუსეთის ფაქტორმა მიიპყრო. ეს მაშინ, როცა კრიზისის პირველ ეტაპზე მედიაში აქცენტირებულ მთავარ საკითხებს შორის რუსეთის თემა მხოლოდ ორჯერ გამოიკვეთა, მეორე ეტაპზე კი, იგი მედიის ერთ-ერთ მთავარ განსახილველ პრობლემად იქცა.

როგორც ითქვა, კრიზისის პირველი ეტაპის აქტუალობით მეორე რიგის საკითხებში საქართველოსთან პარალელებიც ფიგურირებდა. ამ თემას ქართული მედიისთვის კრიზისის მეორე ეტაპზეც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა. უფრო მეტიც, მისი მოხსენიების პროცენტული მაჩვენებელი კიდევ უფრო გაიზარდა. კრიზისის მეორე ეტაპზე განშირდა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის თემატიკის ჩვენებაც, რაც კრიზისის პირველ ეტაპზე მედიის მიერ აქცენტირებულ საკითხთა შორის საერთოდ არ იხსენიებოდა.

კრიზისის მეორე ეტაპზე მედიის მიერ გამოკვეთილ მნიშვნელობით მესამე წყების ძირითად თემად კვლავ რუსეთის სამხედრო ზეწოლა ფიქსირდება, რაც, ბუნებრივია, პირველი ეტაპის ანალოგიურ მონაცემში საერთოდ არ ფიგურირებდა. მართალია, პირველ ეტაპზე ზოგადად რუსეთის ფაქტორი საკმაოდ ხშირად ჩანდა, თუმცა ამ შემთხვევაში, მედიის მთელი ყურადღება სამხედრო ჩარევაზე გადავიდა.

ზემოხსენებული გარემოებების გამო, როგორც ნაგარაუდები იყო, მკაფიოდ გამოიკვეთა რუსეთის, როგორც კრიზისის გამომწვევის როლი. ამის საპირისპიროდ, შეიძლება ითქვას, რომ კრიზისის გამომწვევის კონტექსტში საერთოდ დაიკარგა ვიქტორ იანუკოვიჩის ფაქტორი. მეორე ეტაპზე გაანალიზებული 89 მასალიდან იანუკოვიჩი მხოლოდ რვაჯერ ახსენეს (მასალების საერთო რაოდენობის 9 %).

უკრაინის კრიზისის მეორე ეტაპზე, ვიქტორ იანუკოვიჩი კრიზისის გამომწვევად მხოლოდ ხუთ სიუჟეტში წარმოჩნდა. აღსანიშნავია, რომ ეს სიუჟეტები ეთერში, მისი რუსეთში გაქცევიდან რამდენიმე დღეში გავიდა. შედარებისთვის: კრიზისის პირველ ეტაპზე ქართულ ტელეარხებზე გასული მასალების 48.1% (იხ. ცხრილი: 3) ტოვებდა შთაბეჭდილებას, რომ კრიზისის მთავარი გამომწვევი ვიქტორ იანუკოვიჩი და მისი

მთავრობა იყო. მოვლენებში რუსეთის ღიად ჩარევის შემდეგ, ეს ფრეიმი სრულიად შეიცვალა და მედიის მთავარი აქცენტი რუსეთზე გადავიდა. საერთო ჯამში, კრიზისის მიზეზად რუსეთი და ვლადიმერ პუტინის პერსონა გაანალიზებული სიუჟეტების 91%-ში გამოიკვეთა მაშინ, როცა კრიზისის პირველ ეტაპზე მსგავსი მაჩვენებელი მხოლოდ 27.2%-ს უდრიდა.

ცხრილი 4: კრიზისის მთავარი გამომწვევი – მეორე ეტაპი

კრიზისის გამომწვევი	რაოდენობა	პროცენტი
ვიქტორ იანუკოვიჩი	5	5.6
რუსეთი	76	85.4
ვლადიმერ პუტინი	5	5.6
არ არის გამოკვეთილი	3	3.4
ჯამი	89	

მოვლენებში რუსეთის ღიად ჩარევის შემდეგ, როგორც მედიაში, სავარაუდოდ, ასევე პოლიტიკურ წრეებშიც, მოიხსნა ერთგვარი დაბნეულობა კრიზისის მთავარ გამომწვევ მიზეზთან დაკავშირებით, რაც იმით გამოიხატა, რომ კრიზისის მთავარი გამომწვევი ფაქტორი მედიაში გასული მასალების მხოლოდ 3.4%-ში არ იყო გამოკვეთილი. შედარებისთვის: კრიზისის პირველ ეტაპზე ეს მონაცემი 23.5%-ს შეადგენდა.

ზემოთ მოცემული ინფორმაციიდან გამომდინარე, კრიზისის მეორე ეტაპზე სავარაუდოდ იყო, რომ ქართული ტელემაუწყებლებისა და მათი წყაროების მიერ რუსეთის მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები უფრო მკაცრი და პირდაპირი იქნებოდა. სწორედ აქ უნდა გამოკვეთილიყო მედიის ერთ-ერთი შესაძლებლობა, რომელიც სხვადასხვა ჩარჩოსა (ფრეიმის) და სიტყვათწყობის (wording) მაყურებლისთვის სასურველი ინტერპრეტაციის მიწოდებას გულისხმობს. უკრაინის კრიზისის მეორე ეტაპის გაშუქებაზე საუბრისას უნდა ითქვას, რომ ამ ეტაპზე გაანალიზებული 89 მასალიდან, რუსეთი 86-ში მოიხსენიეს (საერთო რაოდენობის 96.6%). შედარებისთვის: კრიზისის პირველ ეტაპზე, ქართულ მედიაში რუსეთის ხსენების სიხშირე 53%-ს უდრიდა.

მეორე გრაფიკიდან ნათლად ჩანს, თუ როგორ გაიზარდა მედიაში რუსეთის მოხსენიების ყველა მონაცემი, მათ შორის ისეთი ნეგატიური შეფასებები, როგორიცაა: „ინტერვენცია“, „ოკუპაცია“, „აგრესია“, „ომი“ და ა.შ.

აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კრიზისის მეორე ეტაპზე რუსეთის მიმართ პოზიტიური ფრაზებისა და კონტექსტების („საკუთარი ინტერესების დაცვა“, „ეთნიკური რუსებისა და საკუთარი მოქალაქეების დაცვა“) უმნიშვნელო ზრდაც შეინიშნება, რაც პირდაპირ კავშირშია კრიზისის თავად რუსეთის ხელისუფლებისეულ შეფასებასთან. აღნიშნული პოზიტიური მონაცემების აბსოლუტური უმრავლესობა რუსი ოფიციალური პირების მიერაა გაცხადებული. ბუნებრივია, ქართული მედია ინტერესდებოდა რუსეთის ხელისუ-

ფლების კომენტარებით და ასახავდა კიდევ მათ, რის შედეგადაც რუსეთის მოხსენიების დადებითი კონტექსტები მცირედით გაიზარდა, თუმცა ეს ზრდა ახლოსაც ვერ მივა ნეგატიური ფრაზებისა და კონტექსტების მატეხასთან.

როგორც ითქვა, ქართული სატელევიზიო მედია უკრაინის კრიზისის პირველ ეტაპზეც აქტიურად ავლენდა პარალელებს საქართველოსთან. თუმცა, მეორე ეტაპზე ეს მონაცემები მცირედით, მაგრამ მაინც, გაიზარდა. ამ ეტაპზე გაანალიზებული 89 მასალიდან, საქართველო 62 მათგანში ახსენეს (69.7%). კრიზისის პირველ ეტაპზე კი, ეს რიცხვი 81 მასალიდან - 50-ს უდრიდა (61.7%). კრიზისის მეორე ეტაპზე საქართველოს მოხსენიება შემდეგი ფრაზებითა და კონტექსტებით ხდებოდა: (იხ. გრაფიკი 3).

უნდა აღინიშნოს, რომ კრიზისის პირველ ეტაპთან შედარებით (იხ. გრაფიკი: 3), მეორე ეტაპზე თითქმის არ შეცვლილა ისეთი ფრაზებისა და კონტექსტების რაოდენობა, როგორიცაა: „საქართველოს მომავალი“ და „ევროპასთან დაახლოება“, თუმცა, თითქმის ორჯერ გაიზარდა იმ მასალების რიცხვი, რომლებშიც რუსეთის ზეწოლაზე იყო საუბარი. რაც ყველაზე თვალშისაცემია, ქართულ ტელევიზიებში მკვეთრად (34 ერთეულით) იმატა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების, ასევე, რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომის (36 ერთეულით) მოხსენიებამ. ეს შედარებები გვაფიქრებინებს, რომ მედიაში ჩამოყალიბდა ერთგვარი ომის ფრეიმი, რომლის მსგავსიც კრიზისის პირველ ეტაპზე არ შეგვხვედრია.

კრიზისის მეორე ეტაპზე, უკრაინაში მთავრობის შეცვლისა და მოვლენებში რუსეთის ღია ჩარევის შემდეგ, ქართული ტელემაუწყებლები შემდეგ წყაროებს ეყრდნობოდნენ: (იხ. გრაფიკი 4).

როგორც გრაფიკი 4-ზე დატანილი მონაცემებიდან ჩანს, კრიზისის მეორე ეტაპის გაშუქებისას მედია წყაროებად თითქმის იმავე სიხშირით იმოწმებდა დასავლელ ლიდერებს, როგორც პირველ ეტაპზე. მედიაში კვლავ ხშირად ჩნდებოდნენ საქართველოს ხელისუფლებისა და ოპოზიციის წარმომადგენლები. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კრიზისის არც ერთ ეტაპზე ქართულ ტელევიზიებს წყაროების რანგში ქართული ოპოზიციის პრორუსი წარმომადგენლები არ მოუწვევია.

კრიზისის მეორე ეტაპზე საკმაოდ დრო ეთმობოდა უკრაინის ახალი ხელისუფლების წარმომადგენლებსაც. შედარებისთვის: კრიზისის პირველ ეტაპზე ვიქტორ იანუკოვიჩი და მისი მთავრობა წყაროებად 10 მასალაში იყო გამოყენებული, ხოლო კრიზისის მეორე ეტაპზე - უკრაინის ახალი ხელისუფლება, როგორც წყარო, 22 მასალაში წარმოჩნდა.

ასევე ხაზგასასმელია, რომ კრიზისის მეორე ეტაპზე სატელევიზიო ეთერში რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენლები უფრო მეტად ჩანდნენ. ეს ალბათ ლოგიკურიცაა, რადგან კრიზისის ახალ ფაზაში რუსეთი უკვე აქტიური მოთამაშის როლში მოგვევლინა და ამ ქვეყნის ხელისუფლებისადმი ინტერესმა მედიაში მოიმატა.

აქვე აუცილებლად უნდა შეინიშნოს, რომ ქართული ტელეარხები უკრაინისგან გამოყოფისა და რუსეთთან შეერთების მომხრეთა პოზიციებსაც აშუქებდნენ. პრორუსი აქტივისტების ძირითადი აქტივობა თებერვალ-შარტში დაფიქსირდა და მისი ერთი ფაზა საკვლევ პერიოდსაც დაემთხვა. საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ რუსეთთან შეერთების მომხრეთა პოზიციის დაფიქსირებისას, ქართული მაუწყებლები უკრაინის მთლიანობის მომხრეთა აზრსაც წარმოაჩენდნენ. ისიც უნდა ითქვას, რომ კრიზისის მეორე ეტაპზე ქა-

რთული მედია ბევრად ნაკლებ საეთერო დროს უთმობდა პრორუს აქტივისტებს, ვიდრე ევრომაიდნის მომიტინგეებს - კრიზისის პირველ ეტაპზე.

რაც შეეხება კრიზისის მეორე ეტაპზე მედიის მიერ ექსპერტების ინფორმაციის წყაროებად გამოყენებას, უნდა ითქვას, რომ მსგავსა შემთხვევებმა კრიზისის მეორე ფაზაში თითქმის ხუთჯერ იმატა. კრიზისის მეორე ეტაპზე ტელემაუწყებლების მასალებში ექსპერტების რაოდენობის მსგავს ზრდას თავისი მიზეზი აქვს. დაკვირვების შედეგად გამოვლინდა, რომ ჟურნალისტები ექსპერტებს ძირითადად რუსეთის სამომავლო ნაბიჯების პროგნოზირების თხოვნით მიმართავდნენ. ბუნებრივია, ისინი კრიზისსაც აფასებდნენ. ამ მხრივ აღსანიშნავია, რომ ჟურნალისტების მიერ წყაროებად მოხმობილი ექსპერტების აბსოლუტური უმრავლესობა პროდასავლურ ან ნეიტრალურ პოზიციებს აფიქსირებდა. ცხადია, შემთხვევითი არც ჟურნალისტების მიერ ამგვარი პოზიციის წარმომჩენი წყაროების შერჩევა უნდა ყოფილიყო.

6. დასკვნა

ქართული ტელემაუწყებლების მიერ უკრაინის კრიზისის გაშუქებაზე დაკვირვებამ დაადასტურა ჰიპოთეზა იმის შესახებ, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე მედიაში გასული მასალების მთავარ ფრეიმებს ვიქტორ იანუკოვიჩის გადაწყვეტილება, ევრომაიდნის საპროტესტო აქციები და მოვლენის საერთაშორისო შეფასება წარმოადგენდა. ასევე, მედიაში ხშირად საუბრობდნენ იანუკოვიჩის მთავრობის მიერ გამოვლენილ ძალადობასა და მომიტინგეებს შორის მსხვერპლის არსებობაზე. როგორც აღმოჩნდა, კრიზისის პირველ ეტაპზე ქართული ტელევიზიებისთვის რუსეთის ფაქტორი არ წარმოადგენდა აქტუალობის მიხედვით, პირველი რიგის საკითხს.

კვლევამ ასევე დაადასტურა მთავარი მოსაზრება იმის შესახებ, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე, ქართული ტელემაუწყებლების მიერ უკრაინის მოვლენები გაშუქებისას, იკვეთებოდა ვიქტორ იანუკოვიჩის, როგორც კრიზისის მთავარი გამომწვევის როლი. ასევე, ხშირად იყო შემთხვევები, როცა მასალებში არ იკვეთებოდა კრიზისის მთავარი გამომწვევი მიზეზი.

კრიზისის გამომწვევზე საუბრისას, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგად ტენდენციას არ მიჰყვებოდა ტელეკომპანია "რუსთავი 2." კრიზისის პირველ ეტაპზე, ამ ტელეარხზე გასული მასალების 46.2% ტოვებდა შთაბეჭდილებას, რომ კრიზისის გამომწვევი იანუკოვიჩი და მისი მთავრობაა, თუმცა, თითქმის იმავე ოდენობის მასალაში (45.1%) უკრაინის მოვლენების მთავარ მიზეზად რუსეთი და ვლადიმერ პუტინის პერსონა სახელდებოდა. რთულია, ამ ფაქტის ერთმნიშვნელოვნად ახსნა, თუმცა, სავარაუდოა, რომ ეს მონაცემი ამ ტელეკომპანიის სარედაქციო პოლიტიკისა და მისი საინფორმაციო წყაროების შერჩევის შედეგია. როგორც აღვნიშნეთ, კრიზისის პირველ ეტაპზევე რუსეთს ღიად ადანაშაულებდნენ „ნაციონალური მოძრაობა“ და საქართველოს ექსპრეზიდენტი - მიხეილ სააკაშვილი. ისინი წყაროებად კრიზისის პირველ ეტაპზე „რუსთავის 2“-ის ეთერით გასული მასალების 20%-ში ფიგურირებდნენ. ეს მაგალითი კიდევ ერთხელ გვიჩვენებს, რომ მედიასაშუალებას შეუძლია თავისთვის სასურველი ინტერპრეტაციით გააშუქოს მოვლენა და გამოიყენოს ისეთი ფრაზები, ვიზუალი და წყაროები, რომლებიც მას კონკრეტული მი-

ზნის მიღწევაში დაეხმარება. თუმცა, აქვე უნდა დავძინოთ, რომ კვლევაში ეს შემთხვევა ზოგადი ტენდენციიდან ერთადერთ გამონაკლისს წარმოადგენდა.

კრიზისის მეორე ეტაპზე, მის გამომწვევებად ცალსახად რუსეთი და ვლადიმერ პუტინი სახელდებოდნენ. გაანალიზებული მასალების 91% მაყურებელზე სწორედ ამ შთაბეჭდილებას ახდენდა. მედიაში მთავარ საკითხად რუსეთის მიერ სამხედრო ძალის გამოყენება განიხილებოდა. თითქმის აღარ იხსენიებოდა ვიქტორ იანუკოვიჩი. მისი, როგორც კრიზისის გამომწვევის როლი, დღის წესრიგიდან საერთოდ გაქრა.

დადასტურდა ჰიპოთეზა იმის შესახებაც, რომ კრიზისის მეორე ეტაპზე, მოვლენებში რუსეთის ღიად ჩარევის შემდეგ, ქართულ ტელეარხებზე გასულმა მასალებმა მეტი სიმძაფრე და კრიტიკულობა შეიძინა. თუ კრიზისის პირველ ეტაპზე რუსეთის მოხსენიება ძირითადად უკრაინის თავისუფალ არჩევანზე ეკონომიკური და პოლიტიკური ზეწოლის კონტექსტში ხდებოდა, მოვლენებში რუსეთის უშუალო ჩარევის შემდეგ, ე.წ. „ომის ფრეიმში“ ჩამოყალიბდა და რუსეთს ყველაზე ხშირად ოკუპანტად, აგრესორად და უკრაინის კრიზისის მთავარ გამომწვევად მოიხსენიებდნენ. როგორც მედიის წყაროების, ისე ჟურნალისტების მხრიდან რუსეთის მისამართით მკვეთრად იმატა ისეთი ტერმინოლოგიის გამოყენებამ, როგორიცაა: „ოკუპაცია“, „ანექსია“, „აგრესია“, „დესტაბილიზაციის გამოწვევა“, „საერთაშორისო იზოლაცია“ და ა.შ.

მედიაზე დაკვირვების შედეგად, დადასტურდა აგრეთვე ვარაუდი, რომ კრიზისის პირველ ეტაპზე შედარებით ნაკლებად მოიხმობდნენ პარალელებს ქართულ რეალობასთან, ვიდრე მეორე ეტაპზე. მეორე ეტაპზე გაანალიზებული 89 მასალიდან, საქართველო 62-ში მოიხსენიეს (69.7%). კრიზისის პირველ ეტაპზე კი, ეს რიცხვი 81 მასალიდან 50-ს უდრიდა (61.7%). ცალკე ხაზგასმის ღირსია ის ფაქტიც, რომ თუ კრიზისის პირველ ეტაპზე საქართველოსთან პარალელებს ძირითადად ჩვენი ქვეყნის მომავლისა და ევროპასთან დაახლოების კონტექსტში მოიხმობდნენ, მეორე ეტაპზე ამას რუსეთის ზეწოლის, რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომისა და ოკუპირებული ტერიტორიების თემები დაემატა. ცალსახაა, რომ მეორე ეტაპზე მსგავსი პარალელების დაძვინის მცდელობათა მკვეთრი ზრდა, რუსეთის მიერ უკრაინაზე სამხედრო ზეწოლამ განაპირობა.

საბოლოო შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქართული სატელევიზო მედიის მიერ უკრაინის კრიზისის პირველი და მეორე ეტაპების გაშუქებამ და ამ პროცესში შერჩეულმა ჩარჩოებმა (ფრეიმებმა) ნათლად დაგვანახა მედიის შესაძლებლობა - აირჩიოს მისთვის პრიორიტეტული ინტერპრეტაციები, წყაროები და თემები. აქ წარმოდგენილი, ქართულ რეალობაში უკრაინის კრიზისის გაშუქებასთან დაკავშირებით ჩატარებული კვლევა კიდევ ერთხელ ადასტურებს ფრეიმინგის თეორიის ვალიდურობას. ალბათ, ცალკე კვლევის საგანია ის გავლენა, რაც ქართულ საზოგადოებაზე მედიის მიერ უკრაინის კრიზისის გაშუქებამ იქონია. თუმცა, ერთმნიშვნელოვნად დასტურდება ფრეიმინგის მკვლევრების მოსაზრება, რომ ჟურნალისტებს შეუძლიათ გამოყონ, უპირატესობა მიანიჭონ ცალკეულ საკითხებს და სასურველი ინტერპრეტაციით მიაწოდონ ისინი აუდიტორიას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Hallahan K. (1999). Seven Models of Framing: Implications for Public Relations. *Journal of Public Relations Research*, 11(3), 205-242. ხელმისაწვდომია:
<http://umdrive.memphis.edu/cbrown14/public/Mass%20Comm%20Theory/Week%203%20Agenda%20Setting%20and%20Framing/framing%20and%20public%20relations.pdf>
2. Druckman J. N. (2001). The Implications of Framing Effects for Citizen Competence. *Political Behavior*, Vol. 23, No. 3, 225-256. ხელმისაწვდომია:
<http://www.uky.edu/AS/PoliSci/Peffley/pdf/Druckman%202001%20PB%20IMPLICATIONS%20OF%20FRAMING%20EFFECTS%20FOR%20CITIZEN%20COMPETENCE.pdf>
3. Druckman J. N. (2003). Political Preference Formation: Competition, Deliberation, and the (Ir)relevance of Framing Effects. ხელმისაწვდომია:
http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/political_preference_formation-competition_deliberation_and_the_ir-relevance_of_framing_effects.pdf
4. Entman R. M. (2005). Framing Bias: Media in the Distribution of Power. *Journal of Communication Volume 57, Issue 1*, 163-173. ხელმისაწვდომია:
http://scholar.google.com/scholar?q=Framing+Bias%3A+Media+in+the+Distribution+of+Power+&btnG=&hl=en&as_sdt=0%2C5
5. Fiss P. C. & Hirsch P. M. (2005). The Discourse of Globalization: Framing and Sensemaking of an Emerging Concept. *American Sociological Review*, VOL. 70. 29-52. ხელმისაწვდომია:
<http://www-bcf.usc.edu/~fiss/Fiss%20and%20Hirsch%20ASR%202005.pdf>
6. Van Gorp B. (2007). The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In. *Journal of Communication 57*. 60-78. ხელმისაწვდომია:
https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/250813/1/joc_the
7. Nisbet M. C. & Mooney C. (2007). Framing Science. *Science and Society*, VOL. 316. 56
8. Scheufele D. A. & Tewksbury D. (2007). Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models. *Journal of Communication 57*. 9-20. ხელმისაწვდომია:
<http://www.davidryfe.com/here/wp-content/uploads/2013/01/scheufele.pdf>
9. Weaver D. H. (2007). Thoughts on Agenda Setting, Framing, and Priming. *Journal of Communication 57*, 142-147. ხელმისაწვდომია:
http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/thoughts_on_agenda_setting_framing_and_priming.pdf
10. ეროვნულ-დემოკრატიული ინსტიტუტის (NDI) წინასაარჩევნო დელეგაციის ანგარიში (2013). ხელმისაწვდომია: <https://www.ndi.org/files/Georgia-PEAM-090613-GEO.pdf>
11. Ahmed S. Botelho G. & Gumuchian M. (2014) 20 questions: What's behind Ukraine's political crisis? *CNN*. ხელმისაწვდომია: <http://edition.cnn.com/2014/02/18/world/europe/ukraine->

protests-explainer/

12. BBC – Ukraine crisis timeline (2014) ხელმისაწვდომია: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>

დანართი: კოდირების სახელმძღვანელო

1. სიუჟეტის საიდენტიფიკაციო ნომერი (001 – 170)
2. ტელევიზია
 1. „საზოგადოებრივი მაუწყებელი“
 2. „მაესტრო“
 3. „რუსთავი 2“
 4. „იმედი“
3. ეთერში გასვლის თარიღი
 1. კრიზისის პირველი ეტაპი (25.11.2013 – 22.02.2014.)
 2. კრიზისის მეორე ეტაპი (24.02.2014 – 01.05.2014.)

ანალიზის ერთეული:

4. სიუჟეტის ხანგრძლივობა
5. მასალის ტიპი
 1. ახალი ამბავი
 2. ანალიზური სიუჟეტი
 3. ინტერვიუ
 4. სხვა

მასალაში აქცენტირებული სამი ყველაზე მნიშვნელოვანი საკითხი (6-8)

6. რიგით პირველი აქტუალური თემა
7. რიგით მეორე აქტუალური თემა
8. რიგით მესამე აქტუალური თემა

კატეგორიები 6-8 ერთეულისთვის:

1. ასოცირების ხელშეკრულება
2. ვიქტორ იანუკოვიჩის უარი ასოცირებაზე
3. ევრომაიდნის საპროტესტო აქციები
4. იანუკოვიჩის გადადგომის მოთხოვნა
5. უნდობლობა ვიქტორ იანუკოვიჩს
6. რუსეთის ფაქტორი – ზოგადად
7. რუსეთის ზეწოლა უკრაინის არჩევანზე
8. რუსეთის ეკონომიკური ზეწოლა უკრაინაზე

9. რუსეთის სამხედრო ზეწოლა უკრაინაზე
10. რუსეთის ეკონომიკური დახმარება ვიქტორ იანუკოვიჩის მთავრობას
11. ევროკავშირისა და აშშ-ის სანქციები ვიქტორ იანუკოვიჩის მთავრობის წინააღმდეგ
12. ძალადობრივი დაპირისპირება ევრომაიდნის მომიტინგეებსა და ძალოვნებს შორის
13. საპროტესტო აქციების დარბევა
14. მომიტინგეების დაშავება, სიკვდილი
15. არაიდენტიფიცირებული სნაიპერები
16. იანუკოვიჩისა და ოპოზიციის მოლაპარაკებები
17. ვიქტორ იანუკოვიჩის გაქცევა რუსეთში
18. კორუფცია იანუკოვიჩის მთავრობაში
19. ყირიმის უკრაინისგან გამოყოფა
20. ყირიმის შეერთება რუსეთთან
21. 1954 წლის შეთანხმება ყირიმთან დაკავშირებით
22. უკრაინის სხვა რეგიონების ავტონომიის საკითხი
23. რუსეთის მხარდამჭერი გამოსვლები
24. დაპირისპირება უკრაინის ჯარსა და პრორუს აქტივისტებს შორის
25. რუსეთ-უკრაინის ურთიერთობის ისტორიული კონტექსტი
26. უკრაინაში ეთნიკური რუსების რაოდენობა
27. ყირიმის რეფერენდუმი
28. უკრაინის აღმოსავლეთ რეგიონების რეფერენდუმი
29. შეიარაღებული პრორუსული დაჯგუფებები
30. რუსეთ-უკრაინის სამხედრო დაპირისპირება
31. უკრაინის ახალი ხელისუფლება
32. ევროკავშირისა და აშშ-ის სანქციები რუსეთს
33. ევროკავშირისა და აშშ-ის ეკონომიკური დახმარება უკრაინის ახალ მთავრობას
34. ევროპისა და აშშ-ის არასაკმარისი მხარდაჭერა
35. უკრაინის რიგგარეშე არჩევნები
36. კრიზისის ოფიციალური შეფასება იანუკოვიჩის ხელისუფლების მიერ
37. კრიზისის შეფასება ვიქტორ იანუკოვიჩის ოპოზიციის მიერ
38. კრიზისის ოფიციალური შეფასება უკრაინის დროებითი ხელისუფლების მიერ
39. კრიზისის ოფიციალური შეფასება ევროკავშირისა და ნატოს მიერ
40. სუამის წევრი ქვეყნების შეფასება
41. კრიზისის ოფიციალური შეფასება აშშ-ის ხელისუფლების მიერ
42. კრიზისის ოფიციალური შეფასება რუსეთის ხელისუფლების მიერ
43. მხარეების კონტრშეფასებები

44. კრიზისის ოფიციალური შეფასება საქართველოს ხელისუფლების მიერ
45. კრიზისის შეფასება ქართული ოპოზიციის მიერ
46. უკრაინის მხარდამჭერი აქციები საქართველოში
47. პარალელები საქართველოსთან
48. პარალელები რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომთან
49. უკრაინის კრიზისის გაშუქება გლობალურ მედიაში
50. უკრაინის კრიზისის გაშუქება რუსულ მედიაში
51. ვიქტორ იანუკოვიჩი
52. იულია ტიმოშჩენკო
53. ვლადიმერ პუტინი
54. არსენი იაცენიუკი
55. ვიტალი კლიჩკო
56. მიხეილ სააკაშვილი
57. ბარაკ ობამა
58. ევროკავშირისა და ნატოს ლიდერები
59. სხვა

9. კრიზისის მთავარი გამომწვევი

1. ევრომაიდნის აქტივისტები
2. იანუკოვიჩის ოპოზიციის ლიდერები
3. ვიქტორ იანუკოვიჩი და მისი მთავრობა
4. ევროკავშირი, აშშ
5. რუსეთი
6. ვლადიმერ პუტინის პერსონა
7. არ არის გამოკვეთილი

10. ვიქტორ იანუკოვიჩისა და მისი მთავრობის მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები

1. იანუკოვიჩის „ვაჭრობა“ ევროკავშირთან
2. არაპროფესიონალიზმი
3. იანუკოვიჩის მთავრობის გადადგომის ვალდებულება
4. კორუფცია
5. ძალადობა
6. მიტინგის დარბევა
7. რუსული ინტერესების გამტარებელი
8. დიქტატურა/ტირანია

9. პრორუსული პოლიტიკა
10. თავისუფალი აზრის გამოხატვის შიში
11. პრაგმატული არჩევანი
12. რუსეთის პირისპირ მართო დარჩენა
13. საკუთარის ხალხის დასაცავად გაღებული მსხვერპლი
14. სხვა

11. ევრომაიდნის მომიტინგეების მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები

1. პროევროპული ძალები
2. მშვიდობიანი მომიტინგეები
3. ძალადობის მსხვერპლნი
4. დაშავებულები / გარდაცვლილები
5. პროგრესული ძალები
6. უსამართლობასთან ბრძოლა
7. თავისუფლებისთვის ბრძოლა
8. ნეონაცისტები
9. ძალადობა სამართალდამცავებზე
10. არეულობის გამოწვევა
11. პროვოკაციული ქმედებები
12. დაუმორჩილებლობა
13. სხვა

12. რუსეთის მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები

1. ზეწოლა უკრაინის არჩევანზე
2. ენერგორესურსების საკუთარის ინტერესებისთვის გამოყენება
3. საბჭოური წარსული
4. თავისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლა
5. პროვოკაცია
6. ინტერვენცია
7. ოკუპაცია
8. აგრესია
9. ანექსია
10. კონფლიქტის ინსპირაცია
11. მუქარა

12. საერთაშორისო სამართლის დარღვევა
13. საერთაშორისო იზოლაცია
14. დესტაბილიზაციის გამოწვევა
15. რუსი სეპარატისტები
16. ომი
17. ომი საქართველოსთან
18. სანქციები რუსეთის მიმართ
19. რუსეთის მიერ თავისი სტრატეგიული ინტერესების დაცვა
20. ვიქტორ იანუკოვიჩის ლეგიტიმური მთავრობის მხარდაჭერა
21. ეთნიკური რუსებისა და საკუთარი მოქალაქეების დაცვა
22. უკრაინის დაცვა ნეონაციისტებისგან
23. სხვა

13. უკრაინისგან გამოყოფის მხარდამჭერთა მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები

1. სეპარატისტები
2. პრორუსი აქტივისტები
3. ტერორისტები
4. დე-ფაქტო რესპუბლიკა
5. არეულობის გამომწვევი
6. ეთნიკური რუსები
7. რუსეთთან შეერთების მომხრეები
8. დამოუკიდებლობის მომხრეები
9. ნეონაციისტებთან მებრძოლები
10. სხვა

14. საქართველოს მოხსენიების ფრაზები და კონტექსტები

1. ევროპასთან დაახლოება
2. ასოცირების ხელშეკრულება
3. რუსეთის ზეწოლა
4. საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიები
5. საქართველოს მომავალი
6. რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომი
7. სხვა

15. წყაროები

1. ვიქტორ იანუკოვიჩი და მისი ხელისუფლების წარმომადგენლები
2. ევრომაიდნის აქტივისტები
3. ოპოზიციის ლიდერები / წარმომადგენლები
4. რუსეთის პრეზიდენტი, მთავრობა, პარლამენტი
5. ევროკავშირის, ნატოსა და აშშ-ს წარმომადგენლები
6. სუამის წევრი ქვეყნები
7. უკრაინის ახალი ხელისუფლება
8. ყირიმის ნახევარკუნძულის ოფიციალური პირები
9. პრორუსი აქტივისტები
10. უკრაინის მთლიანობის მომხრეები
11. საქართველოს პრეზიდენტი, მთავრობა, საპარლამენტო უმრავლესობა

16. ქართული ოპოზიციის წარმომადგენლები

1. პროდასავლური პოზიციით
2. პრორუსული პოზიციით
3. ნეიტრალური პოზიციით

17. უკრაინელი ექსპერტები

1. პროდასავლური პოზიციით
2. პრორუსული პოზიციით
3. ნეიტრალური პოზიციით

18. დასავლელი ექსპერტები

1. პროდასავლური პოზიციით
2. პრორუსული პოზიციით
3. ნეიტრალური პოზიციით

19. რუსი ექსპერტები

1. პროდასავლური პოზიციით
2. პრორუსული პოზიციით
3. ნეიტრალური პოზიციით

20. ქართველი ექსპერტები

1. პროდასავლური პოზიციით

2. პრორუსული პოზიციით
3. ნეიტრალური პოზიციით

მცირე ქვეყნებისთვის ჰიბრიდული საბრძოლო მოქმედებების განხორციელების მიზანშეწონილობა

გიორგი ყალიჩავა*

დოქტორანტი, საერთაშორისო ურთიერთობების მიმართულება, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

რეზიუმე

თანამედროვე ეპოქა ხასიათდება ეკონომიკური პრობლემების სიმრავლით, რაც დიდ ზეწოლას ახდენს იმ მცირე ქვეყნებზე, რომლებსაც უპირისპირდება მათზე ძლიერი მოწინააღმდეგე. ეს სახელმწიფოს უსაფრთხოების წინაშე მდგარი გამოწვევების საპასუხოდ ინოვაციური მიდგომების შემუშავების აუცილებლობას ქმნის. აღნიშნულ კვლევაში გაანალიზებული იქნება სამხედრო ძალების ორგანიზების ახალი მეთოდები, რომლებიც აერთიანებს როგორც ტრადიციულ, ასევე ასიმეტრიულ (არატრადიციულ, მაგალითად, პარტიზანულ) მიდგომებს. ნაშრომში განხილული იქნება, თუ რა პერსპექტივა აქვთ მცირე სახელმწიფოებს ჰიბრიდული საბრძოლო მოქმედებების (ტრადიციული და ასიმეტრიული მეთოდების კომბინაცია) დროს. კვლევაში ნაჩვენებია იქნება აღნიშნული მიდგომის გამოყენების უპირატესობები, განსაკუთრებით იმ მცირე ქვეყნებისთვის, რომლებსაც უპირისპირდება მათზე გაცილებით ძლიერი სახელმწიფო.

იმის დასამტკიცებლად, რამდენად მიზანშეწონილია სამხედრო ძალების ორგანიზების შემოთავაზებული მოდელის გამოყენება, ნაშრომში გაანალიზებული იქნება სამი სიტუაციური მაგალითი (case study): ჩეჩნეთის პირველი ომი, 2006 წლის ომი ლიბანში და 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომი. აღნიშნული მოდელი წარმოდგენილი იქნება ტრადიციული ძალთა ორგანიზების ალტერნატივის სახით. აღსანიშნავია, რომ მოცემულ თემატიკაზე კვლევა ამ დრომდე არ განხორციელებულა და ნაშრომის ერთ-ერთ მიზანს ამ საკითხზე სამეცნიერო დებატების ინიცირება წარმოადგენს.

საკვანძო სიტყვები: მცირე ქვეყნები, ჰიბრიდული ომი

Abstract

The contemporary age of austerity puts considerable pressure on the governments of small states that face much stronger opponents. This creates the need for innovative solutions to existing security challenges in small states. This research introduces new ways of force organization which combines traditional and unconventional (for example guerilla warfare) structures. The possibility of waging hybrid warfare (a mix of traditional and unconventional warfare) by small states is examined.

Advantages of the proposed model, especially for small states which are faced by larger opponents, will be demonstrated in the paper. Three case studies (The First Chechen War, the 2006 War in Lebanon and the 2008 Russia Georgia War) are analyzed to demonstrate the rationality of the proposed model which is offered as an alternative to the traditional force organization. It has to be mentioned that so far research on this subject has not been conducted. The purpose of this paper is to initiate a scholarly debate in this direction.

Keywords: Falkland's conflict, political elites, diversionary war, public opinion

* ელ. ფოსტა: kalichavag@gmail.com

1. შესავალი

მწირი რესურსების მქონე მცირე ქვეყნები არახელსაყრელ მდგომარეობაში ექცევიან, როდესაც მათ უწევთ ბევრად ძლიერ სახელმწიფოსთან დაპირისპირება. მიმდინარე მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა ბევრი ქვეყანა აიძულა, მნიშვნელოვნად შეემცირებინა თავდაცვის ხარჯები. ამასთანავე, ტექნოლოგიების განვითარებამ კიდევ უფრო შეამცირა პატარა სახელმწიფოების ფარდობითი სამხედრო პოტენციალი (Keohane, 1969). უახლესი სამხედრო ტექნოლოგიური მიღწევების ათვისება მხოლოდ იმ ქვეყნებს შეუძლიათ, რომლებსაც აქვთ კარგად განვითარებული ეკონომიკა და მატერიალური რესურსები. მცირე ქვეყნებს კი ხშირად სიძვირის გამო არ აქვთ შესაძლებლობა, შეიძინონ მათთვის საჭირო რაოდენობის თანამედროვე შეიარაღება, რაც კიდევ უფრო ზრდის უთანასწორობას დიდ და პატარა სახელმწიფოებს შორის (Keohane, 1969).

უსაფრთხოების კუთხით არსებული ამ გამოწვევების საპასუხოდ მოცემულ ნაშრომში მოყვანილი იქნება არგუმენტები, რათა დავამტკიცოთ შემდეგი: მცირე ქვეყნებისათვის, რომლებსაც უპირისპირდება მათზე ბევრად ძლიერი მოწინააღმდეგე, ძლიერი კონვენციური არმიის შესაქმნელად გაცილებით მიზანშეწონილი იქნება ე. წ. ჰიბრიდული (კონვენციური და ასიმეტრიული¹ სამხედრო ძალის კომბინაცია) მოდელის გამოყენება დიდი დანახარჯების გაწევის ნაცვლად.

ნაშრომში გამოყენებულია ხარისხობრივი კვლევის მეთოდი და მოყვანილია სამი სიტუაციური მაგალითის (case study) შედარებითი ანალიზი. კვლევის მეთოდოლოგიური მხარე ეყრდნობა მოპოვებული მასალების ანალიზს, კერძოდ: სამეცნიერო სტატიებს, წიგნებს, ოფიციალურ დოკუმენტებს და პუბლიკაციებს, ასევე ყოფილი და მოქმედი მაღალჩინოსანი სამხედროებისა და ექსპერტების ინტერვიუებს. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული საკითხი საფუძვლიანად ამ დრომდე არ გამოკვლეულა. აქედან გამომდინარე, ამ მიმართულების შესასწავლად ჯერ კიდევ დიდი სამუშაო არის ჩასატარებელი.

მოცემული საკითხის განხილვამდე აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ პოლიტიკურ ლექსიკონში პატარა ქვეყნის ზუსტი დეფინიცია არ არსებობს. თუმცა, მოსახლეობის რაოდენობა არის ყველაზე გავრცელებული კრიტერიუმი, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია მცირე ქვეყნების გამოვლენა. აღნიშნულ ნაშრომში გამოყენებულია ფილიპ ჰეინისეული განმარტება, რომლის მიხედვითაც მცირედ ითვლება ის სახელმწიფო, სადაც მოსახლეობის რაოდენობა არ აღემატება 15 მილიონს (Hein, 1985).

ჰიბრიდული ომის, როგორც კონცეფციის ცნება განსაკუთრებით აქტუალური გახდა 2007 წლის შემდეგ, როდესაც ფრენკ ჰოფმანმა გამოაქვეყნა სტატია შემდეგი სათაურით: „21-ე საუკუნის კონფლიქტები: ჰიბრიდული ომების განვითარება“ (Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars). ჰოფმანი ჰიბრიდულ ომს შემდეგნაირად განმარტავს: „ეს არის ბრძოლის სხვადასხვა მეთოდების, მათ შორის კონვენციურის, არარეგულარული ტაქტიკის და ფორმირებების, ტერორისტული და კრიმინალური მოქმედებების კომბინირებული გამოყენება გამარჯვების მისაღწევად“ (Hoffman, 2007). მისი აზრით, მომავალ ომებში გაერთიანებული იქნება ტრადიციული და არარეგულარული საბრძოლო მოქმედებები, ტრადიციული კონფლიქტის ლეტალურობა შერწყმული იქნება არარეგულარული ბრძოლის ფანატიზმსა და გრძელვადიან ბუნებასთან (Hoffman, 2007).

ზოგადად, ომი ძალადობის მიზანმიმართული გამოყენებაა (Footsoldier, 2015). აშშ-ის სამხედრო

¹ ასიმეტრიული ბრძოლა არის კონვენციური ბრძოლის საპირისპირო ომის წარმოების მეთოდი. ტერმინი გამოიყენება არაპირდაპირი ბრძოლის სტრატეგიის აღსაწერად. ამ დროს ოპონენტების ძალებს შორის არის მნიშვნელოვანი დისბალანსი. თუ კონვენციური მოქმედებები უმეტესწილად მიმართულია ოპონენტის სამხედრო ძალის გასანეიტრალებლად, ასიმეტრიული მიდგომა გამიზნულია გამარჯვების მოსაპოვებლად სხვადასხვა ფარული და სპეციალური ხასიათის მეთოდების გამოყენებით, მაგალითად პარტიზანული ბრძოლით.

დოქტრინის თანახმად, ომი წარმოადგენს სოციალურად სანქცირებულ ძალადობას, რომელიც გამოიყენება პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად, ხოლო საბრძოლო მოქმედებები არის მტრის წინააღმდეგ შეიარაღებული კონფლიქტის მექანიზმი და მეთოდი (Doctrine for the Armed Forces of the United States, 2013).

21-ე საუკუნეში ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებამ და გლობალიზაციამ გავლენა მოახდინა როგორც საბრძოლო მოქმედებების მეთოდებზე, ასევე ომის ბუნებაზე. თანამედროვე კონფლიქტები აღარ არის სწორხაზოვანი და დაპირისპირებული მხარეები ხშირად აწარმოებენ არაპირდაპირ ომს (proxy war) ერთმანეთთან სხვა ძალების და აქტორების გამოყენებით. ამ ტიპის ომის კარგი მაგალითია კონფლიქტი ყირიმსა და დონბასის რეგიონში, სადაც რუსეთი სეპარატისტების საშუალებით არაპირდაპირ ებრძვის უკრაინის სახელმწიფოს. კრემლი იყენებს როგორც კონვენციურ ძალას (მაგალითად, ყირიმის ანექსიის დროს), ასევე არარეგულარულ და სპეციალურ სამხედრო ფორმირებებს (დონბასის რეგიონში) (Grobe, 2015); ასევე მის ხელშია ეკონომიკური ბერკეტები, საინფორმაციო და კიბერსივრცეც. ყველა ამ ბერკეტის კომბინირებულ გამოყენებას დასავლელი ექსპერტები და პოლიტიკოსები ჰიბრიდულ ომს უწოდებენ. ნატოს გენერალური მდივნის, იან სტოლტენბერგის, განმარტებით, "ჰიბრიდული საბრძოლო მოქმედებები აერთიანებს სხვადასხვა საფრთხეებს, მათ შორის კონვენციურს, ძირგამომხრელს (ასიმეტრიულს) და კიბერსაფრთხეს" (Agence France-Presse, 2015).

ჰიბრიდული ომები თავისი შინაარსით, ფაქტობრივად, წარმოადგენს მეოთხე თაობის[‡] საბრძოლო მოქმედებებს, რომელთა კონცეპტუალური ჩამოყალიბება ჯერ კიდევ მათს მიერ აგორებული სახალხო ომის დროს დაიწყო. მეოთხე თაობის ომებში მიზნის მისაღწევად გამოიყენება პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სამხედრო სფეროები (თითქმის ასეთივე განმარტება აქვს ჰიბრიდულ ომს) (Colonel Hammes, 2006). ამ ტიპის ომები იმით განსხვავდება წინამორბედი თაობის ომებისაგან, რომ მთავარი ძალისხმევა მოწინააღმდეგის სამხედრო ძალების დამარცხების ნაცვლად მიმართულია ოპონენტის პოლიტიკური ნების წინააღმდეგ (Boot, 2006).

ომებში სახელმწიფოები იყენებენ მათ ხელთ არსებულ ყველა რესურსს და ინსტრუმენტს დასახული პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად. გამოიყენება როგორც ეკონომიკური ბერკეტები, დიპლომატია, საინფორმაციო და კიბერსივრცე, ასევე სამხედრო ძალა (Doctrine for the Armed Forces of the United States, 2013). თანამედროვე ომში ხუთივე ეს ელემენტი უაღრესად მნიშვნელოვანია, თუმცა სტატიამი ძირითადი ყურადღება გამახვილებული იქნება სამხედრო შემადგენელზე და მის გამოყენებაზე ისეთ შემთხვევაში, როდესაც მოწინააღმდეგის სამხედრო ძალა მნიშვნელოვნად აღემატება მცირე ქვეყნის სამხედრო შესაძლებლობებს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საკუთარი სამხედრო კომპონენტის გამართული მოქმედება ყველაზე მნიშვნელოვანია ჰიბრიდულ ომში, რადგან მისი განადგურება, როგორც წესი, ავტომატურად იწვევს სხვა კომპონენტების მარცხს. ასევე მოყვანილი იქნება არგუმენტები იმის დასამტკიცებლად, რომ კონვენციურად მოწყობილი შეიარაღებული ძალები ნაკლებად ადაპტირებულია ომის თანამედროვე ბუნებასთან და მცირე ქვეყნებისათვის გაცილებით მიზანშეწონილია ჰიბრიდული მეთოდების დანერგვა. ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს კონვენციურ ძალებზე უარის თქმას, პირიქით, უნდა მოხდეს მისი ტრანსფორმაცია და დაემატოს ის ელემენტები, რომლებიც მას უფრო მოქნილს და ადაპტირებულს გახდის.

[‡] პირველი თაობის ომები იწყება 1648 წლიდან (ვესტფალიის ზავის შემდეგ, როდესაც შეიქმნა ერი სახელმწიფოები), მეორე თაობის - 1800-იანი წლებიდან (როდესაც გამოიგონეს ნაჭდევიანი შაშხანა), ხოლო მესამე თაობის ომები იწყება გერმანული ბრიცკრიგით და ომის მექანიზმებით.

2.1. დისკუსია

როგორც წესი, პატარა ქვეყნებს არ აქვთ იმის შესაძლებლობა, რომ მათზე ძლიერ სახელმწიფოებთან ჰქონდეთ აგრესიული და ძალისმიერი პოლიტიკა, რადგან მათ არ გააჩნიათ საკმარისი რესურსები ამის განსახორციელებლად (Doctrine for the Armed Forces of the United States, 2013). ამიტომ, პატარა სახელმწიფოებისათვის მიზანშეწონილია თავდაცვაზე ორიენტირებული სამხედრო ძალების ჩამოყალიბება. მოცემულ ნაშრომში დასაბუთებული იქნება ის, რომ ბრძოლის კონვენციური და ასიმეტრიული (მაგალითად, პარტიზანული) მეთოდების ინტეგრირება უკეთეს შედეგებს მოუტანს პატარა ქვეყანას ძლიერ მოწინააღმდეგესთან დაპირისპირებისას. ბრძოლის კონვენციური და ასიმეტრიული ელემენტების კომბინირებით შესაძლებელია მოწინააღმდეგის ძლიერი მხარეების ნიველირება. შემოთავაზებულ მოდელში შედის:

- ქვეითი საბრძოლო ჯგუფების, შენაერთების შექმნა (მსუბუქ ჯავშანმანქანებზე) – რომლებიც იქნება შეიარაღებული ძალების მთავარი კომპონენტი.
- ტერიტორიული არმიის (რეზერვის) ბატალიონების შექმნა, რომლებიც მხარს დაუჭერენ ქვეითი საბრძოლო ჯგუფების მოქმედებებს.
- ქვეყნის შიგნით თავდაცვის ზონების შექმნა და ერთი ქვეითი საბრძოლო ჯგუფის განთავსება, რომელსაც დაეხმარება არმიის 3-4 ტერიტორიული ბატალიონი თავდაცვის თითოეულ ზონაში. ქვეითი საბრძოლო ჯგუფების გარკვეული რაოდენობა უნდა დარჩეს რეზერვში.
- საჰაერო თავდაცვის, არტილერიის, მოიერიშე ვერტმფრენების და სპეცდანიშნულების ძალების ქვედანაყოფების რაოდენობის გაზრდა, რათა შეემცირდეს პრობლემები რომლებსაც გამოიწვევს ავიაციის, ტანკების და მძიმე ჯავშანმანქანების შეიარაღებიდან მოხსნა.
- მართვის, კონტროლის, კავშირგაბმულობის და დაზვერვის შესაძლებლობების განვითარება.
- ტანკების, 10 ტონაზე მძიმე ჯავშანმანქანების (მათ შორის, ტ-72, ბმპ-1, ბმპ-2, ბტრ-70, ბტრ-80 და ა.შ.) და თვითმფრინავის გაყიდვა და სანაცვლოდ მოიერიშე ვერტმფრენების, არტილერიის და მსუბუქი ჯავშანტექნიკის (მაგალითად, დიდგორის და ოტოკარ კომბას ტიპის) პარკის გაზრდა.

კარგად შეიარაღებული ქვეითთა ძალების ჩამოყალიბება საშუალებას მისცემს პატარა ქვეყნის თავდაცვით ძალებს, ჩაატარონ ჰიბრიდული საბრძოლო მოქმედებები. შედარებით მცირე ზომის ქვეითთა ქვედანაყოფები ნაკლებად დაზიანდება მოწინააღმდეგის თვითმფრინავების მიერ და, ამავდროულად, ხელს შეუწყობს მათ მობილურობას. პროფესიონალი ჯარისკაცებით დაკომპლექტებული ქვეითი საბრძოლო ჯგუფები იქნება ძირითადი საბრძოლო ძალა, რომელსაც დახმარებას გაუწევენ რეზერვისტებით დაკომპლექტებული ტერიტორიული არმიის ბატალიონები. აღსანიშნავია, რომ ტანკებისა და თვითმფრინავებისგან განსხვავებით, ხელით გადასატანი შეიარაღების სისტემები და მსუბუქი ჯავშანმანქანები შედარებით იაფია და არ მოითხოვს სამხედრო ბიუჯეტის გაზრდას, თუ ძალთა სტრუქტურის შემოთავაზებული მოდელი იქნება მიღებული. პირიქით, შესაძლებელი გახდება ძალების ოპტიმიზაცია და ხარისხობრივი ზრდა.

მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინი „ჰიბრიდული ომი“ ახლახან გაჩნდა, თავად კონცეფცია არ წარმოადგენს სიახლეს (Mansoor, 2012) და ძველი რომიდან (ომები გერმანიაში) დღევანდელ დღემდე ხშირად გამოიყენებოდა (Lacey, 2012). ჩეჩნეთის პირველი ომი და 2006 წლის კონფლიქტი ლიბანში ჰიბრიდული საბრძოლო მოქმედებების უახლესი მაგალითებია. ცნობილია, რომ ჩეჩნეთი არ იყო დამოუკიდებელი ქვეყანა. ჰეზბოლა არის არასახელმწიფო გასამხედროებული დაჯგუფება და მათი ზოგიერთი ტაქტიკა, როგორიცაა მოსახლეობაში შერევა და ტერორისტული მოქმედებები, მიუღებელია სუვერენული სახელმწიფოსთვის. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული კონფლიქტები ფასეულ გაკვეთილებს წარმოადგენს პატარა ქვეყნებისთვის, რომლებიც მათზე ძლიერ მოწინააღმდეგეს უპირისპირდებიან.

2.2. ჩეჩნეთის პირველი ომი

ჩეჩნეთის პირველმა ომმა აჩვენა, რამდენად ეფექტურია ჰიბრიდული ტაქტიკა. სწორედ პარტიზანული და კონვენციური სამხედრო მოქმედებების კომბინირებით შეძლეს ჩეჩნებმა სასურველი შედეგის მიღწევა აღნიშნულ ომში. მხოლოდ კონვენციური მეთოდით ბრძოლა შედეგს ვერ გამოიღებდა, რადგან რუსებს გაცილებით მეტი რესურსი ჰქონდათ. მიუხედავად ამისა, ომი თითქმის ორ წელიწადს გაგრძელდა და 1996 წლის 31 აგვისტოს ხასავიურთის ხელშეკრულებით დასრულდა. ხელშეკრულების თანახმად, რუსებს უნდა გაეყვანათ ჯარები ჩეჩნეთის რესპუბლიკიდან და ხუთი წლის შემდეგ (ანუ 2001 წელს) უნდა ჩატარებულიყო რეფერენდუმი მისი სტატუსის შესახებ; შესაბამისად, ჩეჩნებმა მოიპოვეს უფლება, თავად გადაეწყვიტათ, დარჩენილიყვნენ რუსეთის ფედერაციაში თუ არა (Knezy & Sedlickas, 1999). თუმცა ამ წარმატების გამოყენება ქვეყანამ ვეღარ მოახერხა, რადგან დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლა უკვე ჯიჰადად ტრანსფორმაციას განიცდიდა და მთელ ჩრდილოეთ კავკასიას ემუქრებოდა, რაც, თავის მხრივ, მეორე ომის დაწყების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი გახდა (Schaefer, 2011). ცალკე განხორციელებული პარტიზანული მოქმედებებიც არ იქნებოდა ეფექტური, რადგან მოწინააღმდეგე დაიკავებდა ყველა ქალაქს და ეტაპობრივად გაანადგურებდა ამბოხებულებს, როგორც ეს ჩეჩნეთის მეორე ომში მოხდა. როდესაც კონფლიქტი გაჩაღდა, ჩეჩნეთის არმია ჯერ კიდევ არ წარმოადგენდა პროფესიონალურ შეიარაღებულ ძალას და გააჩნდა მხოლოდ რამდენიმე კარგად გაწვრთნილი ქვედანაყოფი (Gall & De Waal, 1997).

ომის პირველივე დღეებში რუსეთის ავიაციის დაბომბვის შედეგად განადგურდა 130-ზე მეტი თვითმფრინავი და ჩეჩნეთის ტერიტორიაზე მდებარე ოთხივე აეროდრომი (Troshev, 2001), რის გამოც ჩეჩნეთს შეეზღუდა საჰაერო ოპერაციები. საჰაერო დარტყმებმა ასევე გაანადგურა ტანკებისა და სხვა ჯავშანტექნიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი (Troshev, 2001). მძიმე ტექნიკის გადაადგილებასა და მანევრის ხელს უშლიდა რუსული ავიაცია და აიძულებდა ჩეჩნებს, რომ დარჩენილი საშუალებები მხოლოდ შეზღუდული მასშტაბით და ქვეტაქტიკურ დონეზე გამოეყენებინათ.

ის ფაქტი, რომ ამბოხებულების მიერ დაბლობში ჩატარებული სამხედრო ოპერაციები არ იყო ეფექტური, გარკვეულწილად, შესაძლოა იყოს ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობის ბრალიც, რადგან ამ ოპერაციებს უმეტესწილად ქვეითი ქვედანაყოფები ატარებდნენ. სწორედ ამიტომ, ძალის ტრადიციული ორგანიზება შეიძლება უფრო კარგი არჩევანი იყოს იმ ტერიტორიებზე, სადაც უმეტესწილად სწორი რელიეფი და მცირე ბუნებრივი საფარია. მეორე მხრივ, მძიმედ შეიარაღებული ქვეითი ქვედანაყოფების გამოყენება უფრო ეფექტური იქნება სატანკო დანაყოფების წინააღმდეგ დასახლებულ პუნქტებსა და მთებში. გროზნოში 131-ე მოტომსროლელი ბრიგადის განადგურება კარგი მაგალითია იმისა, თუ რა მომაკდინებელი ძალის მქონე შეიძლება იყოს კარგად შეიარაღებული ქვეითი ჯარი, რომელიც ჰიბრიდულ ომს აწარმოებს.

ამბოხებულების მიერ წარმატებით ჩატარებული სამხედრო ოპერაციების ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი ჩეჩნეთის პირველ ომში ბრძოლის ჰიბრიდული მეთოდების ჰკვიანური გამოყენება იყო. პროფესიონალი სამხედროების მიერ დაკომპლექტებული რაზმების გარშემო მოხალისეთა შენაერთების ჩამოყალიბების კონცეფცია და ჩეჩნების მიერ შემუშავებული ქვედანაყოფის შემადგენლობა ძალიან ეფექტური საშუალება აღმოჩნდა ბევრად უფრო ძლიერი ოპონენტის წინააღმდეგ, რომელსაც მნიშვნელოვანი უპირატესობა გააჩნდა საცეცხლე ძალის კუთხით. ომის წარმოების ჰიბრიდული მოდელის ქვაკუთხედს წარმოადგენს მოწინააღმდეგის ძლიერი მხარეების განეიტრალება და მისთვის ახლო ბრძოლაში მაქსიმალური ზიანის მიყენება.

ამის საპირისპიროდ ჩეჩნების მიერ საავიაციო და სატანკო პოლკების შექმნას არ ჰქონია მნიშვნელოვანი გავლენა კამპანიის შედეგზე. სავარაუდოდ, ჩეჩნებსაც ჰქონდათ ჯავშანსატანკო და საჰაერო ელემენტების გამოყენების გეგმები, თუმცა ომის მსვლელობამ დაადასტურა, რომ სამხედრო ძალების ტრადიციული მოდელი უსარგებლო იყო. ამ ქვედანაყოფების ჩამოყალიბების ნაცვლად ჩეჩნებს მეტი ძალისხმევა უნდა მიემართათ უკეთესი საჰაერო თავდაცვის შექმნისთვის. მათ არ გააჩნდათ საშუალო სიშორის საჰაერო თავდაცვის საშუალებები და მხოლოდ შეზღუდული რაოდენობით ჰქონდათ გადასატანი

საზენიტო-სარაკეტო საშუალებები, რის გამოც რუსებმა მაქსიმალური ეფექტურობით გამოიყენეს საჰაერო უპირატესობა. ჩეჩნებს ჰიბრიდულ ტაქტიკასთან ერთად მეტად რომ გაეძლიერებინათ საჰაერო თავდაცვის საშუალებები, შესაძლოა ნაკლები დანაკარგი ჰქონოდათ და უკეთესი შედეგისთვის მიეღწიათ (ეს ფაქტორი გათვალისწინებულია შემოთავაზებული მოდელის შექმნის დროს).

2.3. 2006 წლის ომი ლიბანში

ჩეჩნების მსგავსად ომის წარმოების ჰიბრიდული მეთოდი წარმატებით გამოიყენეს ჰეზბოლას მებრძოლებმა 2006 წლის ლიბანის ომის დროს, რომელიც თვეზე ოდნავ მეტ ხანს გაგრძელდა. თუკი ჩეჩნების წარმატება ფედერალური ძალების წინააღმდეგ ნაწილობრივ მაინც შეიძლება აიხსნას რუსული არმიის არაკომპეტენტურობით, ლიბანის ომმა აჩვენა, რომ ომის წარმოების ჰიბრიდული მეთოდებით საკმაოდ კარგი შედეგების მიღწევა შეიძლება ისეთი პროფესიონალური და კარგად გაწვრთნილი არმიის წინააღმდეგაც კი, როგორც ისრაელის თავდაცვის ძალებია.

როდესაც ისრაელის თავდაცვის ძალებმა საბოლოოდ გადაკვეთეს ლიბანის საზღვარი, ჰეზბოლას მებრძოლებს მოწინააღმდეგესთან დასაპირისპირებლად არ გამოუყენებიათ ბრძოლის არც ტრადიციული და არც მხოლოდ პარტიზანული მეთოდები. სანაცვლოდ, მათ გამოიყენეს ჰიბრიდული ომის ტაქტიკა, იბრძოლეს თითოეული ძირითადი დასახლებული პუნქტისთვის სამხრეთ ლიბანში და დიდი დანაკარგი მიაყენეს ისრაელის თავდაცვის ძალებს. ჰეზბოლას ოპერაციებს მეტი საერთო ჰქონდა ტრადიციულ ქალაქის ბრძოლასთან, ვიდრე კლასიკურ წინააღმდეგობის მოძრაობასთან და მათი დისციპლინა და კოორდინაცია კონვენციური არმიების მსგავსი იყო (Mozgovaya & Haaretz Correspondent, 2008).

ლიბანის 2006 წლის ომმა აჩვენა, რომ ჰიბრიდული ტაქტიკა და ძალების ორგანიზება შეიძლება ეფექტურად იქნას გამოყენებული გაცილებით ძლიერი ოპონენტის წინააღმდეგ. ამის მიუხედავად, ის ფაქტი, რომ ჰეზბოლას დანაკარგები უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე ისრაელის თავდაცვის ძალებისა, იმის მანიშნებელია, რომ ქვეითი ქვედანაყოფები, როგორც წესი, უფრო დიდ დანაკარგს განიცდიან, თუ მათ კარგად გაწვრთნილი არმია უპირისპირდება. თუმცა კონვენციურად ჩამოყალიბებული შეიარაღებული ძალებიც არ არის დაზღვეული მძიმე დანაკარგებიგან, რადგან ძლიერი მოწინააღმდეგე დიდი ალბათობით შეძლებს, მიაღწიოს ჰაერში ბატონობას.

ომის ბოლო ეტაპის დროს ისრაელის თავდასხმითი ოპერაციის წარმატება იმას მოწმობს, რომ ძლიერი ოპონენტი საბოლოო ჯამში მაინც ახერხებს თავდაცვაში მყოფის ძლევას, თუ ეს უკანასკნელი ვერ ახორციელებს ურთიერთმხარდამჭერ მოქმედებებს. საშუალო და შორი წვდომის საჰაერო თავდაცვის საშუალებების უქონლობა კიდევ ერთი ფაქტორი იყო, რამაც ისრაელის საჰაერო ძალებს გაუადვილა ბატონობა საჰაერო სივრცეში. ამის საპასუხოდ შემოთავაზებულ მოდელში ქვეითთა საბრძოლო ჯგუფებს აქვთ უფრო ძლიერი ძალთა სტრუქტურა და შესაძლებლობები (რაც მოიცავს საჰაერო თავდაცვასაც), ვიდრე ჰეზბოლას ჰქონდა 2006 წლის ომის დროს. ქვეითთა საბრძოლო ჯგუფები ისეა მოწყობილი, რომ მათ თავიანთი პასუხისმგებლობის რაიონში უნდა განახორციელონ ურთიერთმხარდამჭერის მოქმედებები და მიაღწიონ უკეთეს შედეგებს. ამასთან ერთად ქვეითთა საბრძოლო ჯგუფებს აქვთ ორგანული საცეცხლე მხარდაჭერის საშუალებები, რაც აძლიერებს მათ შესაძლებლობებს.

მიუხედავად ჰეზბოლას პრობლემებისა ძალთა დაცვის კუთხით, მისმა ტანკსაწინააღმდეგო ქვედანაყოფებმა და ქვეითებმა მაინც სერიოზული პრობლემები შეუქმნეს ისრაელის თავდაცვის ძალებს. ვადი სალუქის ბრძოლის დროს ტანკსაწინააღმდეგო ცეცხლით დაზიანებული თერთმეტი მერკავას ტიპის ტანკი ნათელი დადასტურებაა იმისა, რომ მაშინაც კი, როდესაც მოწინააღმდეგე სრულად აკონტროლებს ცას, მობილურ და მძიმედ შეიარაღებულ ქვეითთა ჯგუფებს შესწევთ უნარი, დიდი დანაკარგი მიაყენონ მოწინააღმდეგეს (Eshel, 2006). ამასთან ერთად ჯარის უზრუნველყოფაზე წნეხის შემცირების მიზნით სამხრეთ ლიბანში ლოგისტიკური მარაგების წინასწარი განლაგება და მომარაგების პუნქტების შექმნა ეფექტური ნაბიჯი იყო, რამაც ასევე შეამცირა ჰეზბოლას მოწყვლადობა. ამ ყველაფრის გარეშე ჰეზბოლას

ლოგისტიკის ჯაჭვი ისრაელის საჰაერო ძალების გამუდმებული შეტევების შედეგად უცილობლად ჩამოიშლებოდა.

სამხრეთ ლიბანში მიმდინარეული ჰეზბოლას რაზმები არ წარმოადგენდა კარგ სამიზნეს ისრაელის საჰაერო ძალებისთვის და სწორედ ამიტომ მოახერხეს მათ გადარჩენა. ჰეზბოლას ტრადიციული ძალთა სტრუქტურა რომ ჰქონოდა, შესაძლოა ომის პირველივე დღეებში განადგურებულიყო. მიუხედავად შედარებით დიდი დანაკარგისა, ჰეზბოლას ძალისხმევა მაინც გაცილებით ეფექტური იყო, ვიდრე იმ არაბული არმიებისა, რომლებიც ისრაელს ებრაული სახელმწიფოს ისტორიის მანძილზე დაპირისპირებიან (Mozgovaya & Haaretz Correspondent, 2008). ომის დაწყებამდე ისრაელის მიერ გაცხადებული კამპანიის მიზნებიდან ვერცერთი ვერ შესრულდა. ცახალისთვის ეს იყო პირველი მტკივნეული მარცხი, რომლის შემდეგაც არმიაში დაიწყო მნიშვნელოვანი რეფორმები.

2.4. რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის ომი

საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომი კარგი მაგალითია იმისა, თუ რატომ უნდა გაითვალისწინონ ომის ალტერნატიული მიდგომა პატარა სახელმწიფოებმა. ამ ომში გამოვლინდა, რამდენად არასახარბიელო შედეგები შეიძლება მოუტანოს პატარა ქვეყნებს მათზე გაცილებით ძლიერ მოწინააღმდეგესთან ბრძოლამ მხოლოდ კონვენციური მეთოდების გამოყენებით.

ზოგიერთმა ექსპერტმა შეისწავლა რა საქართველოს შეიარაღებული ძალების (სმძ) მიერ 2008 წელს ჩატარებული ოპერაციები, დაასკვნა, რომ ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი, რომელმაც ზიანი მიაყენა ქართული მხარის ძალისხმევას, მართვასა და კონტროლის სისტემაში არსებული პრობლემები და ქართული ქვედანაყოფების არასაკმარისი წვრთნის დონე იყო (Hamilton, 2010). რა თქმა უნდა, აღნიშნული არგუმენტები სწორია, თუმცა საქართველოს დამარცხების არანაკლებ მნიშვნელოვან მიზეზად შეგვიძლია ჩავთვალოთ შეიარაღებული ძალების ორგანიზაციული სტრუქტურა, რომელმაც სმძ-ის ქვედანაყოფებს მობილურობა და მოქნილობა შეუზღუდა. საქართველოს ეროვნულ სამხედრო სტრატეგიაში, რომელიც 2007 წელს დამტკიცდა, აღნიშნული იყო, რომ საჭიროების შემთხვევაში სმძ-ს უნდა მიემართათ ასიმეტრიული (ჰიბრიდული) ტაქტიკისათვის, რათა შეენარჩუნებინათ საბრძოლო საშუალებები და მოწინააღმდეგისთვის საგრძნობი ზიანი მიყენებინათ (National Military Strategy of Georgia, 2007). მიუხედავად ამისა, როგორც 2008 წლის ომმა აჩვენა, ამ მიმართულებით ცოტა რამ გაკეთდა. მეტიც, არჩევანი შეჩერდა მძიმე ტანკების შეძენაზე და განხორციელდა მსხვილი ინვესტირება ავიაციის სფეროში.

2008 წლის ომის მაგალითმა ნათლად დაგვანახა, რომ მძიმე ტანკები ვერაფერს გახდებიან მაშინ, როცა მოწინააღმდეგე საჰაერო უპირატესობას ფლობს. სმძ-ის სატანკო და მექანიზებული ქვედანაყოფები რუსული ბომბდამშენების უწყვეტი თავდასხმების ქვეშ მოექცნენ და, შესაბამისად, ბრძოლის ველზე მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა ვერ შეძლეს. მთლიანობაში, ომის მსვლელობაში საქართველომ თავისი სატანკო ძალის მეოთხედი და შეიარაღების სხვა პლატფორმების მნიშვნელოვანი ნაწილი დაკარგა (Felgenhauer, 2009). მოწინააღმდეგის მიერ საჰაერო უპირატესობის ფლობის პირობებში სატანკო ქვედანაყოფების მომარაგება ლოგისტიკოსებისთვის სრულ კომპარად იქცა. აქტიური საომარი მოქმედებების დაწყებიდან ორ დღეში ბევრი მექანიზებული ქვედანაყოფი მომარაგებასთან დაკავშირებული პრობლემების წინაშე აღმოჩნდა. 2008 წლის ომმა ცხადყო, რომ ტანკების შეძენამ ქართულ მხარეს სასურველი შედეგი ვერ მოუტანა. ასევე ვერ გაამართლა ავიაციაში განხორციელებულმა მსხვილმა დანახარჯებმა (Lavrov, 2010).

უნდა აღინიშნოს, რომ მარნეულის, სენაკის, კოპიტნარის, შირაქის, ვაზიანისა და თბილისის ავიაქარხნის ასაფრენ-დასაფრენი ბილიკები მოწინააღმდეგის საჰაერო დარტყმებმა დააზიანა. დიდი სურვილის არსებობის შემთხვევაშიც კი ქართველები ვერ შეძლებდნენ თავიანთი თვითმფრინავების გამოყენებას დაზიანებული ბილიკების გამო. სანამ ასაფრენ-დასაფრენი ბილიკები ჯერ კიდევ მწყობრში იყო, ქართველებმა მოახერხეს შეტევაზე გადმოსული რუსული ქვედანაყოფების დაბომბვა როკის გვირაბთან, თუმცა ამით მათ სერიოზული ზიანი ვერ მიაყენეს (Lavrov, 2010). შეტევაზე გადმოსული რუსული

ძალების წინააღმდეგ სმძ-მა ასევე გამოიყენა MI-24-ის ტიპის შვეულმფრენები და რამდენიმე მიზანი გაანადგურა კიდევაც, მაგრამ რომელიმე ცალკეული ბრძოლის შედეგზე გავლენა ვერც ამით მოახდინეს.

ავიაციის სახმელეთო ძალების მმართველობაში, ხოლო საზღვაო ფლოტის სანაპირო დაცვის დაქვემდებარებაში გადაცემის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილება, სავარაუდოდ, განაპირობა 2008 წლის გამოცდილებამ, რომელმაც გამოაშკარავა, რომ აღნიშნულმა სახეობებმა მცირეოდენი გავლენაც კი ვერ მოახდინეს ომის დროს განვითარებული ბრძოლების მსვლელობაზე (Tseluiko, 2010a, p. 82). საქართველოს შეიარაღებულ ძალებში ე. წ. „ასიმეტრიულმა აზროვნებამ“ ჯერჯერობით ვერ სძლია ტრადიციულ მიდგომას. არსებული ძალთა ორგანიზაცია კვლავაც ტრადიციულ მოდელს ეყრდნობა, რომელიც აქცენტს სატანკო, მექანიზებულ და მსხვილ საარტილერიო ქვედანაყოფებზე აკეთებს. სმძ-ის ამჟამინდელი სტრუქტურა და ცალკეულ ქვედანაყოფში დიდი რაოდენობით მძიმე შეიარაღების პლატფორმების არსებობა იმაზე მიუთითებს, რომ უპირატესობა კვლავ ძალთა ორგანიზების ტრადიციულ მეთოდებს ენიჭება.

სმძ-ში დიდი რაოდენობით ჯავშანსატანკო ქვედანაყოფების არსებობა შეიძლება აიხსნას იმით, რომ ოდესმე საჭირო გახდება აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში თავდასხმითი ოპერაციების ჩატარება. თუმცა, ასეთ სიტუაციაში გამორიცხული არაა, ჩვენც იმავე პრობლემების წინაშე აღმოვჩნდეთ, რომელთა წინაშეც დადგნენ რუსები და ებრაელები ჩეჩნეთისა და ლიბანის ომებში. სმძ-ის მწირი შესაძლებლობების გათვალისწინებით მსგავსი კონფლიქტის შემთხვევაში ავტონომიების წინააღმდეგ ტრადიციული ძალთა სტრუქტურის მქონე შენაერთების გამოყენება საქართველოსთვის შეიძლება კიდევ უფრო სავალალო აღმოჩნდეს.

ერთ-ერთი პრობლემა, რომლის წინაშეც საქართველო დადგა 2008 წლის ომში, იყო საიმედო სარეზერვო ძალის არარსებობა, რომელიც სმძ-ის თავდაცვის ხაზებში არსებული ნაპრალების შევსებასა და რეგულარული ქვედანაყოფების ოპერაციების გაძლიერებას შეძლებდა. საქართველოს მსგავსი პატარა ქვეყნისთვის სავალდებულო პრინციპით დაკომპლექტებული დიდი სარეზერვო ძალის შექმნა ზედმეტად ამბიციური პროექტი აღმოჩნდა. შეზღუდული რესურსების მქონე პატარა სახელმწიფოს უფრო მეტად შეეფერება შედარებით მცირერიცხოვანი, მაგრამ კარგად აღჭურვილი და გაწვრთნილი რეზერვი, რომელიც მოხალისეებით იქნება დაკომპლექტებული.

სახმელეთო ჯარებისა და ეროვნული გვარდიის ქვედანაყოფების ორგანიზება სმძ-ის მორიგი პრობლემა იყო. ქვეითი ბრიგადების ძალთა სტრუქტურაც კი არ შეესაბამებოდა ოპერაციის იმ ტიპებს, რომელთა განხორციელებამაც მათ 2008 წლის ომში მოუწიათ. უპირველეს ყოვლისა, ბრიგადის სიდიდის შენაერთები შეუფერებელი გამოდგა იმ ოპერაციებისთვის, რომლებშიც მოწინააღმდეგეს საჰაერო უპირატესობა გააჩნდა, მათი თვითმფრინავებისთვის ეს ადვილად გამოსაცნობი მიზანი იყო. გარდა ამისა, საქართველოს თავდაცვით პოზიციებში არსებული ხარვეზები მოწინააღმდეგეს აძლევდა ქართული ქვეითი ქვედანაყოფებისათვის ფლანგებიდან შემოვლისა და მანევრირებაში დაჯახის საშუალებას. დაბოლოს, სმძ-ს უბრალოდ არ ჰქონდა ბრიგადების საკმარისი რაოდენობა ქვეყნის მთელი ტერიტორიის დასაცავად. ქართველებს რომც მოეხერხებინათ სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიაზე რუსული ქვედანაყოფების შეჩერება, რუსები მაინც შეძლებდნენ დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიის დაკავებას. გარდა ამისა, სომხეთში დისლოცირებულ რუსეთის არმიის ქვედანაყოფებს შეეძლოთ თბილისზე შეტევის განხორციელება სამხრეთიდან, რის შედეგადაც სმძ-ის ქვედანაყოფებს ალყაში მოაქცევდნენ. სავარაუდოდ, რუსეთის გენერალური შტაბი ამ ვარიანტსაც განიხილავდა, თუმცა, სიტუაციიდან გამომდინარე, აღნიშნული გეგმის სისრულეში მოყვანა საჭირო აღარ გამხდარა, რუსეთის ფედერალურმა ძალებმა ისედაც საკმაოდ ადვილად მიაღწიეს თავიანთ საბოლოო მიზანს. ომის შემდეგ რუსმა ექსპერტმა ვიაჩესლავ ცელუიკომ აღნიშნა, რომ “გარკვეულ გარემოებებში სომხეთში დისლოცირებულ რუსულ ძალებს შეეძლოთ, ჩართულიყვნენ საქართველოს წინააღმდეგ წარმოებულ საომარ მოქმედებებში და სამხრეთიდან დედაქალაქის მიმართულებით განხორციელებინათ შეტევა” (Tseluiko, 2010a, p. 90).

საქართველოში რუსეთმა ხუთიოდე დღეში მიაღწია გადამწყვეტ გამარჯვებას, ჩეჩნეთში კი თითქმის

ორწლიანი ბრძოლის შედეგად იძულებული გახდა, ხელი მოეწერა ხასიავეურთის ხელშეკრულებაზე კრემლისთვის წამგებიანი პირობებით. ამრიგად, ორი ზემოაღნიშნული მაგალითის ანალიზი უნდა დაეწყოთ ერთმანეთისგან ასე დიამეტრულად განსხვავებული ორი შედეგის მიზეზების დადგენით. აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ ჩეჩენი მემამოხეები (განსაკუთრებით, მოხალისეები), რომლებიც რუსეთს პირველ ჩეჩნურ ომში დაუპირისპირდნენ, ქართველებთან შედარებით ნაკლებად იყვნენ მომზადებული (Gall & De Waal, 1997). ქართველ სამხედროებს 2008 წლის ომამდე სხვადასხვა საწვრთნელი პროგრამა ჰქონდათ გავლილი და საბრძოლო გამოცდილებაც გააჩნდათ (საქართველოში, ერაყსა და კოსოვოში). ჩნდება კითხვა: თუკი ნაკლებად მომზადებულმა ჩეჩნებმა შეძლეს, რუსეთს წარმატებით დაპირისპირებოდნენ, რატომ იგემეს ქართველებმა ასეთი მტკივნეული მარცხი?

2.5. რუსეთ-საქართველოს და ჩეჩნეთის პირველი ომების შედარებითი ანალიზი

2008 წლის ომში რუსეთის ძალების მოქმედებები ცხადყოფს, რომ ჩეჩნეთის ორი კამპანიის შემდეგ მისი სამხედრო სისტემა საგრძნობლად არ გაუმჯობესებულა. საქართველოში აშშ-ის საელჩოსთან არსებული თავდაცვის სფეროში თანამშრომლობის სამსახურის (ODC) ყოფილმა უფროსმა რობერტ ჰამილტონმა 2008 წელს რუსეთის მიერ ჩატარებული სამხედრო ოპერაციების დაწვრილებითი შესწავლის შემდეგ დაასკვნა, რომ „რუსეთისა და საქართველოს სამხედრო ქმედებები ხშირ შემთხვევაში ერთმანეთის სარკისებრ ანარეკლს წარმოადგენდა“ (Cohen & Hamilton, 2012). მეტიც, საქართველოში წარმოებულ ოპერაციაში თითქმის იმდენივე რუსი ჯარისკაცი იყო ჩართული, რამდენიც ჩეჩნეთის პირველ ომში. ამრიგად, ქართველების დამარცხებას და ჩეჩნების წარმატებას ვერ მივაწერთ იმას, რომ ჩეჩნეთის კამპანიების შემდეგ რუსეთის შეიარაღებული ძალები უკეთესად მოქმედებდა.

უდავოა, რომ საქართველოს შეიარაღებული ძალების მიერ ჩატარებული ოპერაციების დაგეგმვაში დაშვებულმა შეცდომებმა და სამოქალაქო ლიდერების ჩარევამ მათი სავალალო შედეგებით დასრულებაში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა. თუმცა, როგორც ჩეჩნეთის პირველი ომის მაგალითის განხილვისას აღვნიშნეთ, მართვასა და კონტროლთან დაკავშირებული პრობლემები ჩეჩენ მემამოხეებსაც ჰქონდათ, რაც განსაკუთრებით გროზნოსა და ვედენოს დაკარგვის შემდეგ გამოვლინდა. ამასთანავე, არასწორია თითქმის 20 000-იანი ქართული არმიის რამდენიმე დღეში დამარცხების მიზეზად მხოლოდ სამოქალაქო და სამხედრო ლიდერების არასწორ გათვლებზე აპელირება. მარცხის ერთ-ერთი მიზეზი სწორედ საქართველოს შეიარაღებული ძალების კონვენციურ მოწყობაში მდგომარეობდა. როგორც ომის შემდგომ რუსმა სამხედრო ექსპერტმა ვიჩესლავ ცელუიკომ აღნიშნა, საქართველოს შეიარაღებული ძალები უნდა გადასულიყო „პარტიზანულ-ქსელური“ ომის წარმოებაზე, რომელშიც საქართველოს სახმელეთო ძალების ბირთვს, მსუბუქ ქვეით ბატალიონებს, მოქმედების ფართო თავისუფლება უნდა მისცემოდა (Tseluiko, 2010b). სმძ-ს ასეთი ჰიბრიდული მეთოდი რომ გამოეყენებინა, შესაძლოა 2008 წლის აგვისტოს ომი ხუთი დღის ნაცვლად ბევრად დიდხანს გაგრძელებულიყო და სრულიად განსხვავებული შედეგით დასრულებულიყო.

ჩეჩნეთის პირველ ომში ბოვეიკების ზუსტი რაოდენობა ცნობილი არ არის, ექსპერტების მიერ სახელდება განსხვავებული ციფრები (1500-დან 45000-მდე) (Seely, 2001). თუმცა ჩეჩნების ლოგისტიკური და სამობილიზაციო შესაძლებლობების და მათ ხელთ არსებული შეიარაღების რაოდენობის გათვალისწინებით შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ მათ დაახლოებით 15-20 ათასი მებრძოლი ჰყავდათ (German, 2003). მათ უპირისპირდებოდა რუსული ფედერალური ძალების დაჯგუფება, რომელიც საწყის ეტაპზე 23 800 ადამიანს შეადგენდა და შემდეგ 38 000-მდე გაიზარდა. მის შეიარაღებაში იყო 1100 ერთეულამდე მძიმე ჯავშანმანქანა და თვითმავალი საარტილერიო დანადგარი, 90 ვერტმფრენი და თვითმფრინავების შეუზღუდავი მხარდაჭერა (Kulikov, 2002; Seely, 2001). რუსეთ-საქართველოს ომში რუსების დაჯგუფებაში შედიოდა 30-40 ჯარისკაცი, 1200 ერთეულამდე საბრძოლო ტექნიკა, 40 ვერტმფრენი და 200-მდე თვითმფრინავი (Cohen & Hamilton, 2012). ეს მონაცემები მეტყველებს იმაზე, რომ ძალთა თანაფარდობა რუსეთ-საქართველოს ომში და ჩეჩნეთის პირველი კამპანიის დროს თითქმის თანაბარი იყო.

ერთი მხრივ, საქართველოს შეიარაღებული ძალების, ხოლო, მეორე მხრივ, ჩეჩენი მემამოხეების მაგალითების ანალიზმა აჩვენა, რომ შედარებით თანაბარ პირობებში, ერთსა და იმავე მოწინააღმდეგესთან ბრძოლაში ჩეჩნებმა გაცილებით უკეთესი შედეგი აჩვენეს. მნიშვნელოვანწილად, ეს ჩეჩნების მიერ ჰიბრიდული ომის მეთოდების გამოყენებამ განაპირობა (ლიპარტელიანი, 2015). სადაც ძალთა ბალანსი მათ მხარეს არ იყო, ჩეჩნები პარტიზანულ ქმედებებზე გადადიოდნენ, ხოლო იქ, სადაც რუსებს ნაკლები ძალები ჰყავდათ, მემამოხეები კონვენციურ ტაქტიკას იყენებდნენ და პირწმინდად ანადგურებდნენ მოწინააღმდეგეს. 2008 წლის საქართველო-რუსეთის ომის შემდეგ ზოგიერთმა ექსპერტმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ საქართველოსთვის, რომელიც მასზე გაცილებით ძლიერ მოწინააღმდეგეს დაუპირისპირდა, საუკეთესო ვარიანტი იქნებოდა ჰეზბოლას მსგავსი ძალთა ორგანიზების მოდელი (Grant, 2008). მსგავს დასკვნებამდე მიდიან ქართველი სამხედროები და ექსპერტებიც. მაგალითად, ვიცეპოლკოვნიკი ზეზვა ლიპარტელიანი, რომელიც აგვისტოს ომის დროს მე-2 ქვეითი ბრიგადის მეთაური იყო, მიიჩნევს, რომ ჰიბრიდული მოდელის მიხედვით შექმნილი ქვედანაყოფები მნიშვნელოვანწილად გაუმჯობესებდნენ ქართული ჯარის ეფექტურობას და უკეთეს შედეგებს მიაღწევდნენ (ლიპარტელიანი, 2015). თავდაცვის ყოფილი მინისტრი დავით სიხარულიძე და აშშ-ის თადარიგის პოლკოვნიკი ჯონ სკოტი ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ კონვენციური შესაძლებლობების პარალელურად საქართველოს ასევე უნდა გააჩნდეს ასიმეტრიული (პარტიზანული) ბრძოლის წარმოების შესაძლებლობა, თუ ის კვლავ გახდება პირდაპირი აგრესიის მსხვერპლი რუსეთის მხრიდან (სიხარულიძე, 2015; სკოტი, 2015).

2.6. ომის ჰიბრიდული მეთოდის გამოყენებასთან დაკავშირებული ასპექტები

მოცემულ ნაშრომში განხილული მაგალითები მიგვანიშნებს იმაზე, რომ პატარა ქვეყნებს, რომლებსაც მათზე გაცილებით დიდი ძალა უპირისპირდება, ტრადიციული ძალთა ორგანიზებისგან განსხვავებული ალტერნატიული მოდელების გამოყენება მართებთ. თუმცა, აქვე გათვალისწინებული უნდა იყოს ჰიბრიდული ომის სხვადასხვა მნიშვნელოვანი ასპექტი.

უნდა ითქვას, რომ ჩეჩენი მემამოხეებისა და ჰეზბოლას მიერ გამოყენებული ძალთა ორგანიზების მოდელების ათვისება მათი საგრძნობი გაუმჯობესების გარეშე პატარა ქვეყანას სასურველ შედეგებს ვერ მოუტანს. როგორც ჩეჩნები, ისე ჰეზბოლას მებრძოლები ხშირად ირეოდნენ ადგილობრივ მშვიდობიან მოსახლეობაში, რის გამოც მოწინააღმდეგე ვერ ასხვავებდა მათ ჩვეულებრივი მოქალაქეებისგან, შესაბამისად, იზრდებოდა მსხვერპლი მშვიდობიან მოსახლეობაში. ამკარაა, რომ სუვერენული სახელმწიფოსთვის ასეთი ტაქტიკა მიუღებელია. გარდა ამისა, ჰეზბოლას არ ჰქონდა ნაკისრი რაიმე ვალდებულება მოსახლეობისა და ლიბანის სუვერენიტეტის დაცვაზე და პასუხს არ აგებდა ლიბანელი ხალხის უსაფრთხოებაზე. მოქმედების თავისუფლება ჰქონდათ ჩეჩნებსაც, რომლებიც ხშირად ადგილობრივ (განსაკუთრებით, რუსებით დასახლებულ) თემებს დაუცველად ტოვებდნენ.

ჰიბრიდული ომის საწარმოებლად შემოთავაზებული მოდელის მიხედვით ორგანიზების შემთხვევაში ასეთი მეთოდებით მოქმედება არ იქნება აუცილებელი გამარჯვების მისაღწევად. ასევე არ იქნება საჭირო მოსახლეობაში შერევა, ვინაიდან კარგად ორგანიზებულ საბრძოლო ჯგუფებს საჭირო თავდაცვის და არტილერიის დახმარებით შეუძლიათ მოწინააღმდეგის კონტროლი და ეფექტური შეტევა. გამუდმებული იერიშების მოგერიების პირობებში მოწინააღმდეგეს უკიდურესად გაუჭირდება მოქმედება და დაკავებულ ტერიტორიაზე კონტროლის დამყარება.

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის მაგალითმა აჩვენა, რომ ტრადიციული მოდელით შექმნილი ძალა ვერ შეძლებს ქვეყნის სრული ტერიტორიის დაცვას, აღმოჩნდება რა ძლიერი მოწინააღმდეგის პირისპირ, რომელსაც ხელთ უპყრია სტრატეგიული მნიშვნელობის მრავალი მიახლოების მარშრუტი. ჰიბრიდული მოდელი კი საშუალებას მისცემს პატარა სახელმწიფოს, დაიცვას ქვეყანა ყველა მხრიდან და უზრუნველყოს მისი ძალების უკეთესი მობილობა და გადარჩენისუნარიანობა საომარი მოქმედებების დროს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სამხედრო სისტემის ტრადიციული მეთოდებით აშენებამ და საპაერო ძალებსა და მძიმე ტექნიკაში მსხვილი ინვესტიციების ჩადებამ შესაძლოა, მსგავსი სახის სასურველ

შედევამდე მიგვიყვანოს, მაგრამ ეს გაცილებით დიდ თანხებთანაა დაკავშირებული. თუ გავითვალისწინებთ, რომ დღევანდელი არასტაბილური ეკონომიკური ვითარება დიდ გავლენას ახდენს პატარა სახელმწიფოებზე, რის გამოც მათი მთავრობები ხშირად იძულებული ხდებიან, შეკვეცონ თავდაცვის ბიუჯეტი, პრობლემის ძვირადღირებული გადაჭრა მათთვის არ იქნება მისაღები.

აღბათ, ყველაზე დიდი ნაკლი, რაც კი ჩვენ მიერ შემოთავაზებულ ძალთა ორგანიზების მოდელს გააჩნია, თავდასხმითი შესაძლებლობების ნაკლებობაა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, შემოთავაზებული მოდელი აქცენტს აკეთებს ქვეყნის თავდაცვაზე, შესაბამისად, მისი თავდასხმითი პოტენციალი შემცირებულია. თუმცა, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ როგორც წესი, პატარა სახელმწიფო წარმოადგენს მცირე ძალას, რომელსაც თავის დაცვა უწევს და ნაკლებად შეუძლია აგრესიული მოქმედებების განხორციელება (Maass, 2009). საქართველოს შემთხვევაშიც კი, რომელსაც ორი სეპარატისტული რეგიონი განუდგა, ზემოხსენებული მოდელით შექმნილი ძალები უკეთესად იქნება აღჭურვილი სეპარატისტების დასამარცხებლად, რომლებიც თავიანთი მხრივ შეეცდებიან საქართველოს სახმელეთო ჯარების წინააღმდეგ ჰიბრიდული ომის წარმოებას. უკრაინაში მოქმედი რუსი სეპარატისტებიც სწორედ ჰიბრიდულ ძალებს და ტაქტიკას იყენებენ და კონვენციურად მოწყობილ უკრაინულ არმიას უჭირს მათთან გამკლავება.

3. დასკვნა

სამხედრო სფეროში დღემდე განხორციელებული კვლევების უმრავლესობა დიდი და საშუალო სიდიდის სახელმწიფოების მიერ იყო წამოწყებული და მხარდაჭერილი. აღნიშნული სახელმწიფოების მიერ შემუშავებული სამხედრო ორგანიზაცია და ტაქტიკა პატარა ქვეყნის საჭიროებებს ვერ აკმაყოფილებდა. მიუხედავად ამისა, როგორც წესი, პატარა სახელმწიფოები დიდი სახელმწიფოებისგან იღებდნენ აღნიშნულ ტაქტიკას, მეთოდოლოგიასა და ქვედანაყოფების ორგანიზების წესს, არგებდნენ თავიანთ საჭიროებას და შემდეგ პრაქტიკაში ამკვიდრებდნენ მათ. ამის შემდეგ არც არის გასაკვირი იმ მასალებისა და კვლევების სიმწირე, რომლებშიც გაანალიზებულია, როგორ უნდა განავითარონ თავიანთი სამხედრო შესაძლებლობები პატარა სახელმწიფოებმა გაცილებით ძლიერ მოწინააღმდეგესთან დაპირისპირების დროს. აქედან გამომდინარე, ამ მიმართულების შესასწავლად ჯერ კიდევ დიდი მუშაობაა საჭირო. მოცემულ ნაშრომში შემოთავაზებული ანალიზისა და კონკრეტული მაგალითების განხილვის შედეგად ცხადი გახდა, რომ ბრძოლისა და ძალთა ორგანიზების შედარებით იაფი ჰიბრიდული მეთოდების მეშვეობით შეგვიძლია მივაღწიოთ ისეთ შედეგებს, რომლებიც არაფრით ჩამოუვარდება და ხშირ შემთხვევაში აღემატება კიდევ ტრადიციულ მიდგომებს.

მოცემულ ნაშრომში ნაჩვენებია, რამდენად რაციონალური და მისაღებია პატარა სახელმწიფოებისთვის ბრძოლისა და ძალთა ორგანიზების ჰიბრიდული მეთოდები. კონვენციური სამხედრო ძალის ჰიბრიდულ ძალად გარდაქმნის შედეგად ომში ჩაბმული პატარა ქვეყნის წარმატების შანსები ერთიორად იზრდება. ძლიერ მოწინააღმდეგესთან დაპირისპირებული ქვეყანა, რომელიც ჰიბრიდულ ძალებს ფლობს, ასევე აღწევს მნიშვნელოვან შემაკავებელ ეფექტს და უსაფრთხოების პრობლემის გადასაჭრელად იყენებს შედარებით რენტაბელურ მიდგომას. იმის დასადგენად, რა ტიპის ძალას საჭიროებს კონკრეტული მცირე ქვეყანა, აუცილებელია დამატებითი კვლევის ჩატარება. სწორი დიზაინისა და გამოყენების შემთხვევაში შემოთავაზებული მოდელის მიერ ჩამოყალიბებულმა ქვედანაყოფებმა შეიძლება გაცილებით უფრო დიდ მოწინააღმდეგესთან დაპირისპირებისას ისეთივე ეფექტი მოახდინონ, როგორიც თავის დროზე დავითმა ქვისა და შურდულის მეშვეობით მოახდინა გოლიათზე.

ბიბლიოგრაფია

ლიპარტელიანი, ზ. (2015 წლის 15 ივნისი). პირადი ინტერვიუ.

სიხარულიძე, დ. (2015 წლის 15 ივნისი). პირადი ინტერვიუ.

სკოტი, ჯ. (2015 წლის 15 ივნისი). პირადი ინტერვიუ.

Agence France-Presse (2015 May 14). *NATO, EU To Work Against 'Hybrid Warfare'*. Retrieved from <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/05/14/nato-eu-work-together-hybrid-warfare/27333967/>

Boot, M. (2006). *War made new: Weapons, warriors, and the making of the modern world*. New York, NY: Gotham books. (chapter 4, chapter 5).

Cohen, A., & Hamilton R., E. (2012). The Russian military and the Georgia War: Lessons and implications. *Strategic Studies Institute*.

Colonel Hammes, T. (2006). *The sling and the stone: On war in the 21st century*. Minneapolis, MN: Zenith.

Doctrine for the Armed Forces of the United States. (2013), Joint publication 1. http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1.pdf

Eshel, D. (2006). *Lebanon 2006*. Tank Magazine, retrieved from <http://www.combat-diaries.co.uk/diary30/lebanon%202006.htm>

Felgenhauer, P. (2009). After August 7: the escalation of the Russia-Georgia War. In Svante E. Cornell & S. Frederick Starr (eds.), *The guns of August 2008 Russia's War in Georgia*. London: M.E. Sharpe.

Footsoldier, D. H. (2015 Feb 16). *When is a war not a war? When it's Hybrid*. Retrieved from <http://www.thinkdefence.co.uk/2015/02/war-not-war-hybrid/>

Gall, C. & De Waal, T. (1997). *Chechnya, a small victorious war*. London: Mackays of Chatham (pp. 188-189).

German, T. C. (2003). *Russia's Chechen war*. London: Routledge Curzon, (58).

Grant, G. (2008, Sep 4). *Rebuilding Georgia's Military*. DoD Buzz, online defence and acquisition journal. retrieved from <http://www.dodbuzz.com/2008/09/04/rebuilding-georgias-military/>

Grobe, S. (2015 May 25). *Stoltenberg: NATO massively stepping up military presence in Europe*. Retrieved from <http://www.euronews.com/2015/03/25/stoltenberg-nato-massively-stepping-up-military-presence-in-europe/>

Hamilton, R. (2010). The Bear came through the tunnel: an analysis of Georgian planning and operations in the Russo-Georgian War and implications for the US policy. In Paul B. Rich (edt.), *Crisis in the Caucasus: Russia, Georgia and the West*. London: Routledge.

Hein, P. (1985). The study of microstates, In Edward Dommien and Philippe Hein (eds.), *States, microstates and Islands*. London: Croom Helm, (24-25).

Hoffman, F. (2007) Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac institute for policy studies*, (8-28).

Keohane, R. (1969). Lilliputians' Dilemmas: Small states in international politics. *International Organization Vol. 23, No. 2*. University of Wisconsin Press, 291-310.

Knezys, S. & Sedlickas, R. (1999). *The War in Chechnya*. Texas, USA: Texas A&M University Press, (298-320).

Kulikov, A. (2002). *TiazolieZviodzi*. Moscow, Russia: Voina I Mir Books. (143-161).

Lacey, J. (2012). A province too far, In Williamson Murray and Peter R. Mansoor (eds.), *Hybrid warfare: fighting complex opponents from the ancient world to the present*. Cambridge, USA: Cambridge University Press. (Chapter 1)

Lavrov, A. 2010. Timeline of Russian-Georgian hostilities in august 2008. In Ruslan Pukhov & David Glantz (eds.), *The tanks of August*. Moscow, Russia: Centre for analysis of strategies and technologies.

- Maass, M. (2009 January). The elusive definition of the small state. *International Politics volume 46, Number 1*. 65-83.
- Mansoor, P. R. (2012). Hybrid warfare in history, In Williamson Murray and Peter R. Mansoor (eds.), *Hybrid warfare: fighting complex opponents from the ancient world to the present*. Cambridge, USA: Cambridge university Press.
- Mozgovaya, N. & Haaretz Correspondent. (2008, Sep, 4). *U.S. report: Hezbollah fought Israel better than any Arab army*. Haaretz, retrieved from <http://www.haaretz.com/print-edition/news/u-s-report-hezbollah-fought-israel-better-than-any-arab-army-1.259847>
- National Military Strategy of Georgia. (2007). Ministry of Defence of Georgia, (p 9).
- Schaefer, R. W. (2011). *The insurgency in Chechnya and the North Caucasus, from Gazavat to Jihad*. Oxford: Praeger, 144-150.
- Seely, R. (2001). *Russo-Chechen Conflict, 1800-2000, a deadly embrace*. London: Frank Cass, (225-230).
- Troshev, G. (2001). *Moia voina, zapiski okopnogo generala*. Moscow, Russia: Vagrius, (21).
- Tseluiko, V. (2010a). Present and future of the Georgian-Russian conflict. Military aspect. In Ruslan Pukhov & David Glantz (eds.), *The tanks of august*, (p. 82). Moscow, Russia: Centre for analysis of strategies and technologies.
- Tseluiko, V. (2010b). Georgian army reform under Saakashvili prior to the 2008 Five Day War. In Pukhov R., & Glantz D., (eds.), *The tanks of august*, (p. 16). Moscow, Russia: Centre for analysis of strategies and technologies.

გამოყენებული ლიტერატურა

ინტერვიუები

1. დავით თევზაძე (საქართველოს თავდაცვის მინისტრი 1998-2004 წლებში)
2. დავით სიხარულიძე (საქართველოს თავდაცვის მინისტრი 2008-09 წლებში).
3. თადარიგის პოლკოვნიკი ჯონ სკოტი, აშშ-ის არმია.
4. ვიცეპოლკოვნიკი ზეზვა ლიპარტელიანი (2008 წლის ომის დროს მეთაურობდა მე-2 ქვეით ბრიგადას).

წიგნები

Colonel Hammes, T. (2006). *The sling and the stone: On war in the 21st century*. Minneapolis, MN: Zenith.

Boot, M. (2006). *War made new: Weapons, warriors, and the making of the modern world*. New York, NY: Gotham books.

Achcar, Gilbert, and Warschawski Michel. (2007) *The 33-day War, Israel's War on Hezbollah in Lebanon and its aftermath*. London: Saqibiiks.

Ariel Cohen and Robert E. Hamilton, (2011). *The Russian military and the Georgia War: Lessons and implications*. Milton Keynes, UK: Strategic Studies Institute,.

Belograd Vladislav, (2007). *Tnaki v boiahza Grozny, part 1*. Moscow, Russia: Strategia KM.

Belograd Vladislav, (2008). *Tnaki v boiahza Grozny, part 2*. Moscow, Russia: Strategia KM.

Cornell, E. Svante, & Starr S. Frederick (eds.), (2009). *The guns of August 2008 Russia's War in Georgia*. London: M.E. Sharpe.

Cordesman, H.Antony, Sullivan George, & Sullivan D.William, (2007). *Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War*. Washington, USA: The CSIS Press.

Dommen, Edward, & HeinPhilippe, (1985) *States, microstates and Islands*. London: Croom Helm.

Gall, Carlotta & de Waal Thomas, (1997). *Chechnya, a small victorious war*. London: Mackays of Chat-ham plc.

- German C.Tracey. *Russia's Chechen war* (2003). London: Routledge Curzon.,
- Knezys, Stasys, and Sedlickas Romanas (1999). *The War in Chechnya*. Texas, USA: Texas A&M University Press.
- Kulikov, Anatoli, *TiazolieZvioletdi* (2002). Moscow, Russia: Voina i Mir Books.,
- Makovsky, David, and White Jeffrey (2006). *Lessons and Implications of the Israel-Hizballah War A Preliminary Assessment*. Washington, USA: The Washington Institute for Near East Policy.
- Murray, Williamson and Mansoor R. Peter (eds.) (2012). *Hybrid warfare: fighting complex opponents from the ancient world to the present*. Cambridge, USA.
- Paul B. Rich (2010). *Crisis in the Caucasus: Russia, Georgia and the West*. London: Routledge.
- Robert W. Schaefer (2011). *The insurgency in Chechnya and the North Caucasus, from Gazavat to Jihad*. Oxford: Praeger.
- RuslanPukhov and David Glantz, eds. (2010). *The tanks of August*. Moscow, Russia: Centre for analysis of strategies and technologies.
- Rehrl Jochen and Weisserth Hans-Bernhard eds. (2012) *The common security and Defence Policy of the European Union, second addition*. Vienna, Austria: Directorate for Security Policy of the Federal Ministry of Defence and Sports of the Republic of Austria.,
- Seely, Robert, (2001). *Russo-Chechen Conflict, 1800-2000, a deadly embrace*. London: Frank Cass.
- TroshevGenadii, (2001). *Moia voina, zapiski okopnogo generala*. Moscow, Russia: Vagrius.
- 2006 Israel-Lebanon Conflict: 2006 Lebanon War. (2010) *International reactions to the 2006 Lebanon War, timeline of the 2006 Lebanon War*. Memphis, USA: Books LLC.
- Hamilton Robert (2010). The Bear came through the tunnel: an analysis of Georgian planning and operations in the Russo-Georgian War and implications for the US policy. In Paul B. Rich (eds.) *Crisis in the Caucasus: Russia, Georgia and the West*. London: Routledge.

სტატიები

- Chadwick Andrew (Sep 11, 2012). The 2006 Lebanon War: A Short History. *Small Wars Journal*, retrieved from <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/the-2006-lebanon-war-a-short-history>.
- Eshel David (Dec 2006). "Lebanon 2006" *Tank Magazine*, <http://www.combat-diaries.co.uk/diary30/lebanon%202006.htm>.
- Grant Greg (Sep 4, 2008). "Rebuilding Georgia's Military", *DoD Buzz, online defence and acquisition journal*. <http://www.dodbuzz.com/2008/09/04/rebuilding-georgias-military/>.
- Glenn, W. Russell (2009). Thoughts on Hybrid Conflict, *Small Wars Journal*, <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf?q=mag/docs-temp/188-glenn.pdf>.
- Keohane Robert (1969). "Lilliputians' Dilemmas: Small states in international politics", *International Organization* Vol. 23, No. 2,: 291-310.
- Karasik, Theodore (March 15 2000). "Chechen clan military tactics and Russian warfare", *Central Asia-Caucasus Analyst*. <http://old.cacianalyst.org/?q=node/353>.
- Lambeth, S. Benjamin, (2012). "Israel's War in Gasa: A Paradigm of effective military learning and adaptation", *International security, Vol 37, No 2*: 81-118.
- Mozgovaya Natasha & Haaretz Correspondent (Sep 4, 2008). U.S. report: Hezbollah fought Israel better than any Arab army, *Haaretz*, <http://www.haaretz.com/print-edition/news/u-s-report-hezbollah-fought-israel-better-than-any-arab-army-1.259847>.
- Maass, Matthias (2009). The elusive definition of the small state, *International Politics volume 46, Number 1*: 65-83.

Ministry of Defence of the Netherlands. "Dutch tank history ends with a bang". (26 May 2011) http://www.defensie.nl/english/latest/news/2011/05/26/48183133/dutch_tank_history_ends_with_a_bang.

Neumann, Iver B, & Gstohl Sieglinde (2004). Lilliputians in Gulliver's world? Small states in international relations, *Centre for small state studies, Institute of international affairs*: 1-28. <http://ams.hi.is/sites/ams.hi.is/files/Lilliputians%20Endanlegt%202004.pdf>.

Summit Declaration on Defence Capabilities: *Toward NATO Forces 2020* (May 20, 2012) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm.

Hoffman Frank. (2007) Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. *Potomac institute for policy studies*.

Footsoldier, D. H., (2015 Feb 16). *When is a war not a war? When it's Hybrid*. Retrieved from <http://www.thinkdefence.co.uk/2015/02/war-not-war-hybrid/>

Dr. Grobe, S., (2015 May 25). *Stoltenberg: NATO massively stepping up military presence in Europe*. Retrieved from

<http://www.euronews.com/2015/03/25/stoltenberg-nato-massively-stepping-up-military-presence-in-europe/>

Agence France-Presse (2015 May 14). *NATO, EU To Work Against 'Hybrid Warfare'*. Retrieved from <http://www.defensenews.com/story/defense/international/europe/2015/05/14/nato-eu-work-together-hybrid-warfare/27333967/>

ოფიციალური დოკუმენტები

Charter of the United Nations and statute of the International court of Justice. San Francisco, USA: 1945.

Strategic Defence Review, final report 2007, unclassified. Tbilisi, Georgia: Ministry of Defence of Georgia, 2007.

National Military Strategy of Georgia, unclassified. Tbilisi, Georgia: Ministry of Defence of Georgia, 2007.

Treaty of Conventional Armed Forces in Europe <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaty-conventional-armed-forces-europe-cfe/>.

Doctrine for the Armed Forces of the United States. (2013), Joint publication 1 http://www.dtic.mil/doc-trine/new_pubs/jp1.pdf